

NYKŠČIAI

*krašto
kultūros
istorijos
puslapiai*

17

TURINYS

Antanas Tyla ATISISVEIKINDAMI SU PRAĖJUSIU XX AMŽIUMI.....	1
--	---

Istorija

Aleksandras Itomlinskis ANYKŠČIŲ MIESTELIS	2
--	---

Vardai ir datos

Povilas Rabikauskas KONSTANTINO SIRVYDO ASMUI IR REIKŠMĖ	6
Kunigas prelatas Stanislovas Kiškis	15

Istorija

Stanislovas Kiškis IŠ KAVARSKO PRAEITIES	16
--	----

Vardai ir datos

Stasys Dundulis ŽURNALISTAS BALYS DUNDULIS LIETUVOJE IR EMIGRACIJOJE	19
--	----

Tėviškė

Balys Dundulis ČEKONYS IR JŲ DUNDULIAI	22
Egidijus Musteikis RAMULDAVOS PALIVARKAS	29

Fotogalerija

Algimanto Žižiūno nuotraukos	34
------------------------------------	----

Atsiminimai

Ona Navickienė PORA ŽVILGSNIŲ Į PRAEITĮ	36
---	----

Atodangos

Algirdas Kovaliūnas TAUTOS DIDVYRIŲ ATMINIMAS PUNTUKO AKMENYJE	38
--	----

Versmės

Tyli sielos šviesa. Veronikos Dikčiuvienės eilėraščiai	42
Vaclovas Bražėnas ĮSIPAREIGOJĘ TAUTOS KULTŪRAI	46

Tautosaka

Iš Stanislovo Didžiulio rinkinių	49
--	----

Iš albumo

Senujų Anykščių vaizdai Antano Puodžiūno nuotraukose	51
--	----

Sukaktys	54
----------------	----

Kultūros kronika	54
------------------------	----

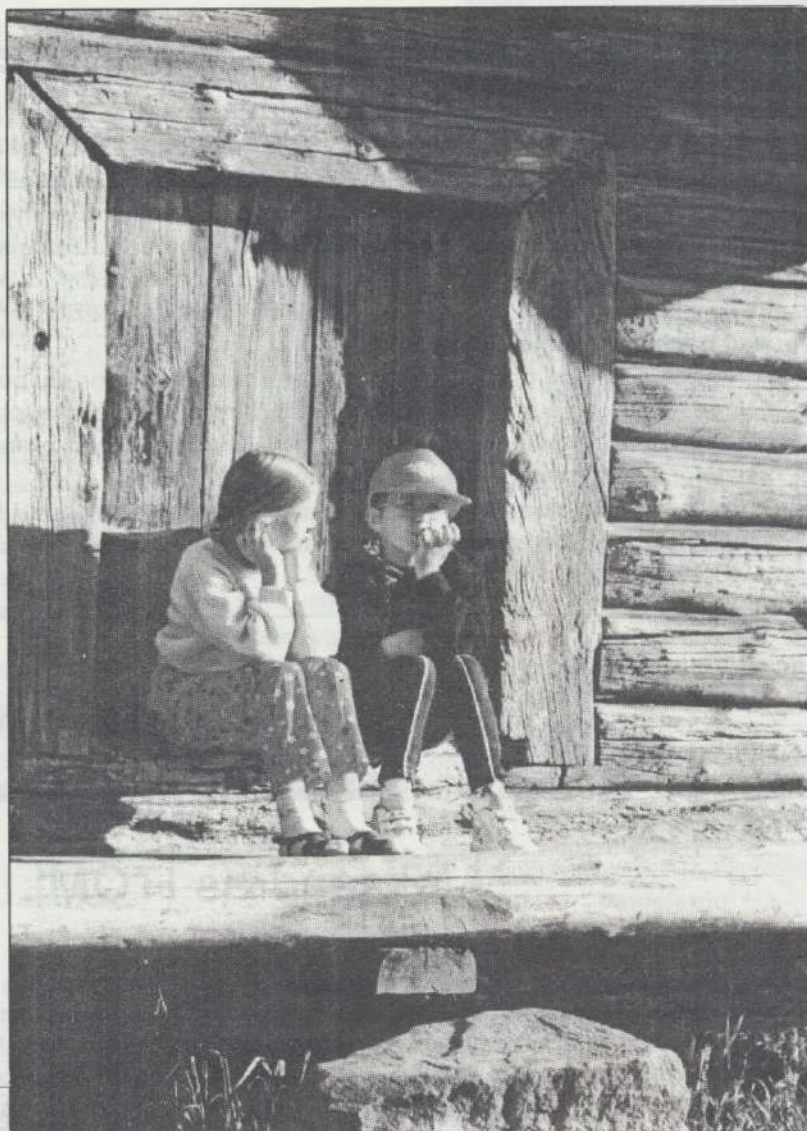
Pirmajame viršelio puslapyje – iš a. a. mirusiojo Alberto TALAČKOS dailės kūrinių kolekcijos. Anortos MACKĖLAITĖS vitražas "Madona".

Ketvirtajame viršelio puslapyje – dailininkės Domicelės TARABILDINĖS raizginys "Procesija".

Atsisveikindami su praėjusiu XX amžiumi, paliekame jį kaip savo namus, kuriuose gimėme, užaugome, išmokome dirbti, suvokti atsakomybę už save, už kitus, už Tėvynę. Daugeliui tokie namai buvo Anykščiai ir Anykščių kraštas. Visa, kas čia vyko, buvo mūsų gyvenimo, pilno nerimo, rūpesčių ir džiaugsmo, dalelė, įsiliejusi į kasdienybės atmintį. Ir kuo turtingesnis buvo šio krašto gyvenimas, tuo turtingesniais ir mes tapome.

Anykščius išgarsino žmonės ir gamta, abiejų šių vertybių dvasinė harmonija. Gamta lyg Motina visą laiką stovėjo šalia vieškelio, kuriuoėjo Istorija, pasiramsčiuodama dienomis, mėnesiais ir metais, išpuoštais pasiaukojimo ir vilties, darbų ir nesėkmių raizginiais...

Antanas TYLA

Jono JUNEVIČIAUS nuotraukos

Prieš 100 metų Kauno gubernijos valdybos informaciniame leidinyje "Памятная книжка Ковенской губернии на 1901 год" ("Kauno gubernijos 1901 metų atmintinė knygelė") keletas puslapių buvo skirta ir Anykščiams. Mokytojas Aleksandras Itomlinskis straipsnyje "Anykščių miestelis" gana plačiai ir išsamiai aprašo to meto Anykščius, pateikia miestelio vaizdą, pasakoja apie įstaigas, prekybą, gyventojų verslus. Savaime suprantama, jog caro valdžiai atstovaujanti publikacijos autorių, rašiusį rusų kalba, visų pirma domino pravoslavų reikalai, cerkvė, valdžios įstaigos. Juk Lietuva, tuo pačiu ir Anykščiai, priklausė Rusijos imperijai...

Šiandien A. Itomlinskio straipsnis yra reikšmingas istoriniu požiūriu: jį perskaitę galime įsivaizduoti, kaip atrodė Anykščiai dviejų amžių sandūroje, prieš šimtą metų, randame nemažai įdomių statistinių duomenų. Reikia pripažinti ir tai, jog A. Itomlinskis yra pirmasis platesnio, jau pretenduojančio į knygelę, aprašymo apie Anykščius autorius.

Savo skaitytojams pateikiame kiek sutrumpintą ir išverstą į lietuvių kalbą A. Itomlinskio istorinę-statistinę apybraižą apie Anykščius, manydami, jog ji verta ir šių dienų anykštėnų, jau atsisveikinančių su XX amžiumi, dėmesio.

ANYKŠČIŲ MIESTELIS

(Istorinio–statistinio aprašymo fragmentai)

Aleksandras ITOMLINSKIS

(...) Anykščių miestelis įsikūręs nelygioje vietovėje, slėnyje, iš visų pusių apsuptame išsimėčiusių kalvų.

Dėl tokios geografinės padėties nors ir ant smiltinio akmeningo dirvožemio stovinti gyvenvietė pavasarį, rudenį, o liūčių metu – ir vasarą pavirsta neišbrendamu purvynu.

Pastatai išsidėstę nesimetriškai, abiejuose Šventosios upės krantuose. (...)

Miestelio užimamas sodybinės žemės plotas siekia 208 dešimtines. Gyvenamųjų namų – per 500, kai kurie iš jų – mūriniai. 1891 metais, iš birželio 7-osios į 8-ąją, miestelis sudegė iki pamatų. Ugnis sunaikino 418 žydų namų, 2 sinagogas ir krautuves. Be pastogės liko apie 3000 žmonių. 1894 metais vėl kilo baisus gaisras. Dar kartą išdegė visas gyvenvietės centras.

Po šių nelaimių atsigavusiame miestelyje atsirado dabartinė turgaus aikštė, aplink ją išsistatė krautuvėlės, nutiestos kelios nuo jos einančios ganėtinai tinkamos gatvės: Didžioji arba Dvaro, Bažnyčios, Skiemonių ir kt.

Akmenimis išgrįsta tik turgaus aikštė, todėl pavasarį, rudenį ir netgi vasarą gatvėse būna daug purvo.

Šventoji Anykščius dalija į dvi nelygias dalis – kairiajame krante išsidėstęs pats miestelis, dešiniajame – nedidelė jo dalis – Ažupiečiai.

Anykštos upelė nuo miestelio atskiria pravoslavų cerkvę, mokyklą, valsčiaus valdybą, parapijos dvasininkų trobesius, vandens malūną ir keletą gyvenamųjų namų.

Pravoslavų cerkvė Anykščiuose veikia nuo 1867 metų. Iš pradžių ji buvusi medinė, akmeniniais pamatais. Statybos iniciatorius – taikos teisėjas Venjaminas Kon-

stantinovičius Masalskis. Tais pačiais (1867) metais cerkvė pašventinta ir pavadinta Didžiojo Kunigaikščio Aleksandro Nevskio vardu. Cerkvės statymo lėšos – valsčiaus pajamos ir žmonių aukos. Iš pradžių Vilkmėgės apskrities rusai šiam tikslui surinko 1200 rb., vėliau išdėdė dar 2000 rb.¹

Kadangi medinė cerkvė buvo laikina, išdo lėšomis 1873 metais buvo pastatyta dabartinė mūrinė. Pašventinta tų pačių metų rugsėjo 17 dieną. Ankstesnę cerkvę buvo galvojama perkelti į kapines, bet šio gero ketinimo nebuvo lemta įgyvendinti. Naujoji cerkvė buvo pastatyta gražioje lygioje vietoje, nuo miestelio atskirtoje Anykštos. Iki turgaus aikštės – varstas kelio. Už 15 sieksnių nuo cerkvės – šventiko namai, šiuo metu visiškai suirę. Tokiu pat atstumu į vakarus – valsčiaus mokyklos pastatas, o už 20 sieksnių ta pačia kryptimi – valsčiaus valdyba. Netoli nuo cerkvės šventoriaus į vakarus eina vieškelis, o iš šiaurės vakarų nutiestas siaurasis geležinkelis, vedantis iš Švenčionių į Panevėžį.

Valsčiaus mokykla, veikianti nuo 1846 metų, priklausė Liaudies švietimo ministerijai. 1865 metais ji buvo pertvarkyta. Tai medinis, akmeniniais pamatais pastatas, suręstas 1883 metais vietos bendruomenės lėšomis. Vieną dešimtinę žemės mokyklai 1866 metais paskyrė liustracinė komisija. Name įrengtos dvi klasės ir du butai mokytojams. Vietos bendruomenei mokyklos išlaikymas per metus atsieina 1000 rb. Kadangi viena klasė labai ankšta ir nepatogi, valsčiaus vadovybė prieš trejus metus nusprendė praplėsti mokyklos pastatą ir paprašė iš išdo miško medžiagos bei reikiamos pinigų sumos, kurią valstie-

čiai vėliau sugrąžintų, kasmet tam skirdami po 60 rb. Bet iki šiol miško medžiagos nepaskirta. Mokykloje mokosi apie 100 – 120 mokinių. Dėl vietos stokos priimami ne visi norintys mokytis. Nuo 1887 metų mokykla turi valdinį butą atvykusiems rusų vaikams. Būtinios jų išlaikymui lėšos skiriamos iš ypatingų resursų. 1887 metais general-gubernatorius 12 berniukų išlaikymui skyrė 435 rb, o nuo 1889 metų – 600 rb, kadangi bute jau gyveno 20 mokinių. Išlaikymo sutartis sudaroma kiekvienų mokslo metų pradžioje.

Miestelyje, kuris iš pirmo žvilgsnio atrodo provincialis, ypač jo pietvakarinė dalis, pastatus supa sodai, medžiai. Centre išsidėstę valdžios ir visuomeninės įstaigos: pašto ir telegrafo skyriai, akcizo rinkliavų prižiūrėtojo padėjėjo gyvenamosios patalpos, valsčiaus nuovada, miesto valdyba, valstybinė degtinės krautuvė, labdaros įstaigos, blaivybės arbatinė ir t. t. Čia pat stovi dvi sinagogos, šeši žydų maldos namai, pirtis.

Prie įvažiavimo į miestelį iš vakarų pusės, ant Šventosios upės skardžio, dailiai stiepiasi statoma Romos katalikų mūrinė bažnyčia. Netoliese, bažnyčios žemėje esančiose katalikų kapinėse yra koplyčia. Pirmąją, Šv. Mato, bažnyčią čionai pastatė lenkų karalius Žygimantas

(Senasis – A.Z.) 1514 metais². 1765 metais buvo išmūryta (tikriausiai vietoj ankstesnės susenusios, apgriuvusios) kita bažnyčia³, dabar vėl nauja statoma.

Turgaus aikštės pakraščiuose pristatyta medinių ir mūrinių krautuvių, čia pat – vaistinė ir vaistų sandėlis, vynuogių vyno rūsys, alinė ir vėl atvėręs duris "centrinis viešbutis", įsikūręs mūrinio namo antrame aukšte.

Iš viso miestelyje yra 59 prekybos įstaigos. Išduoti trys III klasės gildijų liudijimai. Šių įstaigų metinė apyvarta 1899 metais sudarė 162 740 rb, pelno gauta 18 175 rb.

Tarp prekybos įmonių – vaistinė, vaistų sandėlis, porterio (juodojo alaus) krautuvė, rusiško vynuogių vyno rūsys. Kitos – smulkmenų bei tekstilės gaminių krautuvėlės.

Miestelyje – 5148 žmonės. Dauguma – žydai. Gyventojai pagal luomus pasiskirstę taip: bajorų – 34, dvasininkų – 5, pirklių – 2, miestelėnų vyrų – 2243, moterų – 2265, valstiečių vyrų – 295, moterų – 304. Apie 100 laikinių abiejų lyčių gyventojų.

Pagal užsiėmimą anykštėnai skirstomi į prekybininkus, pirklius, verslininkus ir žemdirbius. Prekyba – žydų rankose. Tik du krikščionys turi krautuves. Kai kurie žydai verčiasi ir staliaus, batsiuvio, siuvėjo bei kitais amatais. Beveik visi valstiečiai turi žemės.

Anykščių amatininkai

Amato rūšis

	Mokinių		Meistrų		Pameistrių	
	vyr.	mot.	vyr.	mot.	vyr.	mot.
Siuvėjų.....	48	23	18	13	37	32
Kepurininkų ir skrybėlininkų.....	5	3	2	–	5	3
Kailininkų.....	2	2	1	–	2	1
Audėjų.....	2	1	–	–	1	1
Kojinių mezgėjų.....	3	5	–	5	–	22
Baltinių siuvėjų.....	–	6	–	–	–	9
Pakinktininkų.....	2	–	1	–	2	–
Odminių, kailių raugintojų, kailiadirbių.....	3	–	2	–	8	–
Skalbėjų, dažytojų, dėmių valytojų.....	3	6	–	–	–	–
Knygrišių.....	3	–	–	–	–	–
Kepėjų.....	15	3	–	–	–	–
Stalių.....	15	–	5	–	9	–
Medžio tekintojų.....	9	–	4	–	6	–
Kalvių.....	13	–	6	–	10	–
Šaltkalvių.....	2	–	–	–	–	–
Laikrodininkų.....	2	–	1	–	–	–
Muzikantų ir muzikos instrumentų derintojų.....	10	–	–	–	–	–
Varkalių (varininkų, indų alavuotojų), skardininkų....	11	2	3	–	5	–
Auksakalių, sidabrakalių.....	1	–	2	–	4	–
Dailidžių, stogdengių.....	9	–	3	–	–	–
Krosnininkų, mūrinių, tinkuotojų.....	15	–	6	–	8	–
Kubilių.....	2	–	1	–	–	–
Puodžių.....	8	–	4	–	7	–
Plytininkų, kalkdegių.....	5	–	3	–	4	–
Dažytojų.....	5	–	3	–	2	–
Stiklių.....	11	–	–	–	4	–
Linų šiaudelių ir kanapių rūšiuotojų.....	40	–	8	–	20	–

Amato rūšis

Malūnininkų.....
Mėsininkų ir žvejų.....
Kaminkrėčių.....
Kirpėjų.....

Iš viso.....

Mokinių vyr.	mot.	Meistrų vyr.	mot.	Pameistrių vyr.	mot.
9	—	2	—	—	—
21	—	8	—	—	—
2	—	—	—	—	—
4	—	—	—	—	—
280	51	83	18	134	68

Anykščiuose vyksta gyva prekyba, ypač po to, kai iš Panevėžio į Švenčionis buvo nutiestas siaurasis geležinkelis. Užbaigtas 1899 m. rugsėjo 29 dieną, miesteliui jis teikia nemažą naudą ir prekiaujant, ir vežiojant keleivius.

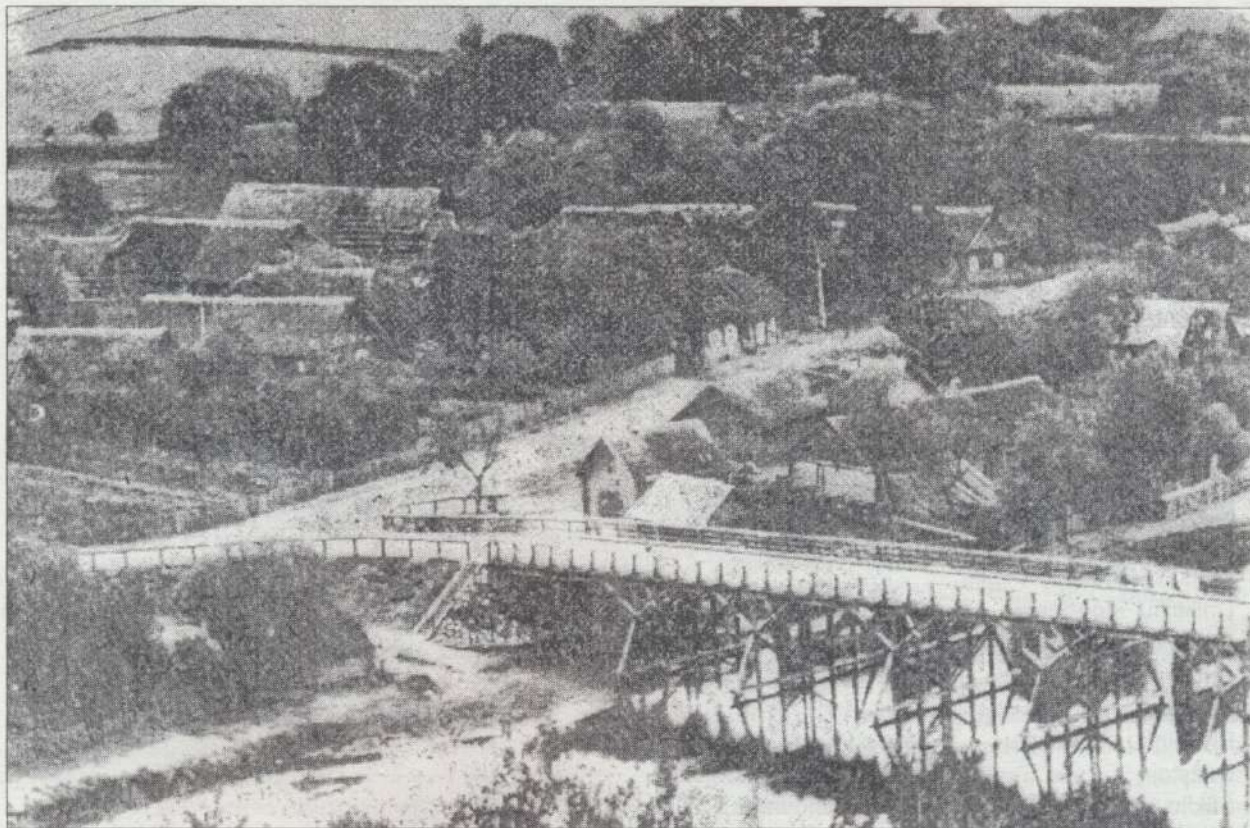
Geležinkelis atgaivino Anykščius. Miestelis, ir ligi tol buvęs judrus, dar labiau pagyvėjo. Gaila tik, kad privažiuojamojo kelio statybos bendrovė nepasirūpino pastatyti geležinkelio stoties kairiajame Šventosios krante, kur įsikūręs pats miestelis, o pastatė dešinėje upės pusėje, toliau nuo jo. Todėl kelias iki geležinkelio stoties šiandieną labai nepatogus, tuo labiau, kad kol kas nėra per upę nuolatinio tilto. Potvynio metu, kai laikinas tiltas nukeliamas, per patvinsią sraunią upę plaukioja menkai patikimas plaustas. Pasitaikė atvejų, kai stiprus vėjas nutraukdavo jį nuo virvės, ir besikeliantys žmonės

pakliūdavo į siautėjančią stichiją.

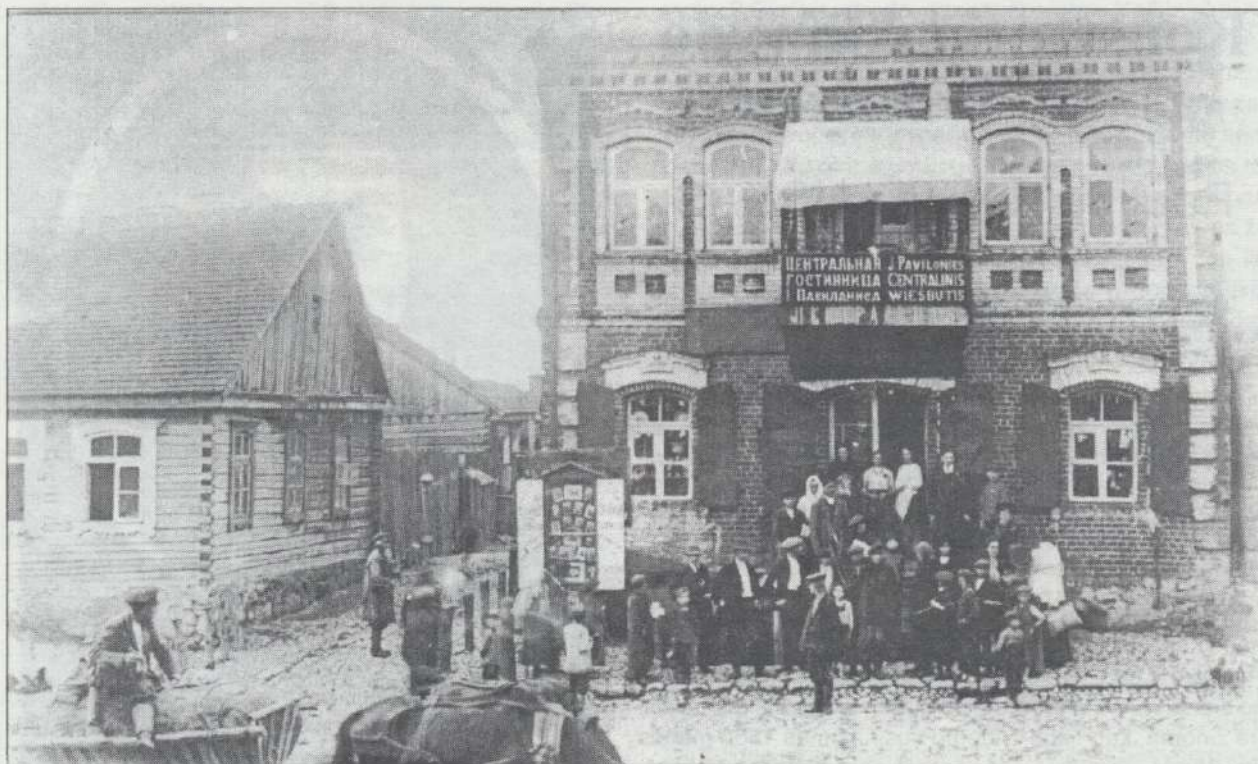
Iš Anykščių daugiausia išvežama linų šiaudelių, sėmenų, šiek tiek miško, kuris plukdomas Šventaja į Viliją (Nerį – A. Z.), o iš čia – Nemunu į užsienį.

Pačiame miestelyje prekiaujama tekstilės gaminiais, bakalėjos bei kolonijinėmis prekėmis (*tai yra, atvežtomis į Europą tik iš kolonijinių šalių – kava, arbatžolėmis, ryžiais, kakava, prieskoniais – A. Z.*), žemės ūkio produktais. Pajamos iš žemdirbystės geros. Tai lemia derlingas smiltinis juodžemis, palankios klimato sąlygos, žemdirbių valstiečių darbštumas.

Žemės ūkio produktai parduodami turguje trečiadieniais. Tą dieną nuo ankstyvo ryto pirkkliai žydai, net ir paaukliai, skuba į turgų, pakeliui stabdydami į miestelį važiuojančius sodiečius, kad supirktų viską, ką galima: kiaušinius, vištas, antis, pastaruoju metu – sviestą, ir uždirb-

Anykščiai XX amžiaus pradžioje. Tiltas per Šventają

XX a. pradžioje Anykščių centre buvo J. Pavilionio viešbutis

tų perparduodami kitam, stambesniai pirkliui būtiniausias, didžiausią paklausą turinčius produktus, vežamus į Rygą, Vilnių, Libavą (*Liepoją* – A. Z.).

Turguje parduodama: sviestas, sūris, varškė, grietinė, lašiniai, rūkyti kumpiai, daržovės, vaisiai, grūdai, drobė, gelumbė, linai, kanapių pluoštas, vilna, rogės, vežimai, kinkomieji lankai, statinės, kibirai, vištos, antys, žąsys, kalakutai, karvės, avys, daug kiaulių ir kt. Nuo rugsėjo mėnesio vidurio ypač gyvai prekiaujama žąsimis. Jos supirkinėjamos turguje, aplinkiniuose sodžiuose ir vežamos į Libavos (*Liepojos* – A. Z.) miestą.

Ir Anykščiuose, ir visame valsčiuje ypač išsivysčiusi prekyba linais. Juos dideliais kiekiais superka linų pramonininkai, vietos pirkliai žydai ir realizuoja užsienyje.

Kartą per metus, rugsėjo 21 dieną, Šv. Mato atlaidų metu, Anykščiuose būna didžiulė tris dienas trunkanti mugė. Į atlaidus tuokart atvyksta daug maldininkų iš aplinkinių parapijų. Į metų turgų atvežama žemės ūkio produktų, įvairių gaminių. (...)

Baigdami bendrą Anykščių miestelio istorinį – statistinį aprašymą, manome, kad reikia užsiminti apie valdiniame miške, už šešių varstų nuo Anykščių (pakeliui į Kurklius) gulintį didžiulį akmenį. Akmuo neturi apibrėžtos formos.

Jo aukštis – 14, apimtis – 40 pėdų, vadinamas Pantukiu.

Liaudies legenda byloja apie tai, kad prie šito akmens pagonybės laikais lietuviai dievams dėję aukas, kad čia buvęs už kažkokią šventvagystę mirtimi nubaustas vyriausiasis žynys Pantukis. Kitoje legendoje sakoma, kad vardą akmuo gavęs nuo vieno prūsų kunigaikščio Pantukio, kuriam esą kažkada priklausiusi ši vietovė.

Lietuviams pagonims priėmus krikščionių tikėjimą, ant ažuolo, augusio šalia akmens, buvo pakabintas šventojo paveikslas, žmonės gausiai rinkdavosi čia melstis. Taip buvo iki 1864 metų, kol kažkas iš pravažiuojančiųjų pro šalį ažuolą sudeginęs. Tas nedoras darbas neapsakomai sujaudinęs tikinčiuosius katalikus.

Yra viena legendos apie šio akmens atsiradimą versija, atkeliavusi, matyt, per žmonių lūpas nuo pat krikščionybės įvedimo Lietuvoje laikų. Esą velniai – o gal ir jais pasivertę lietuvių pagoniškieji dievai – vilkė šitą akmenį, norėdami juo užversti Anykščių bažnyčios duris. Dievas neleidęs išniekinti savo šventyklos, ir piktosios jėgos buvusios priverstos palikti jį ant kelio⁴.

Ir nuo to meto žmonės liovėsi šioje vietoje melstis.

Vertė Algimantas ZUKAS

¹ Kauno gubernija 1843 – 1893 m. Kauno gubernijos statistikos leidinys. Kaunas., 1893 m. P.29.

² Directorium florarum canonicarum pro dioecesi Telsensis. 1896 a. P.223.

³ M.Balinskis. I. P.224.

⁴ V.V.Pokrovskis. Kauno gubernijos archeologinis žemėlapis. 1899 m. P.105.

Konstantino Sirvydo asmuo ir reikšmė

Paulius RABIKAUŠKAS

1979 metais, švenčiant Vilniaus universiteto jubiliejų, buvo nemaža kalbėta ir rašyta apie Konstantiną Sirvydą. Juk su universitetu siejasi šio tauraus lietuvio, parašiusio pirmąją originalią lietuvišką knygą ir pirmąjį žodyną, gyvenimas ir veikla. Taip pat buvo dažnai tvirtinama, kad Sirvydas yra gimęs 1579, tai yra tais pačiais Vilniaus universiteto įsteigimo metais. Tačiau, atrodo, yra tiksliau 1580 metus laikyti Sirvydo gimimo metais.

I

Bet gal kas sakys: kaip čia yra? Vieni tvirtina viena, kiti mano kita. Juk užtektų atsiversti jo krikšto metrikų knygą, ir nereiktų spėlioti bei siūlyti įvairių datų. Deja, ką randame šiandien, ne visuomet aptinkame praėjusiais amžiais. Yra žinoma, kad tiksliai Tridento susirinkimas 1563 metais pirmą kartą įpareigojo visas parapijų bažnyčias turėti krikšto ir santuokos metrikų knygas. Bet tai nereiškia, kad visur tuojuo pat imta metrikus rašyti. Lenkų istorikas S. Kutrzeba nurodo, kad Krokuvoje seniausia krikšto metrikų knyga yra iš 1578 metų,¹ t.y. praėjus 14 metų po Tridento susirinkimo.

Kaip buvo daroma Lietuvoje, kada pradėtos vartoti metrikų knygos, sunku pasakyti. Mūsų enciklopedija, atrodo, šio klausimo nė nebendė liesti. Zigmas Zinkevičius išleido Vilniuje knygą "Lietuvių antroponimika", kurios pagrindu yra Šv. Jono bažnyčios išlikusių seniausių metrikų knygų, būtent 1602–1615 m. santuokų ir 1611–1616 m. krikštų įrašai. Nėra abejonės, kad metrikų knygų Lietuvoje buvo ir anksčiau, nes Vilniaus katedros kapitulos aktuose pažymėta, kad didžiojo 1610 metų gaisro metu sudegė ne tik šiaip knygos ir dokumentai, bet ir visos "didžiojoje skrynioje sukrautos metrikų knygos".²

Pareiga turėti parapijose krikšto ir santuokų metrikų knygas Lenkijoje ir Lietuvoje įsigaliojo jau 1577 metais, kai Petrikavo sinode buvo priimti "be jokios išimties, šventai ir pagarbiai Tridento susirinkimo dekretai".³ Apie tą laiką, t.y. 1579 m., buvo vizituojama Žemaičių vyskupija. Iš išlikusių tos vizitacijos aktų matyti, kad įvairiose Žemaitijos bažnyčiose jau buvo registruojami krikštai ir santuokos, nors tos metrikų knygos būdavo suplyšusios, netvarkingai vedamos. O tokioje Viduklėje, Kaltinėnuose ir pačioje katedros bažnyčioje Varniuose metrikų knygų visai nebuvo. Vizitatorius Tarkvinijus Pekulas tuomet įpareigojo kiekvieną parapiją įsigyti gerai įrištas knygas (ne palaidus lapus, kaip buvo radęs Kražiuose) atskirai krikštams ir atskirai santuokoms žymėti. Jei 1579 m. tai buvo įvesta Žemaičių vyskupijoje, reikia manyti, kad nuo jos neatsilikio ir Vilniaus vyskupija. Vysk. Jurgis Radvilas po 1582

Konstantinas Sirvydas.
Memorialinė lenta Vilniaus universitete

metų vyskupijos sinodo savo išleistame ganytojiškame laiške aiškiai nurodo, kad parapijose būtų laikomos ir tvarkingai vedamos tos dvi metrikų knygos.⁴

Ši digresija apie metrikų knygų Lietuvoje pradžią (būtų tikrai naudinga, kad kas nors imtųsi klausimą nuodugniau pastudijuoti) prileidžia galimybę, kad Konstantino Sirvydo krikštas buvo užregistruotas parapijos knygose, nors tuo nesame tikri. Tačiau nedaug būtų naudos ir iš to fakto tikrumo, nes jį liudijantys šaltiniai, seniausios metrikų knygos, dažniausiai neišliko.

II

Tai, kas išliko, jėzuitų vienuolijos Lietuvoje įstaigų įvairūs katalogai, anais laikais nekreipė dėmesio į tikslias gimimo datas. Tiksliai antroje XVII a. pusėje vadinamajame pirmajame kataloge (*catalogus primus*) prie vienuolių pavardžių pradėta žymėti ir gimimo metus, mėnesį ir dieną. Prieš tai toje vietoje būdavo nurodomas tiksliai asmens amžius: pvz. "annorum 19" pa-

rašyta Rygos kolegijos 1599 metų kataloge prie Sirvydo pavardės.⁵

Kuo remiantis anuomet nustatydavo asmens amžių? Nemanau, kad būtų reikalaujama parodyti kokį nors dokumentą. Greičiausiai paklausdavo patį aprašomąjį asmenį arba jo tėvus, kai šie vaiką atveždavo į mokyklą. Mums, kurie visuomet su savimi nešiojamės asmens liudijimą, kur įrašyta tiksli gimimo data, kurie dažnai užpildome visokius formuliarius, reikalaujančius tarp kitko nurodyti ir gimimo vietą bei datą, šiandien sunku pasakyti, su kokia nuojauta anuomet būdavo atsiliepiama, kai kas paklausdavo: kiek tau metų? Susidaro įspūdis, kad jaunatvėje dažnai būdavo stengiamasi metų skaičių padidinti, o senatvėje – šiek tiek sumažinti.

Ir Sirvydo atveju tokių svyravimų netrūksta. Matėme, kad 1599 m. kataloge nurodyta jį buvus 19 metų amžiaus. Po ketverių metų jis Nesvyžiuje studijavo retorišką, ir 1603 m. Nesvyžiaus kolegijos kataloge rašoma jį esant 25 metų amžiaus.⁶ Išeitų, kad per ketverius metus jam prisidėjo šešeri metai. Aiškus prasilenkimas su tikrove. Kadangi psichologiškai neįtikima, kad prieš tai jaunuolis novicas būtų tyčiomis savo amžių sumažinęs dvejais metais, reikia manyti, jog jis tuos dvejus metus vėliau prisidėjo. Būdamas vyresnis, jis galėjo tikėtis greičiau užbaigti studijas ir tapti kunigu. Dvejais metais vyresnis yra jis ir 1606 m. kataloge, kai Pultusko kolegijoje baigė filosofijos studijas, būdamas 28 metų amžiaus.⁷ Nuo 1611 metų proporcija tarp gimimo ir einamųjų metų jau sumažėja vieneriais metais; o 1619, 1622 ir 1625 metų kataloguose Sirvydas pajaujęs dar dvejais metais. Visi šie katalogai rašyti maždaug apie tą patį metų laiką, liepos–rugpjūčio mėnesį, taip kad svyravimų tarp jau užbaigtų ir dar nebaigtų amžiaus metų neturėtų būti.

Pagal minėtus duomenis Konstantino Sirvydo gimimo metai svyruoja tarp 1578 ir 1581 metų. Viską apsvarsčius, manyčiau, kad tiksliausia apsisotiti prie 1580 metų. Tuos metus gauname iš pirmosios mums žinomos apie jo amžių nuorodos 1599 metų Rygos noviciato kataloge. Sirvydas tuomet dar buvo idealistas, nekaltos dvasios jaunuolis, jėzuitų novicas, ir todėl mažiausiai linkęs, kaip sakoma, pagudrauti. Tačiau, sustodamas prie 1580-ųjų kaip Sirvydo gimimo metų, pridėdu žodelį "apie", nes yra galimas dalykas, kad jam vėliau pavyko sužinoti savo tikslią gimimo datą, ir todėl per pastaruosius 12 gyvenimo metų jis nurodydavo tokį savo amžių, pagal kurį jis būtų gimęs 1581 metais. Mažiau patikima, atrodo, kad jis būtų gimęs 1579 ar net 1578 metais.

Ilgiau sustojau ties Sirvydo gimimo metais, nes didžiulė dauguma apie jį rašančiųjų iki šiol, turbūt pasikliaudami Vc.Biržiška (kuris suklydo, manydamas, kad Sirvydas įstojo į noviciatą sulaukęs 19 metų⁸), per daug kategoriškai laikėsi 1579 metų.

III

Kita problema: kaip rašyti lietuviškai: Širvydas ar Sir-

vydas? Ginčas, atrodo, dar neužbaigtas. Kalbininkai neabejoja, kad lietuvių kalbai tipiškas yra tiksliai skiemuo Sir-. Už Sirvydą pasisakė jau K.Būga, po to J.Balčikonis, J.Palionis, o pastaruoju metu Vytautas Sirtautas, Arnoldas Piročkinas ir ypač Zigmąs Zinkevičius dar kartą pabrėžė, kad pirmąjį mūsų kalbininką reikia vadinti tiksliai Sirvydu⁹. O vis dėlto Lietuvoje, išleidami jo monumentalųjį žodyną, užrašė: "Pirmasis lietuvių kalbos žodynas: Konstantinas Širvydas, Dictionarium trium linguarum", ir visur kitur šiame leidinyje vartojama tiksliai Širvydas, nors Kazys Pakalka, parašęs leidiniui įvadą ir sudaręs išsamias rodykles, kitoje vietoje nesvyruodamas pasisako kaip tik už Sirvydą.¹⁰

Jau 1962 m. "Aiduose" esu nurodęs, kad šaltiniai apie du trečdalius atvejų rašo jo pavardės pirmąjį skiemenį Sir-, Syr- arba Ser- ir tik vienas trečdalis turi lenkų įtaigotą Szys- ar Szer-. Įdomu, kad pirmaisiais 15 Sirvydo vienuolinio gyvenimo metais iš man žinomų 12 įrašų tik tris kartus užrašyta *Szyrwid* (du kartus, kai jis gyveno Pultuske, Lenkijoje, ir vieną kartą Vilniuje), bet devynis kartus *Sirwid* arba *Syrwid*. Taip ir jis pats pasirašydavo, kaip kiekvienas gali matyti "Lietuvių enciklopedijoje" išspausdintoje jo ranka rašyto ir pasirašyto teksto fotokopijoje (t.XXVII, psl.508). Todėl jau būtų laikas visiems tvirtai nusistatyti vartoti tiksliai lietuviškąją Sirvydo pavardės formą ir daugiau nebemėgdžioti lenkiškojo perdirbinio Širvydo. Tai yra svarbu ir moksliniu požiūriu, kaip visai neseniai "Literatūroje ir mene" pabrėžė Zigmąs Zinkevičius. "Juk asmenvardis Sirvydas", rašo jis, "priklausydamas senajam baltų antroponomijos sluoksniui, yra reikšmingas duomuo indoeuropiečių antroponominės sistemos rekonstrukcijai. Netaisyklinga forma su Š klaidins nelituanistus onomastikos specialistus. Suslavinimas ir suvokietintas lietuvių vardynas praeityje yra daręs mokslininkams daug nemalonumų".¹¹

IV

Bet čia ne tiek norėjau dėstyti savo samprotavimus apie Sirvydo gimimo metus ir apie jo pavardės rašymą, kiek pristatyti iškilaus XVII amžiaus pradžios lietuvių asmenį ir pasvarstyti apie jo reikšmę mūsų krašto kultūrai.

Nedaug ką težinome apie jo privatų gyvenimą. Niekas lig šiol nesurado jo laiškų ar kokių nors autobiografinių pasisakymų. Tiksliai negausios žinios apie jo studijas ir veikalus, taip pat katalogų nuorodos apie jo darbo vietas bei eitas pareigas padeda istorikui daugmaž apčiuopti jo gyvenimo ir veiklos skeletą, nustatyti šiuos tokius jo biografijos bruožus.

Kur Sirvydas gimė, tegalime tik spėlioti. Vc.Biržiška, remdamasis XVI amžiuje pasitaikančiomis Sirvydų pavardėmis, spėja jį kilus "nuo Anykščių ir gal iš Griežionėlių ar Latavėnų".¹² Kazys Pakalka, rašydamas įvadą Sirvydo žodynui, nurodo maždaug tas pačias apylinkes: "manoma [kilęs] nuo Dabužių ar Griežionėlių, esančių netoli Anykščių" (psl.18). Niekas naujo prie to neturiu pridėti.

Labai galimas dalykas, kad lietuviai jėzuitai, gal net

iš tos pačios apylinkės kilęs Jokūbas Lavinskis, savo išvykose apie 1593–94 metus aptiko gabų jaunuolį, smulkaus bajoro Sirvydo sūnų, ir parsivežė jį į Vilnių mokytis gramatikos, sintaksės ir kitų jėzuitų kolegijoje einamų dalykų.¹³ Baigęs poetikos klasę, 18 metų jaunuolis Sirvydas įstojo į jėzuitus. Pirmiausia jis turėjo atlikti dvejų metų noviciatą. Jėzuitai, vos atvykę į Lenkiją–Lietuvą, atidarė noviciatą prie savo pirmosios, gerai aprūpintos Braunsbergo kolegijos Prūsiose. Iš ten 1585 metais jį perkėlė į Krokuvą. Lietuviams jėzuitams, matyt, buvo per toli siųsti kiekvieną novicą į Krokuvą ir gal ne visuomet patogų savo jaunuolius atiduoti auklėti lenkams. Be to, jau buvo galvojama ir apie atskiros Lietuvos jėzuitų provincijos sudarymą. Todėl, kai Rygoje 1592m. jėzuitai vėl atgavo Šv.Jokūbo bažnyčią ir prieš 10 metų įsteigtos kolegijos nuosavybes, tame anuomet svarbiame prekybos centre ir protestantų valdomame mieste atidarė savo noviciatą. Taip 1598 m. vasarą į Rygą atvyko ir Konstantinas Sirvydas. Kolegijos rektorium ir novicų vadovu Rygoje buvo olandas T. Mykolas Otonas, kilęs iš Beek miestelio (netoli Maastrichto) ir todėl vadinamas Becanus, – kitokios jo pavardės neteko aptikti. Noviciate Sirvydo laikais buvo apie 30 novicų, imant drauge abiejų metų novicus. Be Sirvydo, tuomet noviciate randame ir daugiau lietuvių. Ypačiai paminėtini: iš Vilniaus kilęs Adomas Bildutis (Bilducius), vėliau – Lietuvos vicekanclerio Alberto Radvilo teologas, miręs Varšuvoje 1625 m., užsikrėtęs maru; Jurgis Jurgevičius, vėliau dirbęs pastoracinį darbą Polocke ir jau 1620 metais ten miręs; žemaitis Merkelis Daugėla, vėliau uolus apaštalas Žemaičių žemėje, pirmasis Kražiuose apsigyvenęs jėzuitas, taip pat jėzuitų misijos namų Virbalyje viršininkas, miręs Kražiuose 1623 metais. Drauge su Sirvydu Rygoje randame ir iš visų čia paminėtų lietuvių gambiausią ir reikšmingiausią, žemaitį Joną Jamielkauskį (Jamielkowski), vėliau tapusį pirmuoju Kražių kolegijos rektorium ir prieš mirtį dar kartą valdžiusį tą pačią kolegiją, taip pat du kartus vadovavusį visai Lietuvos jėzuitų provincijai. Kaip tik jam pirmą kartą esant provinciolu (1626–1631) buvo išleisti svarbiausieji Sirvydo veikalai: "Punktai sakymų" ir antrasis žodyno leidimas. Jis, be to, dar vadovavo svarbiausioms provincijos įstaigoms, vadinamiesiems profesų namams, Vilniuje, po to Varšuvoje ir mirė 1649 m. Vilniuje, 18 metų pragyvenęs Sirvydą. Tai lietuviai novicai scholastikai – būsimoji kunigai. Tarp būsimųjų brolių koadjutorių taip pat buvo keli lietuviai, kurių čia specialiai neminiu.

Prie ten pat, Rygoje, veikiančios kolegijos 1599 metais gyveno aštuoni jėzuitai kunigai. Keli iš jų buvo kilę iš Vokietijos arba iš Prūsų (nes pastoracijoje ir santykiuose su Rygos miesto valdžia daugiausia buvo kalbama vokiškai), bet randame taip pat vieną latvį ir vieną lietuvį, kun. Mikalojų Mackevičių, kuris betgi ten sakė lenkiškus pamokslus. Ar jis turėjo kokių ryšių su novicais lietuviais, sunku pasakyti.

Noviciatas, būdamas įvadu į vienuolinį gyvenimą, ne-

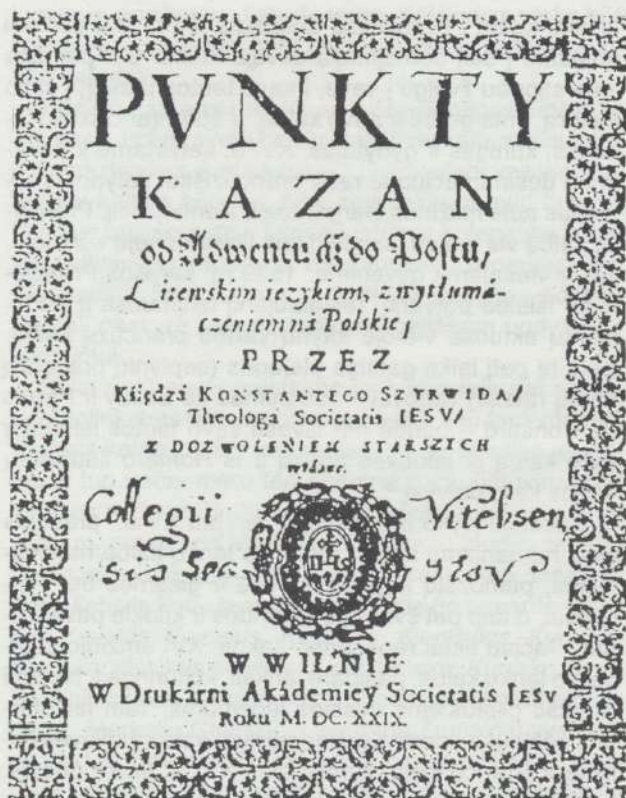
sudarė daug progų išoriniam aktyvumui. Nespėjo prabėgti nė dveji metai, kai 1600 metų vasarą Sirvydas su keliais kitais jaunais jėzuitais persikėlė į Tartu miestą (anuomet vadinamą Dorpatu), kur švedas kun. Laurynas Bojeris dėstė būsimiems kolegijų mokytojams retoriką; kitaip sakant, ten veikė privati, saviesiems skirta jėzuitų mokytojų seminarija. Deja, neramūs buvo laikai: švedai tą rudenį įsiveržė į Estiją ir artinosi prie Tartu. Vos du mėnesius ten pagyvenęs Sirvydas su kitais retorikos studentais turėjo keltis į Nesvyžį. Ten jį tuojau paskyrė mokytojauti žemiausioje kolegijos klasėje; antrus metus jis ten pat buvo mokytojas gramatikos klasėje, ir tik po to (1602/03 mokslo metais) jam pavyko užbaigti retorikos kursą, kurio, prieš įstodamas į jėzuitus, nebuvo išėjęs.¹⁴

Toliau ėjo normalios būsimiems jėzuitams kunigams studijos: trejų metų filosofija (iki 1606 m. vasaros) Pultuske ir ketverių metų teologija (1606–1610 m.) Vilniuje. Baigdamas teologiją, greičiausiai 1610 metų pavasarį, jis gavo kunigystės šventimus. Tų metų birželio mėnesį įvyko akademinis aktas, kurio metu Sirvydas gynė tezes, paimtas iš visos teologijos. Detalių žinių apie šį akademinį aktą neišliko. Sekančiame šimtetyje tokie aktai trukdavo ištisą dieną. Pirmiausia kandidatas moksliniu metodu paaiškindavo kelias teologijos tezes, po to atsakinėdavo į klausimus ir priekaištus, kuriuos jam darydavo pakviesti kurios nors vienuolijos (dominikonų, pranciškonų, karmelitų) Vilniuje esančių studijų namų profesoriai arba patys jėzuitai, Vilniaus universiteto profesoriai. Dvi tris valandas prieš pietus ir tiek pat laiko po pietų vykdavo tokios diskusijos. Yra išlikęs įvertinimas, kurį Sirvydas gavo po to akto. Keturi paskiri profesoriai jo žinias įvertino teigiamai (*habet sufficientem doctrinam*)¹⁵ ir tuo pačiu jį laikė tinkamą studijuoti filosofijos ir teologijos dalykus aukštojoje mokykloje. Tai taip pat reiškė, kad dėl mokslinio išsilavinimo Sirvydui nebuvo kliūčių daryti iškilmingus profesų įžadus.

V

Sėkmingai baigusį teologiją jauną kunigą Sirvydą viršininkai paskyrė Vilniuje, universitetinėje bažnyčioje skaityti lietuviškų pamokslų. Prieš tai (1609/10 mokslo metais) lietuvišku pamokslininku buvo kun. Jonas Komparskis, kuris, be to, dar dėstė universitete Šv.Raštą ir kontroversijas (apologetiką). Todėl šalia jo buvo dar antras pamokslininkas lietuvių kalba, kun. Mikalojus Labunauskas. Šis pasiliko ir sekančiais metais, o vietoje Komparskio pirmuoju lietuvių kalba pamokslininku tapo kun. Konstantinas Sirvydas.¹⁶ Reikia nepamiršti, kad Vilniaus miestas buvo ką tik nusiaubtas milžiniško gaisro. Reikėjo dvasios vado, kuris sugebėtų paguosti ir padrašinti skaudžiai nukentėjusius gyventojus. Ir, matyt, jaunas, vos 30 metų sulaukęs, Sirvydas tam geriau tiko negu septyneriais metais už jį vyresnis Komparskis.

Bet Sirvydas dar nebuvo atlikęs kiekvienam jėzuitui kunigui privalomo terciato, arba trečiųjų bandymo metų (*tertia probatio, tertius annus probationis*). Pirmieji dve-

**Konstantino Sirvydo veikalo "Punktai sakymų"
titulinis puslapis**

ji bandymo metai – tai noviciatas; tretieji metai buvo skirti kunigams, baigusiems teologijos studijas, prieš leidžiant jiems daryti paskutiniuosius įžadus. Kiekviena jėzuitų provincija turėjo savo tam tikslui skirtus namus. Lietuvos provincijoje tokie namai nuo 1731 m. buvo Vilniuje, prie Šv. Rapolo bažnyčios; prieš tai terciatą tekdavo atlikti Radvilų Nesvyžiuje. Taigi ir Sirvydas, palikęs savo vietoje Vilniuje kun. Joną Bartasevičių sakyti lietuviškų pamokslų, 1611/12 metų žiemai persikėlė į Nesvyžių, kur, vadovaujant ispanui Mykolui Ortizui, neseniai buvusiam Vilniaus universiteto rektoriui, atliko savo terciatą.¹⁷ Tarp aštuonių kunigų terciarų tuomet buvo ir žemaitis Jonas Jamielkauskis. Ir jis buvo atvykęs iš Vilniaus kolegijos–universiteto, kur ėjo žemesniųjų studijų prefekto pareigas; aukštesniosios studijos po gaisro buvo laikinai iškeltos į kitas kolegijas.

Apie baigiantį "trečiąjį bandymą" Sirvydą terciato vedėjas Ortizas atsiliepė jį nepaprastai girdamas. "Jis yra pamaldus", skaitome Ortizo rašytoje charakteristikoje, "giliai susitelkęs, nuolankus, pavyzdingas, darbštus; vienu žodžiu, puikiausias vienuolis ir labai geras [sielovadoje] darbininkas".¹⁸

Gal dėl to nesvyžiečiai jėzuitai norėjo, kad jis ten pasilikėtų. Paskyrė jį pamokslininku, žinoma, lenkų kalba. Bet lietuvis Sirvydas sekančiais metais bevelijo sugrįžti pas savuosius. 1613 m. rudenį jis buvo vėl Vilniuje, kur išgyveno visą laiką iki pat savo mirties (1631 m.), dažniausiai eidamas pamokslininko pareigas, ypač Šv. Jono

bažnyčioje, kur sakė lietuviškus pamokslus. Tikrai pora katalogų pažymi, kad Sirvydas gyveno prie naujai pastatytosios Šv. Kazimiero bažnyčios ir buvo joje pamokslininku, greičiausiai lenkų kalba, nes nėra žinių, kad šioje bažnyčioje būtų buvę sakomi lietuviški pamokslai.

Visą kitą laiką Sirvydas gyveno akademijoje, prie Šv. Jono bažnyčios. Čia ne tik pamokslavo, bet ir dėstė teologijos fakultete, ypač vadinamąją pozityviąją teologiją, t. y. Šv. Rašto aiškinimą ir kitus sielovadoje dirbiantiems kunigams naudingus dalykus. Iš tų jo paskaitų yra išlikę studento Adomo Peskio apie 1620 metus daryti užrašai, kurie dabar saugomi Sėdziszowe (Pietų Lenkijoje), kapucinų vienuolyno bibliotekoje. Iš rankraščio titulo matyti, kad Sirvydas tais metais aiškino Giesmių Giesmės ir apaštalo Pauliaus laišką Efeziečiams. Iš kontroversijų tais metais dėstė: apie vienuolių įžadus, apie Kristaus buvimą Eucharistijoje, apie pasninką, – kaip žinome, tai ypačiai protestantų ginčijami dalykai.¹⁹

Sirvydas nevengė ir tiesioginio darbo pastoracijoje. Apie ketverius metus (1614–17 ar 1621–22) jis globojo prie Šv. Jono bažnyčios veikiančią, dar Petro Skargos įsteigtą Dievo Kūno arba Gailestingumo broliją. Dažnai tame laikotarpyje jos dvasios vadais būdavo lietuviškoje veikloje pasireiškę jėzuitai; iš to, atrodo, galima spręsti, kad brolijos narių tarpe būdavę daug lietuviškai kalbančių vilniečių. Kun. Sirvydas taip pat dažnai minimas kaip akademijos studentų bei pačių ten gyvenančių jėzuitų kunigų, klierikų ar brolių dvasios vadas; porą metų (1615–17) jis buvo taip pat žemesniųjų studijų prefektu, vienerius metus vadovavo graikų kalbos lavinimosi studentų būreliui, vadinamam "academia graeca". Žinoma, jam teko eiti dar įvairių kitų pareigų, kurios ne visuomet nurodomos kataloguose. Jei būtų išlikęs to laikotarpio Vilniaus akademijos jėzuitų dienoraštis, turėtume jame apie Sirvydą didžiausią žinių aruodą. Bet beveik visi tie Vilniaus jėzuitų dienoraščiai (diaria) yra žuvę, išskyrus du, išlikusius iš XVIII amžiaus antrojo–trečiojo ir šeštojo dešimtmečio.

Stanislovas Rostovskis savo Lietuvos jėzuitų provincijos istorijoje prisiminęs Sirvydą, iškelia jo nepaprastą darbštumą. "Dažnai jis tą pačią dieną", rašo Rostovskis, "ir aiškindavo studentams Šv. Raštą, ir tuoju būdavo lankyti ir guosti mieste sergančių ligonių; štai jis akademijos bažnyčioje sako lietuvišką pamokslą ir tuoju skuba į katedrą sakyti kapitulos mišiose lenkiško pamokslo, vieną ir antrą – su didžiausiu pasisekimu ir nauda". Ir tuoju priduria: "Draugai jį perspėdavę, kad taupytų savo jėgas ir taip lengvai neužsikrautų vienas pats tiek pareigų, o jis atsakydavęs: kam kitam jis gyvenas, jei ne tam, kad visomis jėgomis dirbtų Dievo garbei?"²⁰ Aišku, kad toks savęs netausojimas neigiamai atsiliepė į Sirvydo sveikatą. 1625 metų kataloge apie jį sakoma "debilis",²¹ t. y. silpnos sveikatos, nors jam tebuvo 45 metai amžiaus. Nuo to laiko

jis, matyt, nedaug kur teišeidavo iš savo kambario. Kataloguose jis vadinamas akademijos jėzuitų dvasios tėvu, o nuo 1629 metų – tikrai admonitorium, kitaip sakant, turinčiu teisę perspėti savo viršininką–rektorį ir taip tarpininkauti tarp viršininkų ir valdinių.

Tris mėnesius prieš mirtį, 1631 m. gegužės mėn., Sirvydas turėjo paguodos gauti filosofijos daktaro, arba, kaip anuomet vadindavo, magistro, laipsnį. Doktorato suteikimo ceremonija įvyko privačiai, nes Sirvydas jau buvo visiškai ligonis. Knygoje, kurioje suregistruoti Vilniaus universiteto laikais suteikti mokslo laipsniai, įrašyta trumpa Sirvydai skirta doktorato motyvacija: "Šios Akademijos Šv. Rašto ir kontroversijų profesorius emeritas, išrišdavo bet kokius nelauktai iškeltus literarinius prieštaravimus, paimtus iš kokios tik nori Šv. Rašto vietos; išleido aukšto lygio ir gerai paruoštus pamokslus metų sekmadieniams".²² Tačiau nuožmi liga vis labiau naikino, kol jo gyvybė visai užgeso. Spėliojama, kad 51 metų sulaukusį Konstantiną Sirvydą į kapus bus nuvariusi plaučių džiovą, anais laikais gana dažna ir nepagydoma liga.

VI

Apžvelgus Konstantino Sirvydo gyvenimo kelią, reiktų šį tą pasakyti apie jo nuveiktus darbus ir reikšmę mūsų kultūros istorijoje.

Jurgis Lebedys Sirvydą vadina "geriausiu XVII amžiuje lietuvių kalbos žinovu".²³ Kai Mikalojus Daukša ir kiti ankstyvieji lietuviškosios raštijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje skleidėjai buvo daugiausia iš kitų kalbų į lietuvių kalbą vertėjai, Sirvydas reiškėsi jau kaip savarankiškas kūrėjas. Tačiau nutoltume nuo tikrovės, jei manytume, kad jis tuo metu buvo vienintelė tamsumoje sušvitusi žvaigždė, kad jis vienas savo jėgomis prasiveržė iš nepaslankių lietuviškumui sutemų.

Žvelgiant į Sirvydo Vilniuje gyventą laikotarpį reikia pasakyti, kad jis buvo aiškaus kultūroje kilimo ir drauge vis stiprėjančio lietuviško susipratimo laikotarpis. Jau ir anksčiau mūsų periodinėje spaudoje mėginau iškelti kai kuriuos šią linkmę nušviečiančius Vilniaus universiteto istorijos bruožus.²⁴ Kiek plačiau prie tos pačios temos sustojau savo paskaitoje, kurią skaičiau pereitame L. K. M. Akademijos suvažiavime Chicagoje ir kuri jau išspausdinta 1979-ųjų metų "Aiduose".²⁵

Yra kažkoks visuotinis anų laikų Europoje reiškinys: klasikinių kalbų sustiprintos studijos pažadino tautinių kalbų atgimimą. Humanistai buvo žinomi kaip antikinių kalbų, kultūros ir aplamai senienų gerbėjai; bet jie tapo ir aistringais patriotais. Humanizmo tėvynėje – Italijoje, galima sakyti, pirmiausia pradėta plačiu mastu kurti nemirtingųjų šedevrų vietinė kalba. Užtenka prisiminti tik Dantės "Dieviškąją komediją", Boccaccio "Dekameroną" arba Petrarkos itališkąją poeziją – sonetus, pavadintus "Canzoniere" bei jo alegorinę poemą "I Trionfi" ir kt. Iš Italijos XV a. viduryje humanizmas persimetė į Prancūziją: susirūpinta graikų kalbos dėstymu, iš viduramžių paveldėtos lotynų kalbos švarinimu. Pirmasis kla-

sikinių kalbų į Prancūziją antplūdis iš pradžių gerokai nustūmė į šalį domėjimąsi savąja kalba. Bet pamažu imta stipriau žvelgti į save, į savo tautos praeitį, į savo kultūrą, imta gerbti ir savo kalbą. Ir štai Pranciškus Rabalais, kunigas ir gydytojas, XVI a. ketvirtame ir penktame dešimtmėčiuose rašė prancūziškai satyrinius romanus apie milžinus Gargantua ir Pantagruelį. Prancūzų kalba vis labiau įsigalėjo tiek literatūrinėje kūryboje, tiek ir viešajame gyvenime. 1539 m. karalius Pranciškus I išleido potvarkį, reikalaujantį teismuose ir parlamentų aktuose vietoje lotynų vartoti prancūzų kalbą. Apie tą patį laiką garsios plejadados (septynių prancūzų poetų ratelio) vadovai – Joachim de Bellay ir Petras de Ronsard – bandė net išvesti savo tautos istoriją ir savo kalbą iš senovės graikų ir iš Homero liaupsintų Trojos karo dalyvių.²⁶

Panašiai įvyko ir Lenkijoje. Ten jau XV a., pradėjus plisti humanizmo idėjai, rašomos lenkų kalba maldaknygės, pamokslų knygos, kartais ir giesmės bei eilėraščiai, o taip pat šventųjų legendos ir kitokie pasakojimai. Tačiau tikrai renesanso įtakoje XVI amžiuje patobulėjo lenkų kalba, pasidarė lanksti, kultūringa ir tinkanti išreikšti giliausiems dvasios jausmams. Tam laikotarpiui priklauso Jonas Kochanowski, pats studijavęs Italijoje ir Prancūzijoje, žymiausias XVI a. lenkų poetas, pakėlęs lenkų lyriką iki Vakarų Europos lygmens. Tuomet padaryti rimti mėginimai epo ir dramos srityje, suklestėjo religinė–politinė literatūra. Sykiu tapo mada visur pabrėžti patriotizmą, vadinamąjį sarmatizmą, sujungtą su savotiška didybės manija: Lenkija – išimtinis, Dievo išrinktas kraštas, kaip kadaise buvo išrinkta Izraelio tauta; Lenkija krikščionijos skydas arba apsaugos tvirtovė (antemurale).²⁷ Pagal Skargą, Lenkijos karalystė "yra viso krikščionių pasaulio mūro siena ir užtvara nuo netikinčių pagonių, turkų ir totorių".²⁸

Visi tie veiksniai buvo jaučiami ir Lietuvoje. Renesanso laikotarpyje visur vyko persilaužimas iš lotynų kalbos į tautines kalbas. "XV amžius kaip tik buvo kovos dėl tautinių kalbų ir jų įsigalėjimo Europos literatūroje laikotarpis" – pažymi Jurgis Lebedys.²⁹ Lietuviškajam savitumui geriau suprasti padėjo ir specialus mūsų krašto sąlygoms veiksnys – kova dėl Lietuvos valstybinio savarankiškumo po Liublino unijos. Ši kova savaimė kreipė dėmesį į lietuvių skirtumus nuo lenkų. Valstybingumo gynimas tarp kitų dalykų siejosi ir su savų papročių ir ypač savo kalbos gynimu.

VII

Jei anksčiau tik keli ar keliolika jaunuolių kasmet galėdavo išvykti studijuoti į kitus kraštus, tai, įsteigus Vilniuje kolegiją, vėliau universitetą, ir kitose Didžiosios Kunigaikštystės vietovėse kuriant kolegijas, jau ne dešimtys, bet šimtai ir tūkstančiai jaunų lietuvių galėjo semtis aukštesniojo mokslo. Ne vienas iš jų buvo iš neturtingų bajorų ar net valstiečių, – ne tik dvasia, bet ir savo kalba tikri lietuviai. Jie išsimokslinę įsijungė į viešąjį gyvenimą, užėmė atsakingas vietas. Nemaža iš jų, tapę

kunigais, apaštalavo lietuvių tarpe. Kai kuriems teko būti kolegijos mokytojais, ir ne vienas pasiekė net universiteto katedrą.

Prie šių pastarųjų priklausė ir Konstantinas Sirvydas. Jis, tiesa, universitete nedėstė lietuvių kalbos, bet labai galimas dalykas, kad vadovavo universitete veikiančiam lietuvių kalbos būreliui. Nes apie tokių būrelių buvimą Vilniaus universitete ir kitose Lietuvos kolegijose istorijos šaltiniuose randame vis daugiau užuominų. Bet, svarbiausia, Sirvydas savo kūrybinės energijos didžiąsą dalį paskyrė lietuvių kalbos praktiškam ugdymui ir vartojimui.

Šalia natūralaus palinkimo jis turėjo taip pat palankias aplinkybes tam darbui pasiruošti. Jau lankydamas Vilniaus kolegijos žemesnes klases, jis susitiko su nemaža tuo pačiu metu ten besimokančių lietuvių, ypač Vilniaus ir Žemaičių kunigų seminarijų auklėtinių. Nuo 1595 m. pavasario Vilniuje žemesniųjų studijų prefektu, šiandien sakytume gimnazijos direktorium, buvo vilnietis lietuvis kun. Jeronimas Kiniškis (jo pavardė rašoma: *Kiniskis*, *Keniskis*, *Kiniszskis*, *Kieniszskis*, *Kynisko*, *Kiniszsko*; atskirais atvejais: *Kiniszskiewicz*, *Kunisko*, *Knisko*, *Chiniskoviz*, *Kieniskowicz*), žinomas savo išvykomis į vysk. Merkelio Giedraičio valdomą Žemaičių vyskupiją. Kaip tik Sirvydui Vilniuje besimokant, 1595 m., išėjo Daukšos verstas Ledesmos katekizmas – pirmoji spausdinta lietuviška knyga Didžiojoje Lietuvoje. Galima spręsti, kad tai buvo didelis įvykis, kurio negalėjo nepastebėti penkiolikametis Sirvydas, nors jis tuomet gal tik buvo vos susipažinęs su lotynų kalbos gramatika.

Tuo pačiu metu kai Sirvydas lankė kolegiją, Vilniuje studijavo teologiją du lietuviai jėzuitai. Vienas – žemaitis Florijonas, be pavardės, vadinamas Silanski arba Sielanski, nes kilęs iš kaimo Silany, galbūt iš Krakų apylinkėse esančių Šilainių. Labai galimas dalykas, kad kaip tik kan. Mikalojus Daukša, Krakų klebonas, jį surado ir parūpino jam galimybę studijuoti. Antrasis – lietuvis vilnietis Sebastijonas Romanas. Juodu miniu todėl, kad abu vėliau, ką tik baigę teologiją ir vos gavę kunigystės šventimus, prašant Žemaičių vysk. Merkeliui Giedraičiui, 1600 metų vasarą važinėjo po Žemaitijos parapijas ir mokė tikinčiuosius religinių tiesų. Jie tuomet buvo pakeliui į Rygos kolegiją, kur buvo skirta jiems sekančiais mokslo metais dirbti. Tačiau Rygoje jie dėl švedų pavojaus negalėjo pasilikti ir, grįždami į Vilnių, vėl sustojo vieną savaitę Žemaitijoje. T. Florijonas Šilainiškis (Sielanskis) visa tai aprašė ilgame į Romą pasiųstame laiške.³⁰ Žemaičių kaimuose jie radę žmonių, kurie nė nebuvo girdėję apie išpažintį, ir tik trys ar keturi temokėję sukalbėti "Tėve mūsų". Užbaigdamas savo laišką, T. Florijonas pastebėjo: "Iš tikrųjų, jei bent vienerius ištisis metus būtų galima stropiai pasidaruoti, bemažt pasikeistų Žemaitijos veidas. Aš labai mielai atiduočiau ir savo gyvybę, kad išgelbėčiau tiek sielų".³¹ Ir tikrai, praėjo vos vieneri metai nuo to, kai T. Florijonas rašė tuos žodžius, ir jis, jaunas kunigas, Vilniuje mirė.³²

Didesnės įtakos kolegijoje besimokančiam jaunu-

liui Sirvydui galėjo turėti Vilniuje gyveną ir daugiausia pastoracijoje dirbą kunigai jėzuitai lietuviai. Jų tuo metu buvo apie dešimt.³³ Žinomiausias ir garsiausias buvo nuo Anykščių kilęs Jokūbas Lavinskis, kuris, reikia manyti, buvo Sirvydo "atradėjas" ir globėjas. Ten randame ir du kauniečius: Lauryną Manikevičių ir Jurgį Ravą; taip pat Stanislovą Oborskį, kilusį iš *Mikolaikiski*, kaip nurodo jėzuitų katalogas.³⁴ Bet Lietuvoje Mikolaikiškių, atrodo, visai nėra, yra Mikolaitiškiei (Kupreliškių apylinkėje) ir vietovių, vadinamų Mykoliškės ir pan., prie pat Vilniaus ir kiek toliau nuo jo.³⁵ Be to, kataloguose nurodomi dar keli lietuviai kunigai: vilnietis Valentinas Mathei, išeitų Mato sūnus, kuris dar vadinamas Matysevičium; iš Žemaitijos, nuo Kelmės kilęs Paulius Gailaitis (Gailacius) ir Mikalojus Labanauskas; taip pat žemaitis Jonas Valentinavičius iš Luokės.

Tai nemažas jau išsilavinusių ir aktyviai sielovadoje ir tuo pačiu lietuviškoje veikloje pasireiškiančių lietuvių kunigų būrys, kuris negalėjo likti nepastebėtas ir neturėti savo įtakos lietuviškiems reikalams pačioje XVI a. užsklandoje.

Sirvydas dar tebelankė Vilniaus kolegiją, kai, vos tik 41 metų sulaukęs, 1598 m. balandžio 27 d. mirė jau minėtasis kun. Jokūbas Lavinskis. 1598 metų pranešime į Romą (*Litterae annuae*) pabrėžiama, kad mirusis turėjo "retą lietuviškos iškalbos dovaną, kuri ne tik visiems patiko, bet ir buvo vaisinga" (*in Lithuanico idiomate rarare facundiae et non minus gratiae quam fructuosae omnibus exstitit*).³⁶ Visas Vilniaus miestas jo labai liūdėjęs ir taip gausiai susirinkęs į laidotuves, kaip anksčiau niekad nėra buvę. Aišku, laidotuvėse dalyvavo ir aštuoniolikmetis Sirvydas, turbūt jau nusistatęs atėinantį rudenį įstoti į noviciatą. Visa tai turėjo skatinti jautrią jaunuolio širdį pačiam užimti ankstyvos mirties pakirsto darbininko vietą, juo labiau, kad abu buvo žemiečiai, iš tos pačios Anykščių apylinkės atvykę į Vilnių.

Nežinia iš kur susidarė dabar Lietuvoje pažiūra, kad Jokūbas Lavinskis buvęs lenkas, išmokęs lietuviškai. Tai dažnai kartojama universiteto jubiliejaus proga išleis-tuose veikaluose.³⁷ Iš tikrųjų visi šaltiniai Lavinskį teži-nojo kaip lietuvį, kilusį iš Laviškio kaimo, netoli Kavarsko.

Nepaprastą įspūdį Sirvydui turėjo padaryti Daukšos Postilės 1599 m. pasirodymas. Ypač tam leidiniui skirtoji paties Mikalojaus Daukšos "Prakalba į malonųjį skaitytoją" – patriotinis manifestas, kaip ją pavadino lenkų filologas A. Brückneris³⁸ – turėjo noromis nenoromis kelti aukštyn kiekvieną lietuviškai nusiteikusių dvasią. O Daukša, kaip žinome, "rūpindamasis savo tėvynės likimu, jos valstybiniu savarankiškumu ir geroje, kaip atėities laidą nurodo (...) tautinę kultūrą, kurią gimtąja kalba".³⁹ Ir kokia vaizdinga Daukšos argumentacija: "Kas per keistenybės būtų gyvulių tarpe, jeigu varnas užsimanytų suokti kaip lakštingala, o lakštingala krankti kaip varnas, ožys – staugti kaip liūtas, o liūtas – bliauti kaip ožys? Dėl tokio savo būdo pakeitimo pranyktų savitu-

mas, beveik pranyktų ir tokių įvairių gyvulių esmė ir prigimtis".⁴⁰ Juo didesnis sąmyšis kyla, pagal Daukšą, kai žmonės dėl kitos kalbos paniekina gimtąją. Centrinė Daukšos prakalbos vieta – tai tiesiog himnas gimtajai kalbai: "Ne žemės derlumu, ne drabužių skirtingumu, ne šalies gražumu, ne miestų ir pilių tvirtumu gyvuoja tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir vartodamos savo kalbą".⁴¹ Poetas V. Mykolaitis-Putinas yra pažymėjęs, kad Daukšos Postilės prakalboje matome "tokį gilų ir prasmingą kalbos aukštinimą, kokio nerandame visoje lietuvių literatūroje".⁴²

Konstantinas Sirvydas tais 1599 metais buvo jau Rygoje, bet, kaip matėme, su juo drauge atliko noviciatą ir daugiau lietuvių. Daukšos Postilės vienas kitas egzempliorius tikriausiai pasiekė ir Livonijos sostinę, ypač, kad anuomet ryšiai tarp Vilniaus ir Rygos buvo itin dažni ir artimi.

VIII

Taip pat ir trumpas, vos porą mėnesių tesitęsęs Sirvydo buvimas Dorpate (šiandien Tartu), Estijoje, galėjo jam duoti naują akstiną lietuviškam darbui. Jis ten studijavo retoriką, bet matė ir toje jėzuitų kolegijoje veikiančią vertėjų seminariją (*seminarium interpretum*). Skamba kažkaip moderniai; nesinori tikėti, kad tokia mokykla būtų buvęs jau prieš 400 metų. Kas taip galvotų, nepažintų judraus, energingo, nuolat vis ką nors planuojančio popiežiaus legato Antano Possevinio. Jis 1585 metais tolimame Dorpate įsteigė tą vertėjų seminariją, į kurią būdavo priimami tik gerai estiškai kalbą jaunuoliai. Jie tarp kitko turėdavo lydėti vietinės kalbos nemoکانčius jėzuitų kunigus jų misijų kelionėse ir būti jiems vertėjais. Ši vertėjų seminarija buvo tarsi Vilniuje veikiančios popiežiaus seminarijos filialas: iš Vilniaus ji gaudavo paramos išlaikymui, į Vilnių būdavo siunčiami gabesni vertėjai tolimesnėms studijoms.⁴³

Įdomu, kad tą pačią 1585 m. vasarą Possevinas, grįždamas iš Livonijos į Vilnių, prie Kuršo sienos susitiko žemaičių vysk. Merkelį Giedraitį. Ganytojas buvo labai susirūpinęs savo vyskupijos religine padėtimi, ypač, kad per maža turįs galinčių pastoracijoje dirbti kunigų, o tiek daug žmonių nežiną nė paprasčiausių tikėjimo tiesų. Possevinas tada pasiūlė parinkti iš didesnių Žemaitijos kaimų po du vaikus, iš viso dvylika, ir juos pasiųsti į Vilnių, kad, gyvendami bursose, atmintinai išmoktų katekizmą ir vėliau, sugrįžę į savo kaimus, pagal misijų kraštų paprotį giedodami mokytų vaikus ir bemokslus suaugusius tikėjimo tiesų.⁴⁴ Jei kuris iš tų vaikų pasižymėtų gabumais, toks galėtų būti priimtas į kolegiją. Ir ten pat paminėta, kad tuomet pas vyskupą buvusiam lietuviui kunigui jėzuitui Jeronimui (aišku, kun. Kiniškiui), besiruošiančiam grįžti į Vilnių, pasakyta pasiimti su savim vieną kitą tokį berniuką. Neteko aptikti daugiau žinių apie šį originalų apaštalinimo būdą ir iš viso sužinoti, kaip ilgai juo naudotasi, ir kokie buvo jo vaisiai. Po kelerių metų keli lietuviai jėzuitai jau buvo gavę kunigo šventimus,⁴⁵ todėl jie galėjo jau dažniau išvykti į misi-

jas, į tolimus Žemaitijos užkampius, ir dėl to buvo galima apsieiti ir be mažųjų katechetų.

Visos tos akivaizdžios pastangos padėti vietinę kalbą vartojantiems gyventojams ir paruošti iš jų pačių tarpo pirma svetimtaučiams kunigams pagalbininkų, vėliau duoti jiems kunigo pareigoms eiti reikiamą išsilavinimą (ir Dorpato vertėjų seminarija ilgai išsivystė į eilinę kunigų seminariją) – visa tai brandino ir jauname Sirvyde ryžtą pasišvęsti savo tautiečiams, jiems tarnauti gimtąja kalba.

Kad jis to atkakliai siekė ir šia linkme rimtai lavinosi, rodo tai, jog ne ką kitą, o jį, vos tik baigusį teologijos studijas, kaip jau buvo sakyta, viršininkai paskyrė Vilniaus universiteto Šv. Jono bažnyčioje sakyti lietuviškų pamokslų. Tai itin reikšmingas faktas, liudijąs apie Sirvydo neeilinius gabumus pamokslauti. Be to, Sirvydas jau tuomet turėjo laisvai ir gerai vartoti lietuvių kalbą, nes, jei tam nebūtų buvęs pasiruošęs, niekas jo nebūtų tokiomis svarbioms pareigoms paskyręs. Jam teko ne kokia paprasta kaimo bažnytelė ar atsitiktinė apaštalinė išvyka į provinciją, o centrinė Lietuvos sostinės bažnyčia, į kurią šalia paprastų miestiečių, reikia manyti, užeidavo pasiklausyti lietuviškų pamokslų ir vienas kitas jau prasilavinęs lietuvis ar žemaitis. Antra vertus, tais 1610 metais jėzuitai turėjo savo tarpe jau keliolika kunigų, galinčių lietuviškai pamokslauti.

Sakyti lietuviškus pamokslus ir buvo Sirvydo ilgiausiai eita pareiga (10 metų per pirmuosius 12 kunigystės metų). Nuo 1622 metų kataloguose nebėra įrašų, kad jis būtų buvęs "*concionator lithuanicus*"; tose pareigose visą laiką iki 1635 metų nurodomas kitas garsus ir įtakingas lietuvis, 1622 m. ką tik užbaigęs teologijos studijas ir netrukus tapęs artimiausiu Sirvydo bendradarbiu, kun. Jonas Jaknavičius. Labai galimas dalykas, kad apie tą laiką pradėjo reikštis Sirvydo ligos (džiovos?) simptomai, nes 1625 m. pavasarį, kaip jau sakyta, kataloge prie jo pavardės pažymėta "debilis" – "silpnos sveikatos". Tai nereiškė, kad Sirvydas ir vėliau nebūtų ta ar kita proga pasakęs kokį lietuvišką pamokslą. Nebūdamas oficialiu pamokslininku, jis buvo laisvas nuo nelengvos naštos kiekvienam sekmadieniui, kiekvienai šventei paruošti tinkamą pamokslą. Pamokslams, matyt, jis ruošdavosi atsidėjęs, kad vėliau galėjo išleisti atskira knyga jų šikčius, arba, kaip jis pats juos pavadino, "punktus".

IX

Kita tam pačiam lietuviškos pastoracijos reikalui turinti tarnauti priemonė buvo jo paruoštas ir išleistas "Trijų kalbų žodynas" (toks yra jo titulas: *Dictionarium trium linguarum*). Tai tikras pionieriaus darbas, nes lietuviško išsamaus žodyno iki tol dar niekas nebuvo ėmęsis sudaryti, ir iki XIX a. pabaigos Lietuvoje niekas kitas spausdinto lietuviško žodyno neišleido.⁴⁶ Žinoma, Sirvydas rado savo darbui pavyzdžių Lenkijoje. 1613 m. Dancige išėjo Mikalojaus Volckmaro ir Baltazaro Andriejaus Fontano "Keturių kalbų žodyno" (lotynų, vokiečių, lenkų ir graikų) trečiasis leidimas. Autoriai buvo kilimu vokiečiai; Dan-

Konstantino Sirvydo žodyno "Dictionarium trium linguarum" titulinis puslapis

cigo gimnazijoje jie dėstė lotynų ir lenkų kalbas. Iš jų išleisto žodyno Sirvydas paėmė "Polonicolatina" dalį (tai atskirai lenkiškai lotyniškas žodynėlis) savo žodyno pirmajam leidimui. Antrajame leidime Sirvydas jau rėmėsi lenko jėzuito, Vilniuje mokslus ėjusio Grigaliaus Knapskio Krokuvoje 1621 metais išleistu, už pirmesnę gerokai turtingesniu "Thesaurus Polonolatinograecus" (lietuviškai būtų "Lenkų-lotynų-graikų lobs"). Sirvydas iš šio žodyno paėmė lenkiškus ir lotyniškus žodžius, o vietoje graikiškųjų įdėjo lietuviškuosius. Vienu ir antru atveju reikėjo daug atidumo ir sumanumo kiekvienam lenkiškai lotyniškam žodžiui surasti ir perduoti lietuvišką atitikmenį.

Iki mūsų dienų beveik visi mūsų istorikai tvirtino, kad Sirvydo žodyno pirmoji laida išėjusi 1629 metais, tais pačiais, kuriais buvo išleista ir veikalo "Punktai sakymų" I dalis. Bet Konstantinui Jablonskiui pavyko 1955 metais Maskvoje surasti defektinį (be titulinio lapo ir taip pat be kelių puslapių iš pradžios ir pabaigos) Sirvydo žodyno

egzempliorių. Atidžiau jį tyrinėjusieji neabejoja, kad tai pirmasis Sirvydo žodyno leidimas, pasirodęs maždaug apie 1620 metus, nes to reikalauja defektinio egzemplioriaus vandenženkliai. Su šia data geriau derinasi ir tam leidimui lenkiškosios-lotyniškosios dalies iš Volckmaro-Fontano žodyno paėmimas, nes Knapskis savo žodyną išleido tik 1621 metais. Kai Sirvydas pamatė, kad Knapskis savo žodyno pratarinėje kandžiai kritikuoja Volckmaro darbą (jo žodyno kalba esanti prasta, netaisyklinga; lenkų kalba jam nebuvusi gimtoji), sekančioms laidoms panaudojo daug išsamesnio ir labai kruopščiai paruošto Knapskio žodyno lenkiškai lotynišką dalį. Šie samprotavimai yra pagrįsti visai rimtais argumentais, nors, kad būtume visiškai tikri, reiktų surasti I leidimo egzempliorių su išlikusiu autoriu lapu arba kitokių tą leidimą liečiančių bendralaikų šaltinių.

Kad antrasis to paties žodyno leidimas pasirodė 1631, Sirvydo mirties metais, skaitome jo III leidimo prakalboje, bet iki šiol II leidimo neužtikta nė vieno egzemplioriaus. Praėjus 11 metų po antrojo leidimo, vėl prireikė žodyną spausdinti. 1642 metais išėjo trečias, 1677 m. išspausdintas ketvirtas ir 1713 – penktas to paties žodyno leidimai.

Be žodyno ir pamokslams "Punktų", Sirvydai įprastai priskirti ir lietuvių kalbos gramatiką, veiklą pavadinant "Clavis linguae lituanicae" ("Lietuvių kalbos raktas"), bet to "rakto" lig šiol niekas nėra matęs, ir kai kas (pvz. J. Balčikonis, Vc. Biržiška) abejoja, ar iš viso tokia gramatika buvus tuomet išleista. Kiti mano, kad 1737 metais išleista gramatika "Universitas linguarum Lituanicae" esanti toji pati Sirvydo parašytoji.⁴⁷ Vienaip ar kitaip, Sirvydo darbai ir taip pat apie tą laiką išleisti Jono Jaknavičiaus evangelijų vertimai bei Saliamono M. Slavočinskio giesmynas liudija intensyvų lietuvių kalba užsiėmimą ir pasiektą aukštą jos išraiškos laipsnį, kokio iki tol nežinota. Kad tai įvyko kaip tik tuo, o ne kitu metu, galima pagal J. Lebedį paaiškinti turint mintyse tris veiksnius: (1) lietuvių liaudies prisirišimą prie savo gimtosios kalbos, kuris skatino iš kitur atvykusius jėzuitus mokytis lietuvių kalbos ir aplamai vertinti tos kalbos mokėjimą tarp pačių lietuvių jėzuitų; (2) tolydinį išsilavinusių lietuvių gausėjimą ne tik studentų, bet ir profesorių tarpe, ir kai kurių iš jų iškilimą į vadovaujančias vietas; (3) vadinamąjį separatizmą arba gyvą Lietuvos valstybinio savarankiškumo tradiciją.⁴⁸ Visiškai pritardamas Lebedžio įžvalgiam ano meto sąlygų apibendrinimui, būčiau linkęs trečiąjį veiksnių išreikšti ne tiek separatizmo idėja, ant kurios krinta negatyvus šešėlis, bet veikiau didesniu lietuvių tautiniu ir kultūrinio subrendimu, kurį paruošė kaip tik tolydinis mokslus einančių ir juos išėjusių lietuvių gausėjimas. Visam tam, manyčiau, turėjo didelės, jei ne lemiamos, įtakos minėtoji Mikalojaus Daukšos Postilės prakalba, kuri tarsis išbudino iš apsnūdimo visus geros valios lietuvius. (...)

(Aidai, 1980 m.)

LITERATŪRA, ŠALTINIAI:

¹ S. Kutrzeba, Kilka słów o metrykach kościelnych w Polsce, *żr. Miesięcznik heraldyczny*, 3 (1910) 128.

² J. Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, III, Wilno, 1916, 96 (1611. II. 9).

³ Plg. *Historia Kościoła w Polsce*, red. B. Kumor, Z. Obertynski, I/2, Poznań-Warszawa 1974, 175.

⁴ J. Sawicki, *Concilia Poloniae, II: Synody diecezji wileńskiej i ich statuty*, Warszawa 1948, 137.

⁵ Jėzuitų archyvas Romoje, Pol. 7 I, fol. 292r.

⁶ Ten pat, fol. 343v.

⁷ Ten pat, Pol. 8, fol. 21r.

⁸ *Žr. Aleksandrynas, I, Chicago 1960, 244.*

⁹ *Mūsų kalba*, 1979, nr. 3, psl. 7-62, 62-64; *Literatūra ir menas*, 1980, VI, 21, psl. 16.

¹⁰ *Mūsų kalba*, 1979, nr. 3, psl. 54-56.

¹¹ *Literatūra ir menas*, 1980, VI, 21, psl. 16.

¹² *Aleksandrynas, I, psl. 244.*

¹³ *Pultusko kolegijos I katalogas, sudarytas 1606 m. liepos mėn. pradžioje: "... nomen dedit Societati Vilnae 1598 in Augusto, ibidem saecularis studuit a Grammatica ad Humanitatem"*; Pol. 8, fol. 21r.

¹⁴ Plg. *Jėzuitų arch. Romoje, Pol. 7 I, fol. 343v; Pol. 8, fol. 21r.*

¹⁵ Chr. S. Stang, *Archivalia, žr. Archivum Philologicum*, 3 (1932) 41.

¹⁶ Plg. *Jėz. arch. Romoje, Lith. 6, fol. 11r ir 13r.*

¹⁷ Plg. Ten pat, fol. 15r ir 15v.

¹⁸ "Est devotus, valde collectus, humilis, aedificativus, laboriosus et uno verbo optimus religiosus et insignis operarius"; *žr. Stang (kaip išn. 15), psl. 41.*

¹⁹ Plg. Kornel Gadacz, *Katalog rękopisów bibliotecznych prowincji krakowskiej Zakonu OO. Kapucynów, 1600-1900, žr. Archiwa, Biblioteki i muzea kościelne*, 7 (1963) 255-256.

²⁰ S. Rostowski, *Lituanicarum Societatis Iesu historiarum libri decem, recognoscens J. Martinov, Parisiis-Bruxellis 1877, 303.*

²¹ *Jėz. arch. Romoje, Lith. 6, fol. 238r.*

²² "Emeritus in hac Academia Sacrae Scripturae et Controversiarum Professor; ad quascunque difficultates literales S. Scripturae unde vis petitas ex tempore quaerentibus respondebat. Edidit doc-tas conciones solidasque in Dominicis per annum"; *žr. Kniga i progress, Vilnius 1970, 102-103.*

²³ J. Lebedys, *Senoji lietuvių literatūra, Vilnius 1977, 81.*

²⁴ *Vilniaus universiteto reikšmė Lietuvai pirmaisiais dviem jo veiklos šimtmečiais, žr. Draugas - Mokslas, menas, literatūra, 1979. XI.3, psl. 1-3 ir 1979. XI.10, psl. 2-3.*

²⁵ *Aidai, 1979 m., psl. 377-389.*

²⁶ J. Pelc, *Kontrreformacija, Sarmatyzm a rozwój literatury polskiej, knygoje: Wiek XVII - Kontrreformacja - Barok, Wrocław etc. 1970, 95-173; J. Jurginis, Renesansas ir humanizmas Lietuvoje, Vilnius 1965, 179-186.*

²⁷ Plg. J. Pelc *straipsnį (kaip išn. 26): enciklopedija, XIV, 416-418.*

²⁸ P. Skarga, *Próba Zakonu Societatis Iesu...*, Krokva 1607, psl. 84, min. J. Pelc *straipsnyje (kaip išn. 26), psl. 132; plg. taip pat psl. 129-138.*

²⁹ J. Lebedys, *Senoji lietuvių literatūra, Vilnius 1977, 69.*

³⁰ *Jėz. arch. Romoje, Germ. 180, fol. 8r-v; laiškas rašytas Vilniuje 1601. I. 31.*

³¹ "Et certe si vel uno anno continuo strenue laboretur, facies alia Samogitiae brevi videretur. Ego vere libenter vel vitam pro salute animarum ponerem"; ten pat, fol. 8v.

³² 1602 m. vasario 6 d.; *Jėz. arch. Romoje, Hist. Soc. 43, fol. 205v.*

³³ Plg. *Vilniaus kolegijos katalogus 1596-98 m.; Jėz. arch. Romoje, Pol. 43. Fol. 10r ir 17r; Pol. 7 I, fol. 208-209v.*

³⁴ "P. Stanislaus Oborski ex pago Mikolaikiski"; Pol. 7 I, fol. 208v.

³⁵ *Žr. Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas, II, Vilnius 1976, 183 ir 185.*

³⁶ *Jėz. arch. Romoje, Pol. 50, fol. 165r.*

³⁷ P.vz., *Vilniaus universiteto istorija,*

1579-1803, Vilnius 1976, 95; A. Jancevičius, *Vilniaus universitetui - 400, Vilnius 1979, 26; J. Kubilius (Vilniaus universiteto rektorius), "Tiesoje" 1979. 1.9. psl. 2. (Ta pati nesąmonė pakartojama ir leidinyje: J. Jurginis, I. Lukšaitė, Lietuvos kultūros istorijos bruožai, Vilnius 1981, 263. Taip pat Širvydas tapo čia sulenkintu "Širvydu". - Pastaba pridėta 1981 m. gruodžio mėn.)*

³⁸ Plg. J. Lebedys, *Senoji lietuvių literatūra, Vilnius 1977, 68.*

³⁹ Ten pat, psl. 70.

⁴⁰ Cit. iš ten pat, psl. 70-71.

⁴¹ Ten pat, psl. 71.

⁴² V. Mykolaitis-Putinas, *Literatūros etiudai, Kaunas 1937, 177.*

⁴³ Apie vertėjų seminarijos Dorpate įsteigimą ir veiklą *žr. V. Helk, Die Jesuiten in Dorpat, Odense 1977, 56-61, 88-91.*

⁴⁴ "ut ... puerulos et rudes cantando, ut fit in Indiis et Hispaniis, catechismum docerent"; A. Posevinas *laiške provincio-lui J. P. Campano, rašytame Vilniuje, 1585 m. rugpjūčio 26 d.; Jėz. arch. Romoje, Opp. N.N. 325, fol. 55v.*

⁴⁵ Pirmaisiais lietuvių jėzuitas, 1580 m. gavęs kunigo šventimus, buvo vilnietis Jonas Kumelis; *žr. L. K. M. Akademijos Metraštinis, V, Roma 1970, 331-332.*

⁴⁶ Šiam skirsnui panaudotas K. Pakal-kos įvado naujam Širvydo žodyno leidi-mui (Pirmasis lietuvių kalbos žodynas, Vil-nius 1979) skyrelis: "K. Širvydo žodyno is-torijos metmenys" (ten pat, psl. 15-42).

⁴⁷ Apie šią gramatiką *žr. Liet. enciklo-pedija, XV, 549-550, Lietuvos TSR bib-liografija, I, Vilnius 1969, 424; K. Eigmi-nas, Anoniminės 1737 m. lietuvių kalbos gramatikos "Universitas linguarum Litu-aniae" tarmės klausimu, leidinyje: Lietu-vos TSR Mokslų akademijos darbai, se-rija A, 1960/1 nr., psl. 163-172; K. Eigmi-nas, Anoniminės 1737 m. lietuvių kalbos gramatikos "Universitas linguarum Litu-aniae" santykis su kitomis to meto gra-matikomis: ten pat, 1979/1 nr., psl. 135-146.*

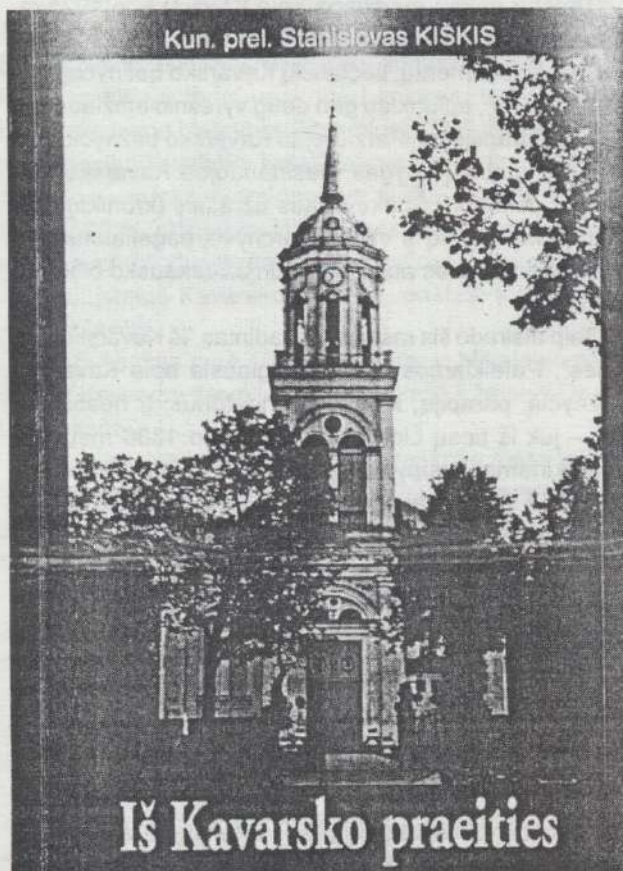
⁴⁸ J. Lebedys, *Lituanistikos baruose, I, Vilnius 1972, 363-365.*

Prieš 100 metų, 1900-ųjų spalio 20 d. gimė Stanislovas KIŠKIS. Jo vaikystė ir jaunystė prabėgo Abromiškių kaime, netoli Kavarsko.

Daug kančių ir sunkių išbandymų teko patirti kunigo kelią pasirinkusiam Stanislovui Kiškiui, daugiau kaip 14 metų praleidusiam kalėjimuose bei lageriuose. 1929 m. jis buvo paskirtas Kaišiadorių vyskupijos kurijos kancleriu. Prasidėjus karui, gelbėjo sužeistus raudonarmiečius, įsteigė jiems ligoninę, tačiau vos tik sugrįžo sovietų valdžia, 1945 m. birželio 24 d. buvo suimtas. Ilgas kunigo Stanislovo kalėjimų, lagerių, tremties vietų sąrašas: Lukiškės, Kizima, Vorkuta, Inta, Kemerovas, Omskas, Krasnojarskas, Mordovija... Praėjęs kančių ir pažeminimo kelius, Stanislovas Kiškis 1956 m. grįžo į Lietuvą, bet 1958 m. vėl buvo suimtas ir nuteistas 4 m. laisvės atėmimo. Apie tai, ką teko patirti ir išgyventi patekus į čekistų nagus, sovietiniuose kalėjimuose ir lageriuose, Stanislovas Kiškis papasakojo savo pri-

Stanislovas Kiškis grįžęs iš tremties

Kunigo prelato Stanislovo Kiškio knygos viršelis

siminimų knygoje. Rašė ir apie pastoracinį darbą tarp likimo brolių ir sesių, Dievo apvaizdą, tikėjimo galią...

Popiežiaus garbės prelatas, kanauninkas Stanislovas Kiškis buvo ne tik ypatingo dvasingumo kunigas, bet ir pavydėtino darbštumo žmogus, puikus chorvedys, pedagogas, visuomenininkas, bažnyčios ir kultūros istorikas. Mirė sulaukęs gilios senatvės, 1995 metais. Didelis jo rašytinis palikimas: net kelios dešimtys darbų – monografijų, studijų, kompiliacijų, apologetinių veikalų. Tarp jų – ir studija apie Kavarsko bažnyčios ir miestelio praeitį.

Šis darbas neliko užmirštas. Prieš porą metų Kavarsko klebono, visai Lietuvai žinomo narsaus Tikėjimo ir Tėvynės kario monsinjoro Alfonso Svarinsko rūpesčiu ir lėšomis buvo išleista prelato Stanislovo Kiškio knygelė "Iš Kavarsko praeities". Siūlo me skaitytojams keletą ištraukų iš šio istorinio veikalų.

Iš Kavarsko praeities

Stanislovas KIŠKIS

Nuo pat ankstyvos jaunystės Kavarsko praeitis traukė mano dėmesį. Gimęs 1900-aisiais ir užaugęs Petrapilyje, iki pat 1914 metų kiekvieną vasarą kartu su visa šeima praleisdavau Lietuvoje, Abromiškių kaime, prie Šventosios upės, kokie 7 kilometrai nuo Kavarsko Anykščių link. Kavarskas – nedidelis miestelis ant Šventosios kranto, su gražia vienabokšte bažnyčia, triukšmingais Šv.Jono atlaidais. Tada tenai matydavai nesuskaitomas minias, daugybę ubagų, kurių turėjo bijoti vaikai, kad jų nepagrobūt. Man dar vaikui mama nupirkdavo saldinių ir skanių medauninkų ("piernikų")... O kiek džiaugsmo teikė Šventoji! Kėlimasis per upę boteliu (valtimi), dažnas maudymasis Smėlynėj ar Šilaly, žuvų gaudymas – arba meškere, arba "pagrabaška" mauruose, arba metant "šniūrus" nakčiai, arba gaudant rankomis po akmenimis, kartais net pasineriant gilesnėje vietoje... O dar grybavimas – eidavome, būdavo, prieš saulę į miškus anapus Šventosios su krepšiu vienoje rankeje ir peiliu kitoje, pasiekdami Būdragaidžio ežerą ir net Baltąjį kryžių, stovėjusį prie vieškelio iš Kurklių į Anykščius... Ką ir sakyti, apimdavo visai kitokia nei miesto nuotaika – tie įspūdžiai džiugino širdį, traukė apsidairyti plačiau ir pažvelgti giliau...

Mano tėvelis Petras Kiškis buvo kilęs iš Papragių kaimo Kavarsko parapijoje. Baudžiauninko Andriaus ir Teresės Misytės iš Vaišviliškių kaimo sūnus, jis buvo gimęs 1858 m. Būdamas dar pusbernis, pasisiūlė eiti į rusų kariuomenę vietoj vyresnio brolio Mykolo, kurį labai mylėjo, tik iškelė sąlygą, kad pirma jam leistų baigti Kavarsko pradinę mokyklą. Tėvai sutiko. Baigęs Kavarsko liaudies mokyklą ir gavęs dovanų rusišką knygą, jis išėjo į rusų armiją, o iš ten buvo pasiųstas į felčerių mokyklą, kurią ir baigė. Gavė darbą Petrapilyje. Būdamas tvarkingas ir taupus, per keletą metų tiek susitaupė pinigų, kad iš Pieniankų dvarininko Klimčickio pirkto 18 dešimtinių ūkį Abromiškių kaime. Įsitaisęs felčerių Šv.Nikolajaus ligoninėje Petrapilio mieste, 1895 m. vedė, turėdamas jau 36 metus amžiaus.

Mano mama buvo kilusi iš tos pat Kavarsko parapijos – ji buvo jauniausia duktė Mykolo Grudzinsko, nuomojusio p. Buikos Žagajų dvarelį. Mamytė pagimdė 7 vaikus (du mirė dar kūdikiai), sirgo plaučių džiova ir mirė 1915-aisiais Petrapilyje, nesulaukusi nė 40 metų. Ten ir palaidota netoli bažnyčios (Vyborgskaja storona).

Tėvelis apie 30 metų ištarnavo ligoninėje felčerių. 1918-aisiais atvežęs visus vaikus į Lietuvą, pats susirgo ir mirė. Palaidotas Kavarsko kapinėse, tarp dviejų pušelių, kurias pats savo miške išsikasęs ir čia pasodinęs.

Dar būdamas vaikas atidžiai klausiausi tėvelio pasakojimų apie praeitį, kai iš Skarbliūno radosi pavardė Kiškis (vienas prosenelių buvęs šlubas, tačiau labai greitai nueidavęs į Kavarską; už tai ir gavęs Kiškio pravardę), kokie stipruoliai buvę mano senelio broliai, Kavarsko aikštėje eidavę imtynių ir vis laimėdavę daug gorčių degtinės, kaip Kavarsko vikaras Donatas Lelaus, sirgdamas šiltine ir gerai neprižiūrėtas, išslinkęs iš kambario vienais baltiniais žiemos metu ir sušalęs Pienios upelyje, kaip mano tėvelis iš dūminės gryčios prasimušęs į didelės Rusijos sostinę, visada puoselėdamas brangią svajonę – numirti Lietuvoje... Ir dabar kaip gyvą tebe matau savo senelį: apsivilkęs ilgą sėrmėgą, susijuosęs siauru odiniu diržu, gan aukšto ūgio ir lieso veido, jis stovi prie lango Abromišky ir lyg sau pasakoja apie badmetį, apie baudžios sunkų darbą ir ilgą vargą...

Tie tėvelio pasakojimai, prisiminimai apie senelį ir kas vasarą gilinami tėviškės įspūdžiai paskatino mane pakelti uždangą, kuri dengė Kavarsko praeitį, ir su pagarba į ją pasižiūrėti.

Todėl ir rinkau medžiagą apie Kavarską, o 1923 m. gavau leidimą nusirašyti iš Kauno metropolijos archyvo pluoštelį dokumentų, liečiančių Kavarsko bažnyčią. Vėliau, 1937 m., aplankiau gan daug vyresnio amžiaus Kavarsko parapijiečių. Peržiūrėjau Kavarsko bažnyčios archyvą ir metrikų knygas, pasinaudojau Kavarsko klebono ir dekanų L.Špakevičiaus užrašais (kronika), gavau kai kurių žinių iš Vilniaus archyvo, pagaliau turėjau galimybę naudotis puikia kun. dr. J.Stakausko biblioteka.

Taip atsirado šis rašinys, pavadintas "Iš Kavarsko praeities". Pateikiamos žinios daugiausia apie Kavarsko bažnyčią, parapiją, kunigus, fundatorius. Ir neatsitiktinai – juk iš tiesų Lietuvos istorija nuo 1386 metų yra neatskiriama susipynusi su Bažnyčios istorija. Keitėsi Lietuvoje socialiniai santykiai, politinė padėtis, karai ir marai teriojo mūsų kraštą, o Bažnyčia ištikimai saugojo mūsų tautos dvasios turtus: tikėjimą, dorovę ir tikrąją kultūrą, geriausiai išlaikė mūsų praeities rašytinius dokumentus.

Teįkvepia šis rašinys mūsų jaunimui pagarbos ir meilės Lietuvos praeičiai!

Kaip atsirado Kavarsko vietovardis

Lietuvos didysis kunigaikštis ir lenkų karalius Kazimieras turėjo didelę šeimą: šešis sūnus ir penkias dukteris; jie visi buvo austrės Elžbietos Habsburgaitės vai-

kai. Tėvui mirus 1492 m., Lietuvos bajorai, neatsiklausę lenkų, didžiuoju kunigaikščiu išrinko jo sūnų Aleksandrą, šv. Kazimiero (1458–1484) brolių.

Kadangi Maskvos kunigaikštis Ivanas III puolė Lietuvos rytų pakraščius, tad norėdamas nuraminti priešą Aleksandras pasipiršo jo dukteriai Elenai. Ivanas III reikalavo, kad Elena pasilikytų stačiatike, kad Vilniuje jai būtų pastatyta cerkvė, kad rusai Lietuvoje "nebūtų persekiojami". Vestuvės įvyko 1494 m., bet tai nenuramino Maskvos kunigaikščio ir nepašalino karo grėsmės.

Aleksandras buvo žmogus išlaidus, mėgo skaniai pavaišinti ir daug išgerti. Jis ne tik išleikdavo savo turtus, bet, vis pritrūkdamas pinigų, praskolino daug valstybinių dvarų.

Taigi baigiantis XV amžiui, Mažųjų Pienionių dvarą Aleksandras perleido Stanislovui Kovarskiui, karaliaus išdininkui. Šiam mirus ir nepalikus įpėdinių, dvaras atitenka jo tikram broliui Andriui Kovarskiui, Vilniaus katedros kanauninkui. Nuo jų pavardės ir pradėta Mažųjų Pienionių dvarą vadinti Kavarsku. Iš kunigo A. Kovarskio Mažųjų Pienionių dvarą nupirko didžiojo kunigaikščio Aleksandro žmona Elena ir iš savo vyro gavo visų teisių patvirtinimą "visiems laikams" ne tik į Kavarsko dvarą su jo valstiečiais, bet taip į Šovenių bei Valevičių žmones su jų duoklėmis ir prievolėmis.

1501 m. Aleksandras, mirus broliui Albrechtui, buvo išrinktas Lenkijos karaliumi, tačiau karaliavo neilgai. Jo žmona Elena, būdama nekatalikė, negalėjo gauti karalienės vainiko ir todėl nesirodė Lenkijoje, tad ir Aleksandras gyveno Lietuvoje. Jam mirus 1506 m., bevaikė Elena pasijuto svetima, todėl pačioje XVI a. pradžioje ji perleido Kavarsko dvarą garsiam didikui Gregorijui Astikui, 1509 m. grįžusiam iš Maskvos nelaisvės. Gregorijus Kavarsko dvarą paliko savo sūnui Jurgiui, kuris 1538 m. įsteigė Kavarsko parapiją, pastatė ir apdovanojo bažnyčią.

Jurgis Astikas mirė 1546 m. Jo sūnus Mikalojus paveldėjo Kavarsko dvarą ir 1547 m. užrašė jį žmonai Onai Liubeckaitei.

Kavarsko dvaras Astikų giminės rankose neišsilaikė nė 100 metų: XVI a. pabaigoje jis jau priklausė kunigaikščiui Gregorijui Sanguškai-Koširskiui, vedusiam Mikalojaus Širpučio dukterį Oną.

Ukmergės miesto teismo knygoje yra įrašyta kunigaikščio G. Sanguškos-Koširskio aktas, kuriuo jis savo prieteliui Benešui Komarui ir jo žmonai Onai Šumliauskaitei dovanojo Urbono Pojechalovičiaus šeimą iš Kavarsko dvaro, leidžiant ją su visu turtu atkelti į savo ūkį, pagaliau – "padovanoti, parduoti ir padėti, kur nori". Aktas sudarytas Kavarske 1596 m. vasario 3 d., be paties kunigaikščio jį pasirašė Kasparas Daumantas Siesickis, Ostafej Šumlianskis ir Laurynas Ulčickis.

Kiek vėliau Kavarsko dvarą valdė ("po zagolovnomu pravu") Benešas Komaras su žmona, o 1598 m. gegu-

žės 1 d. Povilas Progulbickas buvo "įvestas į valdymą Kavarsko dvaro su ūkiu, miesteliu ir Jusiškio folvarku" (vėl "po zagolovnomu pravu"). XVII a. pradžioje Kavarsko dvaras priklausė Jonui Golijevskiui ir jo žmonai Onai Gudzejevskaitėi.

Kaip matome, Kavarsko pavadinimas atsirado ne iš kunigaikščio Sanguškos-Koširskio (Košovirskio), bet iš Kovarskio pavardės ir siekia pačią XVI a. pradžią.

Kavarsko parapijos įsteigimas 1538 m.

1595 m. rugpjūčio 28 d. Kavarsko valdytojas Laurynas Ulčickis buvo pateikęs Vilniaus vyskupijos administratoriui Benediktui Vainai ant pergamento parašytą Kavarsko bažnyčios "aprubežavimo" dokumentą ir ant popieriaus lakšto – Kavarsko bažnyčios fundacijos akto nuorašą. Abu dokumentai buvo datuoti 1538 m. ir rašyti lotynų kalba. L. Ulčickis prašė tų dokumentų nuorašus įtraukti į vyskupijos aktų knygą, kas ir buvo padaryta.

1923 m. Kauno arkivyskupijos archyve man teko varlyti pluoštą dokumentų, susijusių su Kavarsko bažnyčia. Tarp jų radau ir minėtus nuorašus.

Kavarsko bažnyčios "aprubežavimo" aktas kartu yra ir šios parapijos kanoniškojo įsteigimo dokumentas.

Štai to įdomaus dokumento vertimas:

"...atvykę į tą vietą nutarėme pačiame Kavarske pastatyti, apdovanoti ir įsteigti parapijinę bažnyčią, pavedant Garb. Kristuje Tėvui ir Viešpačiui Pauliui, iš Dievo malonės Vilniaus vyskupui, Alšėnų kunigaikščiui, aprubežiuodami ją kitų parapijų bažnyčių.

Pirmiausia pradedant iš rytų – nuo Anykščių miesto ir jo parapijinės bažnyčios iki upelio arba šaltinio Susiena, įtekančio į Šventąją ir esančio nuo Kavarsko už mažosios mylios. Į pietų pusę – iki tos pat Šventosios upės nuo minėto Kavarsko miesto, esančio mažiau kaip per ketvirtį mylios. Į vakarus – einant į Ukmergės miestą, esantį už trijų mylių, iki upelio ir balos, vadinamos Ruviesa, esančios nuo Kavarsko iki vidutinės mylios. Iš šiaurės – nuo Traupio bažnyčios, esančios nuo Kavarsko už pusantros mylios, iki upės arba versmės ir balų, vad. Braškine, nuo pat Kavarsko už pusės mylios, – mes nutarėme aprašyti ir aprubežiuoti minėtų upių, versmių, balų gyventojus ir tų vietovių žmones su ateiviais, taip pat bajorus, kaip ir valstiečius, prirašyti juos Kavarsko bažnyčios pastatymui, aprūpinimui ir įsteigimui, įtraukdami ir aprūpindami juos parapijiečiais.

Mes padarėme, kaip nurodyta, įsakėme ir nustatėme, pavedant Garb. Kristuje Tėvui ir Viešpačiui Pauliui, Dievo malone Vilniaus vyskupui, Alšėnų kunigaikščiui tuo tikslu, kad minėti parapijiečiai nebūtų apdedami Anykščių bei Ukmergės dešimtinėmis ir kitomis privalomomis duoklėmis, dedamomis nuo senų laikų.

Šiam dalykui paliudyti įsakėme parašyti šį raštą, mūsų akivaizdoje notarui pasirašyti ir sutvirtinti antspau-

du. Dalyvaujant garbingiems bajorams kapelionui Martynui de Žebry, Jokūbui Žochovskiui, pačiam ponui Jurgiui, Trakų vaivados sūnui, maršalkai, ir Vaclovui iš Ceslino, šiam reikalui aprašytiems ir kviestiems liudytojams.

Padaryta ir parašyta Kavarske, tūkstantis penki šimtai trys dešimtys aštuntais metais, penktadienį, liepos mėnesio devynioliktą dieną".

Toliau seka notaro Simono Jono iš Raseinių, Medininkų vyskupijos kunigo, ranka padarytas priedas, kad jis pats dalyvavo sudarant šį aktą, o jį surašė, kaip matė ir girdėjo.

Ten, kur turėjo būti antspaudas, pergamentas buvo įplėštas, jo kitoje pusėje parašyta: "Liepos 20 d. įteiktas Vilniaus vyskupui".

Kavarskas XVI a. antrojoje pusėje

XVI a. viduryje vykdoma ir vadinamoji valakinė reforma: numatomos ir išlyginamos valstybinių dvarų ribos. Valstiečiai apgyvendinami kaimais, žemė suskirstoma į tris laukus, kiekviena šeima gauna valaką žemės. Priklausomai nuo žemės rūšies valake gali būti 16–18, net iki 30 ar daugiau dešimtinų. Valstybei ir dvarui prievolės nustatomos jau nuo valako, ne nuo "dūmo", kaip seniau. Bažnytinė dešimtinė panaikinama, o bažnyčioms, neturėjusioms žemės, duodama po du valaku. Laikui bėgant, ne tik valstybiniai, bet ir visi bajorų dvarai susitvarkė šiuo būdu. Gal todėl daugelio mūsų kaimų pavadinimai tik primena anuometinių bajorų pavardes: Rabutai, Riklikai, Vaišviliškiai, Deveniai.

Maskvos valstybę tada valdė Ivanas IV Rūstusis (1535–1584), pradėjęs save vadinti caru. Jis kariavo Livonijoje ir buvo užėmęs Polocką. Kiek apsiraminę, kai laukdamas Žygimanto Augusto mirties tikėjosi tapti Lietuvos valdovu. Mūsų krašto didikai bijojo jo žiaurumo, bet bajorai buvo jam palankūs.

Štai kokie rūpesčiai ir nuotaikos vyravo Lietuvoje antrojoje XVI a. pusėje.

Tuo metu, nuo 1538 m., vadinamajame Kavarsko mieste, tikriau – dvare, jau stovi parapijinė bažnyčia. Kaip parapijos įsteigimo dokumente pažymėta, naujosios parapijos ribos į pietų pusę yra Šventosios upė, "nuo minėto Kavarsko miesto esanti mažiau kaip per ketvirtį mylios", tai yra apie pusantro kilometro.

Jurgis Astikas prieš savo mirtį 1546 m. paliko Kavarsko dvarą savo sūnui Mikalojui. Čia ir prasideda Astikų giminės tragedija: abu aukštai iškilę Jurgio sūnūs – Mikalojus ir Jurgis – miršta nepalikę sūnų. Mikalojaus duktė Ona ištekėjo už kunigaikščio Sanguškos-Koširskio, kuriam vėliau teko Kavarsko dvaras. Trečiasis Jurgio Astiko sūnus Gregorijus tampa tėvynės išdaviku ir nuo budelio rankos žūsta 1580 m. Vilniuje.

Taip negarbingai pasitraukia iš gyvenimo ir istorijos Astikų giminė.

Gregorijus Astikas – išdavikas

Maskvos caras Ivanas IV derėjosi su naujai išrinktu Lietuvos ir Lenkijos valdovu Steponu Batoru (1576–1586) taikos ir karo reikalais. Karalius rinko pinigus ir ruošėsi karui, ketindamas pulti Velikije Luki. Caras prašė priimti jo pasiuntinius, Batoras nustatė terminą, iki kurio laiko jų lauks.

Tuo tarpu į viešumą iškilo vienas dalykas, padaręs didelį įspūdį ir visus sukrėtęs. Aukštos kilmės vyras Gregorijus Astikas, Kavarsko ir daugelio kitų dvarų valdytojas, pasirodo, jau kuris laikas slapta taręsis su Maskva ir carui rašinėjęs laiškus. Neva odų prekybos reikalais jis dažnai lankydavosi pas caro pasiuntinį Paščiokiną Vilniuje, per jo rankas net buvo gavęs laišką iš caro. Šią paslaptį visai atsitiktinai išdavė Astiko tarnas, kažkoks Mirevskis, papasakojęs apie tai Zigmantui Ribinskiui, tas kitiems, kol pagaliau gandas pasiekė karaliaus ausis. Dvaro maršalka Albertas Radvila pašaukė Mirevskį ir "pasodino po sargybą". Suimtas patvirtino gandų tikrumą ir dar nurodė kitą Astiko tarną, žydą Baltramiejų, kaip liudytoją. Pats karalius Batoras su keturiais patarėjais apsvaistė visą reikalą ir pavedė Vilniaus vaivada kalninką suimti. Gregorijus Astikas buvo suimtas Trakuose, pristatytas dvaro maršalkai ir įkalintas.

Padarius kratą, dėžėje buvo rasta "blankai su antspaudais ir parašais įvairių senatorių, sumaniai falsifikuotais – taip Astikas tikėjosi laimėti Maskvoje pasitikėjimą, apsimesdamas, tarsi veiktų tiems senatoriams priitarian". Kavarsko dvare, kur gyveno Astikas, irgi buvo padaryta krata, rasta įvairių antspaudų ir įrankių pinigams padirbinėti. Žydas Baltramiejus iš karto prisipažino, jog žinojęs, kad jo ponas palaikęs ryšius su Maskva, gaudavęs iš caro laiškų, o tarpuvaldžio laikais du kartus važiavęs pas carą.

Tačiau Gregorijus Astikas pakviestų senatorių akivaizdoje sakė, kad antspaudus ir parašus naudojęs tiktai privačių sutarčių ir teismo proceso reikalui.

Įvyko teismas. Astiko gynėjai reikalavo atsižvelgti į bajoro teisę "neatsakinėti", kol kaltė nebus teisme įrodyta. Buvo įvairių nuomonių, tačiau laukiama karo atmosfera, nusikaltimo didumas ir surinkta kaltinamoji medžiaga paveikė, kad byla buvo sprendžiama, o Astikas priverstas atsakinėti. Jis įteikė teismui raštą, kuriame prisipažino turėjęs ryšių su priešu ir žadėjęs nužudyti karalių, tačiau įtikinėjo, jog prie to jį pastūmęs skurdas, skolos ir noras iš priešo gauti pinigų. Jis nuolankiai maldavo dovanoti.

Gregorijui Astikui ir tarnui Baltramiejui pagal seną paprotį buvo paskirta mirties bausmė. Už pranešimą apie sąmokslą tarnams buvo dovanota, o Gregorijus Astikas 1580 m. buvo budelio nukirstintas Vilniuje, Rotušės aikštėje.

Žurnalistas Balys Dundulis Lietuvoje ir emigracijoje

Stasys DUNDULIS

*O tėviške, koks mielas kraštas,
kurio taip netekau ūmai,
to neišreikš nė vienas raštas,
tą pasakys vieni jausmai.*

Pranas VAIČAITIS

Kokie gražūs ir prasmingi šie jau taip seniai pasakyti mūsų poeto žodžiai! Gal tiems, kuriems neteko ilgesnį laiką išsiskirti su Tėvyne, tai sunku ir įsivaizduoti. Man regis, kad šiandien yra ir nelabai suprantančių, ką jautė atplėšti nuo Tėvynės šimtai tūkstančių mūsų tautiečių, ištremtų į Sibirą, kentėjusių sovietiniuose lageriuose. Tokią dalį teko patirti ir man, tad žinau, kokia nostalgija slegia esant toli nuo gimtojo krašto.

O ką jautė ir dabar jaučia daugybė mūsų brolių ir sesių, pasitraukusių nuo bolševikų tironijos į Vakarus? Patyrę karo sunkumus, atsidūrę stovyklose, paskui emigravę į įvairias šalis, kur juos pasitiko nežinia, sunkus darbas, visi jie nuolat ilgėjosi Lietuvos. Ilgisi Tėvynės ir dabar, jau svetur pasenę, rūpi jiems pasigrožėti gimtinės dangumi, pavaikščioti jaunystės takeliais. Dauguma jų norėtų visam laikui sugrįžti į gimtąjį kraštą, bet čia jau nebėra artimųjų, nebėra namų, jau sunku atpažinti vietas, kur būta gimtinės. Iki mirties negęsta Tėvynės meilė ir ilgesys...

Ir mano vyresnysis brolis Balys Dundulis, 1944 metais nuo artėjančių bolševikų pasitraukęs į Vakarus, iki paskutinių savo dienų ilgėjosi Tėvynės. Pasibaigus karui, jis kelerius metus praleido Vokietijoje, stovyklose, tik 1949 m. emigravo į JAV. Savo laiškuose Balys rašydavo, jog nežiūrint neblogų gyvenimo sąlygų Amerikoje, yra labai išsiilgęs Lietuvos, artimųjų, giminių ir pažįstamų, gimtojo kaimo ir jo žmonių, kurių, tiesą sakant, mažai buvo ir belikę. Kiekviename laiške prašydavo, kad rašyčiau kuo plačiau apie visus ir viską. Brolis Antanas ir aš kvietėme Balį atvažiuoti mūsų aplankyti, bet jis buvo tvirtai nusistatęs nekelti kojos į bolševikų okupuotą Lietuvą.

Mirė tėvai, mirė brolis Antanas, iš visos mūsų šeimos Lietuvoje likau tik aš vienas. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, pašlijusi sveikata ir metų našta jau nebeleido Baliui Dunduliui aplankyti savo gimtinės. O man 1994 m. rudenį teko netikėtai pas jį paviešėti, o paskui ir palydėti jį į paskutinę kelionę.

Tą ankstų 1994-ųjų spalio 27 dienos rytą iš miego pažadino telefono skambutis. Skambino iš Čikagos Balio bičiulis, laikraščio "Lietuvių balsas" vyr. redaktorius

Žurnalistas Balys Dundulis Lietuvoje

Edmundas Jasiūnas. Jis man pranešė, kad mano brolis sunkiai sergąs, gulys ligoninėje ir prašas kuo skubiausiai skristi į Čikagą pasimatyti su juo. Ilgai nelaukęs, tučtuojau susiruošiau ir išvažiavau į Vilnių ieškoti vizos į Ameriką. Vizą gavau labai lengvai, tą pačią dieną. Rytojais dieną lėktuvu išskridau į Frankfurtą prie Maino ir jau kitą dieną pasiekiau Čikagą, kur ligoninėje apkabinau daugelį metų nematytą brolių...

Prieš pasakodamas apie paskutiniąsias Balio Dundulio dienas, noriu trumpam apžvelgti jo nueitą gyvenimo kelią, prisiminti Lietuvoje praleistus metus.

Mano brolis Balys Dundulis gimė 1910 m. gruodžio 21 dieną Čekonių kaime, Debeikių valsčiuje, pasiturinčio ūkininko šeimoje. Tėvai Kazys Dundulis ir Veronika Pakenytė susituokė 1910 metų pradžioje, o metų pabaigoje susilaukė savo pirmagimio Balio. Vengdamas tarnybos caro kariuomenėje ir norėdamas užsidirbti, tėvas 1911 metų pradžioje išvyko į Ameriką. Grįžo tik 1920 metų rudenį, nes anksčiau sugrįžti sukliudė užsitęsęs karas. Tada be tėvo augusiam Baliui buvo jau 10 metų. Iš Amerikos parsivežti doleriai labai pravertė atkuriant karo nuniokotą ūkį. 1922 metais, Čekonių kaimą išskirsčius į vienkiemius, ūkis buvo padalintas į kelias dalis. Dunduliams teko kurtis plyname lauke, statyti naujus trobesius, tad tėvo atsivežti pinigai buvo išleisti iki paskutinio cento. Nors tėvas buvo mažaraštis – tik dvi žie-

mas mokėsi pas tokį pat mažaraštį daraktorių Kaminską, bet ilgainiui pagyvenęs Amerikoje jis suprato mokslo svarbą, todėl ryžosi savo pirmagimį sūnų Balį kiek išgalėdamas leisti į mokslą.

Po Pirmojo pasaulinio karo, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, labai trūko mokyklų ir mokytojų, tad pirmuoju Balio mokytoju tapo tas pats buvęs daraktorius Kaminskas, mokėjęs tik lietuviškai skaityti ir šiek tiek rašyti, bet neturėjęs jokio supratimo apie gramatiką, rašybos taisykles. Pas Kaminską pažinęs raides, pramokęs skaityti, Balys ketino stoti į Anykščių vidurinės mokyklos pirmąją klasę, tačiau tokio pasiruošimo nepakako. Gerai, kad tą vasarą pas gimines Čekonyse atostogavo Kauno "Aušros" gimnazijos septintos klasės mokinys Aleksandras Juška, kuris sutiko Balį ir dar keletą čekoniškių paruošti mokyklai. Nors maža vilties buvo tais metais, nelankius normalios pradinės mokyklos, įstoti į vidurinę, tačiau Aleksandras Juška buvo puikus mokytojas ir aiškintojas, per pustrėčio mėnesio išmokęs labai daug. Balys, sėkmingai išlaikęs stojamuosius egzaminus, pradėjo mokytis Anykščių vidurinėje mokykloje. 1926 m. baigęs keturias klases, tais pačiais metais pradėjo lankyti Ukmergės gimnazijos penktąją klasę. 1930 metais baigė gimnaziją ir įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universitetą studijuoti medicinos, tačiau, pasimokęs pusantro semestro, tas studijas paliko, nes negalėjo dirbti prozektoriuje, kur reikėjo skrosti lavonus. Matydamas, kad negalės savęs įveikti, perėjo į humanitarinių mokslų fakultetą. Tėvai mažai galėjo padėti studijuojančiam sūnui, tad Balys jau pirmaisiais studijų metais pradėjo dirbti raštininku. Jam padėjo įsidarbinti jaunesnysis tėvo brolis pulkininkas Povilas Dundulis, tuo metu dirbęs vyriausiam Lietuvos kariuomenės štabe.

Studijuodamas universitete Balys Dundulis priklausė studentų "Žalgirio" korporacijai, o 1934–1935 metais buvo tos korporacijos pirmininkas. Nuo 1930 metų jis jau pradėjo bendradarbiauti spaudoje, rašė korespondencijas, straipsnius laikraščiams "Lietuvos žinios", "Lietuvos ūkininkas", "Jaunimas", žurnalui "Moksleivis". 1935–1936 metais jis buvo šio žurnalo redaktorius, o nuo 1936 iki 1940 metų, t.y. iki pirmos bolševikų okupacijos – dienraščio "Lietuvos žinios" redakcijos narys. 1937 metais jis, kaip žurnalistas, buvo išvykęs į Angliją dalyvauti karaliaus Jurgio VI karūnavimo iškilmėse, kitais metais daug važinėjo po Europą, aplankė Vokietiją, Daniją, Olandiją, Belgiją, Prancūziją, Angliją, Austriją, Čekoslovakiją, Lenkiją ir tuo metu lenkų okupuotą Vilnių.

Namiškiams Balys sakydavo, kad jo didžiausia svajonė – pabuvoti Amerikoje, kur tėvas praleido beveik dešimt metų. Ta jo svajonė gerokai vėliau tapo realybe. Karas ir antroji bolševikų okupacija nubloškė jį į Ameriką, kur pragyveno daugiau kaip 45 metus ir amžinai pasiliko toje šalyje.

Balys labai mėgo žurnalisto darbą, daug rašė, skaitė. Be Lietuvoje ėjusios periodikos skaitė laikraščius, knygas vokiečių ir anglų kalbomis. Dar studentaudamas, o paskui ir dirbdamas, išvertė į lietuvių kalbą keletą knygų: J. Vasermano "Auksas", I. Kalnoki "Moteris ir garbė", L. Hunos "Grenada liepsnose", B. Traveno "Mirusiųjų lai-

vas", A. Millso "Paslaptieji rytai", A. Fokerio "Skraidantis olandas".

Čekonyse, mūsų namuose, Balys buvo sukaupęs grožinės literatūros biblioteką, kurioje buvo daugiau kaip 2000 knygų. Jas skaitydavo Čekonių, Vajėšių, Medžiūolių, Elmininkų ir Kalvelių kaimų gyventojai. Balys broliui Antanui ir man liepė tas knygas duoti visiems, kas tik norėtų skaityti, užsirašyti į sąsiuvinį, kas ir kokias knygas paėmė; kartu mums prisakė žiūrėti, jog gražintų nepusplėšytas.

Bolševikams uždarius dienraštį "Lietuvos žinios", Balys Dundulis perėjo dirbti į žurnalo "Kultūra" redakciją. Tačiau anų laikų žurnalistų bolševikų saugumas nepaliko ramybės. Buvo areštuotas Balio bendradarbis, "Lietuvos žinių" redakcijos narys Andrius Valuckas. Atėjo eilė ir Baliai susitikti su saugumiečiais. Keletą kartų jį kvietė į tardymus, kartais į namus negrįždavo 2–3 paras, o grįžęs būdavo tarytum nesavas, nekalbus, suirzęs. Aš tai gerai prisimenu, nes tada mokiausi Kauno IX vidurinėje mokykloje ir gyvenau kartu su Baliu.

Man gyvenant pas jį, dažnai lankydavosi rašytojas Petras Ruseckas, buvęs Kauno miesto burmistras Jonas Vileišis, gydytojas Antanas Garmus, dar vienas kitas rašytojas, kurių pavardžių neprisimenu. Atėjus svečiams, Balys mane išsiųsdavo į kiną. Grįžęs svečių nerasdavau, tad nežinau, apie ką jie kalbėdavosi.

Vokiečių okupacijos laikotarpiu Balys Dundulis dirbo laikraščio "Į laisvę", vėliau savaitraščio "Savaitė" redakcijose. Aktyviai dalyvavo leidžiant ir platinant antinacinį pagrindinį laikraštuką "Nepriklausoma Lietuva". Susiorganizavus komitetui S. Dariaus ir S. Girėno tarptautinio skrydžio dešimtmečiui paminėti, Balys Dundulis buvo to komiteto sekretorius, aktyviai dalyvavo komiteto ir aukų rinkimo darbe.

Frontui priartėjus prie Lietuvos sienų, bijodamas bolševikų, kurių tardymų nepamiršo iki gyvenimo pabaigos, 1944 m. liepos 8 dieną Balys iš Kauno savaeige barža Nemunu išplaukė Vakarų link. Kelionė buvo ilga ir varginanti, palydima bolševikų, o paskui ir sąjungininkų bombardavimų iš lėktuvų. Karo pabaigos Balys Dundulis sulaukė Liubeke, tuo metu buvusiame anglų okupacinėje zonoje. Ten jau 1945 m. pabaigoje Balys įsteigė ir redagavo lietuvišką laikraštį "Laisvės varpas", bet VLIK'o pirmininkas prelatas Mykolas Krupavičius jį tuoj pakvietė į Pfulingeną ir kaip patyrusiam žurnalistui pavedė VLIK'o leidžiamą Eltos informaciją ir Eltos biuletenių redagavimą. Tuo pačiu laikotarpiu Balys redagavo ir keletą Vokietijoje leisto žurnalo "Varpas" numerių, daug rašė straipsnių ir į kitus tuomet Vokietijoje leistus lietuviškus laikraščius.

Gyvenimas pokario metais stovyklose nebuvo lengvas. Trūko drabužių, avalynės, prastas buvo ir maistas. Tarp pasitraukusiųjų suradęs draugų ir pažįstamų, su kuriais bendravo Lietuvoje, Balys aktyviai dalyvavo lietuviškoje kultūrinėje ir politinėje veikloje. Gyvenimo sąlygos truputį pagerėjo, kai Balys laiškais susisiektų su Amerikoje gyvenusiais dviem motinos broliais ir motinos pusbroliu. Jie pradėjo remti maisto siuntiniais ir kitais reikalingais daiktais, bet, svarbiausia, kad tie trys dėdės ir jų žentai per valstybės departamentą pradėjo

rūpintis dėl Balio Dundulio emigracijos į JAV. Tie jų rūpesčiai nenuėjo veltui. Leidimas emigracijai į JAV buvo gautas, ir 1949 m. rugpjūčio mėnesį Balys amerikiečių kariniu laivu atplaukė į Niujorką, iš kur išvyko į Ohamos miestą Nebraskos valstijoje pas savo dėdę – mamos pusbrolių. Ilgai tame mieste neužsibuvo, jį traukė Čikaga – daug lietuvių, plati kultūrinė veikla, lietuviška spauda, įvairūs renginiai. Čikagoje Balys įsidarbino Burlingtono geležinkelių kompanijoje ir ten dirbo iki pensijos. Pradėjęs dirbti krovėju, po kurio laiko tapo svėrėju, dar vėliau jam buvo patikėtos krovinių priėmimo–išsiuntimo valdininko pareigos.

Čikagoje Balys Dundulis aktyviai dalyvavo įvairiuose lietuvių renginiuose, bendradarbiavo "Lietuvių balse", "Varpe", "Sėjoje", "Sandaroje" bei kituose leidiniuose. Straipsnius pasirašinėdavo savo pavarde arba slapyvardžiu A.Mingis, kriptonimu – B.D. Susikūrus komitetui, besirūpinusiam, kad būtų pastatytas paminklas trečiajam Lietuvos Respublikos prezidentui Kaziiui Griniui Čikagos lietuvių tautinėse kapinėse, Balys Dundulis buvo šio komiteto sekretorius, aktyvus aukų rinkėjas.

Balys visą gyvenimą buvo viengungis. Išėjęs į pensiją po kurio laiko pasijuto sunegalavęs. Prasidėjo gydymasis ligoninėse, teko pakelti ne vieną operaciją, labai nusilpo regėjimas. Didelis smūgis jam buvo, kai išoperavo dešinę akį, bet ir tada, nors silpnai matė tik viena akimi, nepasidavė negaliai: prisipirkęs visokių padidinamų stiklų skaitydavo laikraščius ir dar parašydavo laiškus. Tačiau akies operacija buvo tik laikinas proceso pristabdymas. Gydytojai nustatė, kad buvusios akies vietoje vystosi piktybinis auglys. Intensyvus gydymas dar pratęsė Balio gyvenimą daugiau kaip ketveriems metams.

Balys Dundulis Amerikoje gyveno kukliai. Neturėjo nei nuosavo namo, nei prabangių baldų, pablogėjus regėjimui nebeturėjo ir automobilio. Nesukrovė jis jokio kapitalo, daug lėšų išleido gydymuisi ir medikamentams. Kiek galėdamas remdavo tėvus ir brolius. Nemažas sumas dolerių aukojo ir atgimstančios Lietuvos reikalams, labai džiaugėsi, kad po penkiasdešimties metų vergijos Lietuva vėl tapo laisva.

Amerikos pilietybę Balys Dundulis buvo gavęs 1959 metais, išgyvenęs Amerikoje dešimt metų. Po jo mirties rašomojo stalo stalčiuje radau blankus ir nuotraukas, ruošiamus dokumentus Lietuvos pilietybei atstatyti. Matyt, numirti jis norėjo būdamas Lietuvos pilietis, bet tam jau neužteko laiko.

Man atvykus į Čikagą Balio sveikatos būklė tarytum pagerėjo, ir beveik tris savaites mudu intensyviai bendravome. Po tiek nesimatymo metų kalbų ir klausimų tiek jam, tiek man buvo aibės. Tačiau paskui jo sveikata ėmė staigiai blogėti. Gydytojas, tarp kitko, Amerikoje gimęs lietuvis, man pasakė, jog brolio dienos, o gal ir valandos jau suskaitytos, nes procesas apėmęs visą galvą, jokios vilties nebėra.

Balys mirė 1994 metų lapkričio 24 dieną, iki

84 metų sukakties jam pritrūko vieno mėnesio ir vienos dienos. Tai buvo sekmadienis. Tą rytą, kaip paprastai, susiruošiau eiti į lietuvių Švč. Mergelės Marijos gimimo bažnyčią išklaudyti šv.Mišių. Ši graži ir puošni bažnyčia už lietuvių suaukotas lėšas pastatyta 1957 metais. Labai geras vyrų choras, kai užgieda "Pulkim ant kelių", pasijunti lyg būtum ne Amerikoje, o Anykščių bažnyčioje. Po pamaldų, žmonėms išėjus iš bažnyčios, irgi jautiesi tarsi būtum Anykščiuose per Šv.Onos ar Mataušo atlaidus – aplink girdėti vien lietuviška šneka.

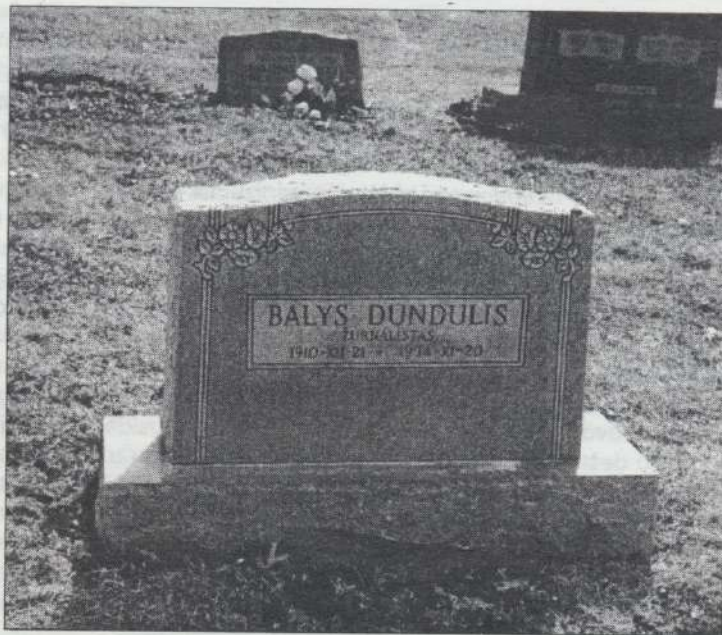
Po mišių užeidavau į greta bažnyčios esančią ligoninę pas Balį. Taip ketinau padaryti ir tą sekmadienį, tačiau jau nebespėjau. Man susiruošus į pamaldas, telefono skambutis iškvietė į ligoninę. Atskubėjęs į palatą ir pamatęs, kad brolio lova užtraukta užuolaida, supratau – brolelis paliko šį pasaulį. Nors ir buvau susitaikęs su mintimi, kad Balys greitai mane paliks, bet dabar, taip atsitikus, ašaros nesulaikomai plūdo iš akių. Netekau savo paskutinio brolio...

Palaidojome Balį Čikagos lietuvių tautinėse kapinėse, kur jis prieš keletą metų buvo išsipirkęs vietą ir pasistatęs antkapį. Po šv.Mišių Švč. Mergelės Marijos gimimo bažnyčioje jį į paskutinę kelionę palydėjo ir geras jo bičiulis kanauninkas V.Zakarauskas.

Mudu su broliu buvome aptarę tą skaudžią temą – jo laidotuves. Aš buvau užsiminęs apie kremaciją ir palaičių pervežimą į Lietuvą, tačiau Balys norėjo amžino poilsio atgulti Čikagos žemėje, kur praleido daug metų, kur lietuvių kapinėse ilsisi daug jo draugų ir pažįstamų.

Balį Dundulį prisimenu ne tik kaip brolių, bet ir kaip gero, draugiško, linksmo būdo žmogų, labai apsiskaičiusį ir įdomų pašnekovą.

Išskrisdamas atgal į Lietuvą paskutinį kartą aplankiau Balio kapą, atsisveikinimui tardamas: "Ilsėkis ramybėje, mylimas brolau, tavo priėmusioje Amerikos žemėje".

Balio Dundulio kapas Čikagoje, tautinėse lietuvių kapinėse

Čekonys ir jų Dunduliai*

Balys DUNDULIS

Imtis šio išeivijos sąlygomis beveik neįmanomo darbo mane paskatino noras surinkti nors šiek tiek žinių apie Čekonių Dundulių giminės artimesnę praeitį; apie tolimesnę negali būti kalbos, nes čia neturime jokių duomenų. Tokį darbą, man regis, galima atlikti tik Lietuvoje, kur įmanoma rasti kur kas daugiau duomenų dar išlikusiuose senosios Lietuvos valstybės dokumentuose.

Pati pirmoji paskata imtis šio darbo buvo gautas brolio Stasio laiškas, pranešęs man, kad dabartiniu metu Čekonyse likę tik dvi Dundulių šeimos, o 1940 m. sovietams okupavus Lietuvą, ten gyveno šešios Dundulių šeimos. Toji žinia labai prislėgė mane, pradėjau galvoti, kad reikia ką nors daryti, kad savoji tauta ir net pasaulis sužinotų apie tokį baisų pavergtųjų lietuvių išblaškymą. Antroji paskata buvo brolio Stasio prašymas parašyti šį tą daugiau apie Dundulių kilmę, praeitį. Trečioji – mano noras paprašyti ir paraginti visas lietuviškas šeimas rašyti tam tikrus užrašus, kur būtų užfiksuoti svarbesnieji šeimos gyvenimo įvykiai, įdedamos šeimos narių nuotraukos. Žinoma, tokiose šeimos knygose–albumuose niekas nedraudžia įrašyti ir šeimos narių nuomones apie gyvenamus laikus bei kitus pastebėjimus. Šios knygos turėtų būti perduodamos vaikams ir toliau jų rašomos, tėvams pasenus ar mirus. Labai mažai kas iš lietuvių rašė savo šeimos kronikas, todėl mes beveik nieko nežinome apie savo šeimų netgi netolimą praeitį. Gerai dar, jei esame šį tą girdėję apie savo senelius, bet mažai žinome arba ir visai nieko nežinome apie savo prosenelius.

Čekonys kadaise buvo didelis šiaurės rytų Lietuvos kaimas.

Apie 1876 m. jame buvo 36 sodybos, 1922 m. – 44 sodybos, o 1940 m. – jau 56 sodybos–ūkiai. Carinės okupacijos laikais Čekonys priklausė Debeikių valsčiui, 1916 m. – vokiečių okupacinės valdžios organizuotai Utenos apskrčiai. Tokia priklausomybė liko ir atsikūrus laisvai Lietuvai. Sovietinės okupacijos metais Čekonys priklausė Anykščių rajono Debeikių apylinkei. Nuo pat Anykščių parapijos įsteigimo, maždaug 350 metų, Čekonys priklausė Anykščių parapijai. Tik 1924 m., paprašius Žemaičių vyskupo, Čekonių kaimas buvo priskirtas Debeikių parapijai.

Atrodo, kad Čekonių kaimas po karalienės Bonos reformos buvo suplanuotas iš 25 valakų, o valakas susidėjo iš 20 dešimtinų. Dešimtinėje yra šiek tiek daugiau už hektarą, o valakas rytų Lietuvoje – maždaug 21,7 ha (kitur dešimtinė – 1,09 ha). Kai sudedu į krūvą visų kaimo ūkių žemes, gaunu 26,4 valakus. Miškai, krūmai, ganyklos į tą skaičių neįėjo. Kai 1922 m. Čekonių kaimas buvo išskirstytas į vienkiemius, matininkas Karosas nubraižęs

planą apskaičiavo visus plotus – Čekonių kaimas tada valdė 532 ha dirbamos žemės ir pievų, apie 160 ha miško, krūmų, ganyklų, iš viso maždaug 692 hektarus.

Čekonių laukai yra lygūs, o Debeikiai yra lyg ir skiriamoji riba: visi žemės plotai į vakarus nuo Debeikių – tai pradžia Vidurio Lietuvos lygumos, kuri siekia Dubysą; į rytus nuo Debeikių žemės paviršius banguoja, vis dažniau pasitaiko kalvos, kalvelės, dar toliau į rytus prasideda Utenos, Molėtų, Zarasų ir Ignalinos ežerynai. Patys Čekonys, deja, neturi nei didesnės upės, nei ežero, bet Debeikių valsčius vienu savo kampu siekia didelį ir puikų Rubikių ežerą su daugeliu salų.

Per Čekonių kaimą eina du vieškeliai. Reikšmingas Anykščių–Svėdasų kelias, po Antrojo pasaulinio karo išplatinas, išasfaltuotas, jungia Anykščius su Rokiškio bei nuvingiuoja dar toliau, į Juodupę, o iš ten – į Latviją. Antasis vieškelis eina nuo buvusio Ramuldavos dvaro į Debeikius, paskui į Vyžuonas, Uteną. Ramuldavos dvarą valdė Jelenskių giminė, kuri gal nebuvo žiauri, nes iš baudžiavos paleisti valstiečiai dvarininkų Jelenskių nekeikė.

Jei matininkas Karosas tiksliai išmatavo ir apskaičiavo Čekonių žemės ir miško plotus, tai, deja, nebuvo kam suskaičiuoti tuometinių šio kaimo gyventojų, kurių, reikia manyti, 1922 m. galėjo būti apie 300. Iš tada buvusių 44 sodybų – dvi sodybėlės bežemių: kalvio Povilo Skado ir seno caro kareivio Šermukšnio. Pastarasis su dviem dukterimis gyveno dar dūminėje pirkelėje.

Tasai Šermukšnis turbūt ilgus metus tarnavo rusų armijoje, nes paleistas į atsargą gavo iš rusų valdžios pensiją. Kasmet jis birželio mėnesį eidavo pėsčias į tuometinį mūsų apskrities centrą Ukmergę, į banką tos pensijos pasiimti. Nuo Čekonių kaimo iki Ukmergės – apie 48 km kelio. Šermukšnis išeidavo iš namų saulei tekant, gyvulius genant į ganyklą ir grįždavo namo saulei leidžiantis, kai gyvulius jau gindavo namo. Taigi per dieną senas kareivis sukardavo maždaug 100 km kelią. Šermukšnis turėjo dvi dukteris, tvarkingas ir darbščias merginas. Viena buvo Onutė, kitos vardo neprisimenu. Joms abiems atsitiko taip, kad netekėjusios įgimdė po berniuką, juos pakrikštijo Juozais. Žmonės įtarė, jog tų berniukų tėvas buvo tada šaunias kaimo kavalierius Juozas. Vargais negalais abi seserys tuos berniukus užaugino, abu jie 1919 metais išėjo savanoriais į Lietuvos kariuomenę. Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, Šermukšnyčių sūnūs gavo po sklypelį žemės. Onutės sūnus gavo žemės Dabravolės dvare, Vyžuonų valsčiuje, o kitas Juozas į žemę nekibo, pardavė sklypą, išvažiavo į Rygą, ten pateko į latvių laivus, tapo jūreiviu. Šis Juozas ilgą laiką pas mus piemenavo, buvo sumanus vaikas. Jis kaime surinkdavo sugedusius žadintuvus, juos išardydavo ir mano didžiausiam džiaugsmui padarydavo gana kombinuotas mašinas,

* Šių Balio Dundulio atsiminimų, kaimo bei giminės istorijos apimtis siekia virš 50 mašinraščio puslapių. Tad skaitytojams šį autoriaus rašytinį palikimą galime pateikti mūsų leidinyje tik gerokai sutrumpinę.

kurių ratukai sukdamo kitus ratukus, kas man, vaikui, buvo puikiausi žaidimai. Nežinau, kodėl šis Juozas nuo pat vaikystės buvo pravardžiuojamas Pantija. Nežinau, kaip susiklostė jo likimas, kai tapo jūreiviu.

Buvo mūsų kaime ir daugiau įdomių žmonių, gerų pasakorių ir drąsių vyrų. Apie 1912 metus iš Čekonių buvo pavogta keletas arklių. Įtarimas krito ant Plikiškių kaime gyvenančių rusų. Kokia dešimt Čekonių kaimo vyrų, apžergę arklius ir pasiėmę bizūnus, nujojo į Plikiškius ir gerai aplupo įtariamus vagystę rusus. Kad Čekonių vyrai buvo teisūs, liudija tas faktas, jog gavusieji į kailį rusai nesiskundė savai valdžiai; nuo to laiko Čekonių kaime ir jo apylinkėse arklių vagystės liovėsi. Rusai pavogtus arklius nujodavo į Šepetos pelkęs, paskui, žmonėms aprimus, tuos arklius nujodavo į Latviją ir ten pardudavo. Iš Latvijos arkliai patekdavo į Rusiją ir juos surasti jau nebūdavo jokių galimybių.

Čekonių gyventojai buvo grynai lietuviai valstiečiai. Nė vienas iš jų nesididžiavo bajoryste ar šunbajoryste, todėl visi sugyveno taikiai, nekildavo peštynių net ir dėl merginų, kai tuo tarpu kitose apylinkėse tarp kaimo bernų pasitaikydavo ir kruvinų muštynių. Tokie mušeikos nedrįsdavo paliesti nė vieno čekoniečio, nes buvo tikri, kad čekoniečiai neliks skolingi ir "apmokės" su nemažais procentais.

Vis dėlto tarp 44 Čekonių kaimo sodybų buvo ir dvi rusų sentikių šeimos: Makaro Kostino ir Zaikauskienės, visų vadinamos Jakimienė. Tos rusų šeimos Čekonyse gyveno nuo neatmenamų laikų kaip palikuonys prieš kokius 300 metų į Lietuvą iš Rusijos atbėgusių religinių pabėgėlių.

Mano atminime Čekonių kaime buvo keturios Dundulių sodybos. Pradėsiu jas aptarinėti nuo vakarinio kaimo galo, kur paskutinė kaimo sodyba buvo Dundulio, kaime vadinamo Dunduliu Galiniu. Ši Dundulių šeima turėjo pusvalakį žemės, jų sodyba buvo abiejose gatvės pusėse. Galiniu vadinamas Jurgis Dundulis, 1922 m. kaimui skirstantis į vienkiemius, paliko gyventi toje pačioje vietoje, todėl gavo tik 9 ha, bet geros žemės. Dundulis Galinis turėjo du sūnus – Steponą ir Juozą ir dvi dukteris – Teklę ir Zosę. Apie 1933 metus žaibas sudegino jų klijimą. Vyriausiasis sūnus Steponas paveldėjo ūkį ir iki mirties gyveno savo sodyboje. Antrasis sūnus Juozapas irgi gyveno namuose, buvo išmokęs batsiuvio amato ir retkarčiais tuo amatu užsiminėjo. Sovietiniais laikais, kai prasidėjo kolektyvizacija, išvažiavo į Kauną, ten apsivedė ir dirbo miesto gamyklose. Duktė Teklė ištėkėjo už ūkininko Ridiko iš Piktagalio kaimo. Jauniausioji duktė ištėkėjo už čekoniečio Broniaus Burbos, abu jie apsigyveno Kaune. Visi to Jurgio Dundulio Galinio vaikai jau mirę, gyvi yra jų palikuonys.

Pačiame kaimo viduryje gyvenęs Dundulis buvo vadinamas Viduriniu Dunduliu. Deja, apie jo šeimą aš teturiu mažai žinių. Žinau, kad apie 1870 metus jų buvo du broliai: vyresnysis Jurgis ir jaunesnysis Ignas, kaime vadinamas Ignasium. Koks buvo jų tėvo, mūsų tėvuko Kazio senelio, vardas ir kas daugiau sudarė jų šeimą, nežinau. Gaila, kad praleidau progą išklausinėti tėvuką, kuris būtų atsakęs į tuos klausimus, nes iki mirties turėjo gerą ir šviešią atmintį.

Trečioji Dundulių šeima kartais buvo vadinama Rytiniais Dunduliais, nors jų sodyba buvo gerokai nutolusi nuo rytinio kaimo galo. Dažniau tas Dundulis buvo vadinamas

Karoliūm. Jis turėjo valaką žemės ir jo sodyba buvo abiejose gatvės pusėse.

Karoliūm buvo du kartus vedęs. Su pirmąja žmona, kiek aš atmenu, turėjo du sūnus ir tris dukteris. Duktė Teklė ištėkėjo už Zabulionio į Dusynų kaimą Vyžuonų valsčiuje. Antroji duktė Salomėja, vadinama Saliamanija, ištėkėjo už čekoniečio Jono Gaigalo, pravardžiuojamo Maulianu. Jis turėjo tik trecinką žemės ir buvo gerokai jaunesnis už žmoną, laikomas lyg ir nesubrendusiu. Žmonės šaipėsi iš tų vedybų, bet Salomėja jautėsi tikra namų šeimininkė, vyras visur klausė savo žmonos. Jie turėjo vieną sūnų. Pati jauniausioji duktė Cecilija pasiliko senmergė, gyveno pas savo brolių Kaziuką iš antrų tėvų vedybų. Paskutiniuosius savo gyvenimo metus ji praleido pas Kaziuko sūnų Gintautą, kur ir mirė. Palaidota Kaune, Eigulių kapinėse.

Vyriausias Karoliaus sūnus Antanas buvo stiprus ir sumanus, darbštus, ramaus būdo vyras. Mirė jis 1918 metų rudenį per vadinamą "ispankos" epidemiją Lietuvoje. Antanas sūnus Feliksas buvo puikios išvaizdos, linksmuolis ir gana geras kaimo smuikininkas. Tasai meniškos sielos Feliksas Dundulis negrįžo iš caro kariuomenės, į kurią buvo pašauktas kaip atsarginis, kai 1914 m. prasidėjo Pasaulinis karas. Manoma, kad Feliksas žuvo Rytprūsiose, kur buvo sumušta Samsonovo armija.

Iš antrųjų vedybų Karolis susilaukė dviejų sūnų: Juozo ir Kaziuko. Kaziukas 1915 m. pavasarį baigė Čekonių valdinę pradinę mokyklą. Kai kaimas buvo skirstomas į vienkiemius, abu broliai Dunduliai labai norėjo žemės Ilgabradoje, prie Pelėkio miško, ir ten gavę valaką tuoj jį pasidalino. Tada Čekonyse atsirado jau šešios Dundulių sodybos.

Juozas Dundulis 1917 metais kartu su kitais trimis kaimo vyrais buvo vokiečių išvežtas į darbo lagerį prie Radviliškio, kur vokiečiai vertė iš visur sugaudytus lietuvius sunkiai dirbti, maitino labai prastai, tiesiog marino badu. Tai sužinojusi Juozo sesuo Cecilija kartu su kaimyne Anele Palekaite pasisiuvo didelės kuprines, prisikrovė jas maisto ir pėsčios išėjo ieškoti Radviliškio, kur alko jų broliai. Nuo Čekonių iki Radviliškio truputį daugiau kaip 100 km, abi merginos, žmonių pasiklausdamos kelio, per tris dienas pasiekė miestelį ir įteikė broliams atneštą maistą. Po kiek laiko lietuviai iš to lagerio buvo paleisti namo.

Aš dar nepaminėjau Vidurinio Dundulio dviejų brolių, Jurgio ir Ignasiaus. Pagal tradiciją iš ūkio paprastai pasitraukdavo jaunesnysis brolis, palikdamas ūkį vyresniajam. Taigi taip reikėjo padaryti ir Ignasiui. Vidurinis Dundulis turėjo valaką žemės, tačiau jo sodyba buvo tik vienoje gatvės pusėje. Kokią dalį vyresnysis brolis davė už kuriom išinančiam broliui, negaliu pasakyti, bet mano atmintyje išliko dažnai girdėtas senelės Ignasienės pajaukavimas, kad Ignasius pasogos iš namų gavęs tik vieną didelį stiprų jautį. Atrodytų, jog tas Vidurinis Dundulis nebuvo turtingas, jeigu sūnui tedavė tik jautį. Manau, kad vėliau Ignasius gavo teisingą dalį iš tėvo ūkio, nes pirkto dar valaką žemės.

Ignasius vedė to paties Čekonių kaimo jauną merginą Juliją (čekoniečių vadinamą Ulią) Burbaitę, turėjusią pusvalakį žemės. Nieko tikresnio apie jos buvusią šeimą nežinau, galimas dalykas, kad ji buvo vienturtė. Kada įvyko Ignasiaus ir Julijos vestuvės, negaliu tiksliai pasakyti, bet

sprendžiant iš jų vaikų amžiaus, tai galėjo būti apie 1874–1875 m. Abu broliai Dunduliai susilaukė gausių šeimynų: Ignasius – penkių sūnų ir trijų dukterų, Jurgis – keturių sūnų ir trijų dukterų. Visi jų vaikai užaugo, kai paprastai tais laikais trečdalis gimusių kūdikių mirdavo. Ignasiaus ir Julijos vaikai Jonas, Antanina (vadinama Untalia), Elžbieta, Kazys, Petras, Uršulė ir Antanas – tai mano tėvuko Kazio broliai ir seserys, jo sūnų – mano, Antano ir Stasio – dėdės ir tetos.

Ignasiaus brolio Jurgio vaikai – Dominykas, Jonas, Petras, Juozas, Apolonija ir dar dvi dukterys, kurių vardų neprisimenu; žinau jų, jau ištekėjusių pavardes – tai Juozakienė ir Misiūnienė. Juozakienė buvo nutekėjusi į Pečiulių kaimą, bet beveik visą savo gyvenimą praleido Pasvalyje, išaugino ar ne keturis vaikus, tarp jų – gydytoją Saliokienę, 1936 m. baigusią Vytauto Didžiojo universiteto medicinos fakultetą. Apolonija liko neištekėjusi, davatka, gal pusę amžiaus išgyvenusi pas brolių kunigą Dominyką Vainutę, Tauragės apskrityje. Dominykas Dundulis 1911 metais baigė kunigų seminariją Kaune, savo pirmąsias mišias atlaikė Anykščių bažnyčioje. Tada buvo didelės iškilmės ir Čekonyse.

Jonas (pravardžiuojamas Kaima) liko tėvo ūkyje ūkininkauti. Vedė iš Vikonių kaimo Gražytę. Jie taip pat susilaukė gausios šeimos – keturių sūnų ir keturių dukterų, iš kurių dvi mirė dar mažos. Sūnus Petras 1926 m. baigė Anykščių vidurinės mokyklos keturias klases, paskui buhalterijos kursus Kaune ir visą gyvenimą buhalteriaavo. Teklė ištekėjo už Tylos į Adamolio kaimą Debeikių valsčiuje. Jonas 1938 m. baigė Kauno „Aušros“ gimnaziją, netrukus vedė ir ėmė Kaune valdininkauti. Julija jau gerokai pagyvenusi 1946 m. ištekėjo už atklydusio kažkur nuo Ukmergės Aukštuolio. Kazys visą laiką gyveno tėvų namuose, dirbo ūkyje, o vėliau kolūkyje; mirus pirmajai žmonai, vedė antrą kartą.

Povilas Dundulis 1942–1944 m. buvo Čekonių kaimo seniūnas. Sovietams antrą kartą okupavus Lietuvą, Povilas pasirinko partizaninės kovos kelią, bet 1946 m. ar įkalbėtas artimųjų, ar nusilpus kovos dvasiai paliko partizanų būrį ir nuvykęs į Kauną bandė ten užsimaskuoti. NKGB greitai išaiškino jo asmenybę, jis buvo suimtas ir nuteistas 10-čiai metų lagerio. Atbuvęs Igarkoje, 1955 ar 1956 m. grįžo į Lietuvą, apsigyveno tėvų namuose, vedė, dirbo kolūkyje. Išaugino du vaikus. Povilas turėjo gražų tenorą, buvo kaimo dainininkų „pravadyriumi“.

Petras Dundulis, Kaimos brolis, 1910 m. vedė gražią Juozaponytę iš Gintinių kaimo Debeikių valsčiuje. Po poros metų staiga susirgo, buvo vežamas siauroju geležinkelio Panevėžys–Švenčionėliai į Vilnių, bet traukinyje mirė – trūko apendicitas. Paliko našlaitę 2 metų dukrelę Zosytę. Jos dėdė kunigas Dominykas Dundulis bandė ją leisti į mokslus, mergaitė baigė Šilalės keturklasę vidurinę mokyklą, mokėsi Šiaulių gimnazijos penktoje klasėje, tačiau nebuvo linkusi į mokslą. Grįžusi į tėviškę Zosytė netrukus ištekėjo už daktaro V. Tumasonio brolio į Rasiūnų kaimą Debeikių valsčiuje.

Dar noriu paminėti Jono Dundulio (Kaimos) žmonos brolių Juozą Gražį. Jis buvo JAV kariuomenės savanoris, žuvo Prancūzijoje paskutinę karo savaitę. 1925 m. Gražytė-Dundulienė ir du jos broliai gavo iš vienos JAV draudimo kompanijos 10 000 dolerių už kare žuvusį brolių. Kai-

mo žmonės juokavo, kad Jonas Dundulis esą gavęs antrą pasogą, kur kas didesnę už pirmąją. Po to Dunduliai savo vieniemyje pasistatė gana puošnų gyvenamąjį namą su „salkomis“ ir cinkuotos skardos stogu.

Iš kur ir kada atsirado Dunduliai Čekonyse? Tokį klausimą uždavė mano brolvaikiai. Aš džiaugiuosi, kad jie domisi savo giminės praeitimi, ieško savo šaknų, tačiau į šį klausimą man, gyvenančiam Amerikoje, atsakyti gana sunku.

Vis dėlto įtempus savo atmintį ir pasidairius knygų pasaulyje viena kita nuotrūpa iškilo. Man į rankas patekusi profešoriaus Zigmo Zinkevičiaus studijoje apie XVI ir XVII a. Vilniaus Šv. Jono parapijos gyventojus atradau ir Dundulių pavardę. Tada Vilniuje jų būta keletas šeimų. Anie laikai Vilniui buvo gana audringi: karas su švedais, Maskvos kariuomenės plėšimai, žudynės mieste. Daugelis žmonių stengėsi nuo okupantų kuo toliau pabėgti. Galimas dalykas, kad viena ar kita Dundulių šeima pasitraukė iš Vilniaus į ramesnę, saugesnę vietą Anykščių apylinkėje, kuri tuomet buvo gana miškinga. Žinoma, Dunduliai galėjo atsikraustyti ir iš kitų vietų, tačiau iš gana tolimų, nes arti Anykščių niekur nebuvo Dundulių pavardę turinčių žmonių – nei Ukmergės, nei Trakų, nei Zarasų apskrityse. Artimiausi kiti Dunduliai gyveno tik kažkur prie Kupiškio.

Kai kurie dvarininkai, trūkstant darbo jėgos, pirkdavo baudžiauninkus iš daug jų turinčių dvarininkų. Galimas ir toks Dundulių atsiradimo Čekonyse variantas.

Kaip jau esu minėjęs, XIX amžiaus antroje pusėje Čekonyse gyveno trys Dundulių šeimos. Neabejotina, kad jų protėviai gyveno čia nuo senų laikų, gal dar nuo tada, kai kūrėsi Čekonių kaimas.

Kai vienas iš Vidurinio Dundulio brolių, Ignas Dundulis, vedė to paties kaimo Juliją Burbaitytę, Čekonyse atsirado dar viena Dundulių šeima. Tada niekas nenujautė, jog šie Dunduliai savo turtais, namais, prestižu taps pirmąjais Čekonių kaime šeima. 1886 m. gimęs Kazys (mano tėvas) buvo ketvirtasis Ignasiaus ir Uliutės Dundulių vaikas, antrasis sūnus. Iš tėvo pasakojimo prisimenu, kad jo brolis Jonas buvęs dešimčia metų vyresnis už jį. Tėvui mirus Jonas turėjęs paveldėti ūkį, bet jis stipriai išgerdavęs, visiems buvo aišku, jog iš girtuoklio negali būti gero ūkininko, tad keturiolikmetis Kazys tapo ūkio paveldėtoju. Iš tėvo pasakojimo padariau išvadą, kad jo tėvas, mano senelis, Ignas Dundulis mirė 1899 m. ir buvo palaidotas senose Anykščių kapinėse, Jurzdike.

Gražios ir stilingos Čekonių kapinės prie vieškelio Anykščiai–Svėdasai 1910 m. buvo aptvertos akmenų mūro tvora, pastatyti mūriniai vartai bei medinė koplytėlė. Mano senelė Ignasienė pasakodavo, kad tos kaimo kapinaitės labai senos, jose palaidota daug žmonių. Mūsų senelį palaidojo Anykščiuose galbūt todėl, kad ten buvo palaidotas jo sūnus Petriukas, o gal dar ir todėl, jog stipriausias kaimo ūkininkas nusipelnė garbės būti palaidotas parapijos kapinėse.

Mano bobutė ištekėjo jauna, gal dar neturėjo nei 20 metų. Ji buvo neaukšto ūgio, labai judri, gyva ir pakankamai gražaus, apvalaus veido. Be to, gana sumani ir protinga. Nežiūrint Uliutės gražios išvaizdos ir sumanumo, galimas dalykas, Ignasiui rūpėjo ir jos iš Burbų valako paveldėtas pusvalakis žemės. Senelis Ignasius buvęs aukštas, lieknas, šviesiaplaukis vyras, pakankamai gražus, su-

manus ir darbštus. Tarp čekoniečių turėjo didelį autoritetą. Jei kaime kas susivaidydavo, nepasidalindavo paveldėto turto, pirmiausia kreipdavosi į Ignasių, ir tas dažniausiai visus ginčus išspręsdavo vietoje, patenkindamas abi puses. Mirė Ignasius gana jaunas, turėdamas tik apie 50 metų.

Mano bobutė buvo įdomi ir man brangi asmenybė. Ji man labai mylėjo, padėjo mamai mane auginti. Mirė ji trumpai pasirgusi 1922 metų liepos mėnesį. Į jos laidotuves sūnus Povilas, tada jau Lietuvos kariuomenės 1-ojo DLK Gedimino pėstininkų pulko majoras, dviejų Vyčio Kryžiaus ordinų kavaliereus, atvyko iš Ukmergės karišku poros gražių arklių traukiamu vežimu. Tuo vežimu pirmoji Čekonių kaimo ledi Ignasienė buvo nuvežta į Čekonių kapines ir ten palaidota. Ją į paskutinę kelionę padėjo trys sūnūs, trys dukterys su savo šeimomis, daug giminių ir visi Čekonių kaimo žmonės.

O kaip susiklostė Ignasiaus ir Julijos vaikų gyvenimai, kokie jų likimai? Pabandyčiau apie visus juos iš eilės papasakoti.

Pirmasis jų sūnus, mano dėdė Jonas užaugo gražus ir stiprus vyras, tačiau nuo jaunų dienų pradėjo skęsti alkoholyje. Be jo negalėjo gyventi ne tik Lietuvoje, bet ir Amerikoje, kur jis atsидūrė po šiokių tokių revoliucinių įvykių. Mat jis buvo susidėjęs su tais "revoliucionieriais", kuriems rūpėjo išplėšus monopolį veltui ir socialiai prisigerti "baltakėlės".

Jonui bėgti į Ameriką patarė Ramuldavos dvaro ponas Jelenskis, kuris po senelio Ignasiaus mirties tapo tarsi neoficialiu Ignasiaus šeimos globėju, anot čekoniečių, "opiekūnu". Ponas pirmasis sužinojo apie maištininkams bei monopolijų grobikams taikomas represijas, nakčia atvažiavo pas bobutę Ignasienę ir patarė, kad Jonas nieko nelaukdamas spruktų į Ameriką, nes "sugūbys" (pražudys) namus. Bobutė ir pats Jonas suprato padėties rimtumą, tad nedelsdami surinko 200 rublių kelionei į Ameriką. Jonas buvo nuvežtas į Viešintą pas žydėlius agentus, kurie bėglius pervesdavo slapta per Rusijos–Vokietijos sieną ir perduodavo kitiems žydėliams agentams.

Kai mano tėvas Kazys 1911 m. atvyko į Niujorką ir ten susirado brolių Joną, tuoj įsitikino, kad jis nepakeitė savo gyvenimo būdo. Savo uždarbį jis palikdavo salūnininkams bei karčemininkams ir vis dar likdavo skolingas. Mano tėvas stengėsi brolių ištraukti iš to liūno, bet jo pastangos buvo tuščios, Jonas jau negalėjo gyventi be salūnininkų, tavernininkų globos. Jonas Dundulis mirė 1926 m. Siuox City mieste, ten ir palaidotas.

Antrasis Ignasiaus Ulijonos vaikas buvo Antanina. 1902 m. ji ištekojo už Čekonių kaimo gyventoją Povilo Andriškevičiaus. Jis turėjo tris brolius, su kuriais būtų reikėję dalytis valaką žemės, tad Povilui ir kitam viduriniam broliui teko ieškoti kitos išeities. Antaninos vyrui Povilui Andriškevičiui pavyko sėkmingai išsinuomoti netoli Utenos buvusį Sirutėnų palivarką. Bet prasidėjus karui Sirutėnų savininkas nebenorėjo daugiau nuomoti savo ūkio, ir Andriškevičiai turėjo ieškoti naujos vietos. Jiems vėl pasisekė, gavo valdyti Sterkonių palivarką Debeikių valsčiuje, buvusio dvarelio centrą, kur buvo didelis gyvenamasis namas, ūkiniai pastatai ir gražus sodas. Sterkonių savininkas Lopa buvo pabėgęs į Rusiją. Šiame dvarelyje Andriškevičiai visai gerai pasijuto, daug pajamų duoda-

vo ir didelis sodas. Sterkonyse gimė paskutinis jų vaikas. Antanina pagimdė šešis vaikus, tris dukteris ir tris sūnus. Andriškevičiai per keletą metų susitautė nemažai pinigų – rusiškų rublių, vokiškų ostmarkių, už kuriuos 1918 m., grįžus iš Rusijos Sterkonių savininkui, nusipirko vienkiamį Lukną Leliūnų valsčiuje. Vienkiemio savininkas, berods Butleris, pažadėjo sutvarkyti pirkimo–pardavimo dokumentus, kai tik susiorganizuos Lietuvos valdžia. Vėliau jis to savo pažado nevykdė, atseit, gauti pinigai tapo beverčiai, jais nepasinaudojo, bet iš Luknos Andriškevičių nevarė. Kai senasis Butleris mirė, jo vaikai padavė Andriškevičius į teismą ir laimėjo bylą. Andriškevičių šeimai teko palikti nupirktą, per keletą metų atkurtą vienkiamį. Jiems tai buvo baisus smūgis. Tai pribaiė mano tetą Antaniną, netrukus ji mirė ir buvo palaidota šalia savo motinos Čekonių kapinėse. Likęs našliu Andriškevičius dar bandė verstis nuomodamas nemažus sodus, tačiau tas verslas jam buvo nesėkmingas. Jis baigė savo gyvenimą klajodamas nuo vieno vaiko pas kitą. Mirė, berods, 1939 m. Kaune.

Mano teta Elžbieta, trečiasis Ignasiaus ir Ulijonos vaikas, gimė 1882 metais. Savo išvaizda ir būdu ji labiau už kitas savo seseris buvo panaši į motiną. 1906 m. ištekojo už Vlado Narbučio į nedidelį Varniškių kaimą Vyžuonų valsčiuje.

Elžbieta Narbutienė buvo mano krikšto mama. Ji man yra pasakojusi tokį nutikimą per mano krikštynas: ji kartu su mano krikšto tėvu Valerijonu Šližiu iš Dubiškių vienkiamo atvežusi į Debeikių bažnyčią ir trumpam padėjusi mane įvyniotą į pagalvę zakristijoje ant kėdės, tai aš pasispaardęs ir su visa pagalve nukritęs ant grindų. Matote, koks spartus aš tuomet buvau...

Mano teta Elžbieta buvo labai maloni ir vaišinga moteris. Jos namuose man teko daug kartų svečiuotis. Narbučių sodyba Varniškiuose buvo labai jauki, apsupta didžiulių medžių, turėjo jie didelį sodą. Teta Elžbieta labai mylėjo ir savo gimtuosius Čekonis, ji dažnai atvažiavo ir čia jausdavosi kaip namie.

Nesisekė Narbučiams su vaikais. Keli jų maži ar kiek paūgėję mirė. Dukrai Steputei, kai ji dar buvo paauglė, nustojo augti viena koja. Mergaitė liko šluba. Bet mergina nepasidavė šiai negaliai, aktyviai dalyvavo jaunimo susibūrimuose ir net šlubčiodama gerai šokdavo. Steputė 1935 m. ištekojo už savo kaimyno Kažukausko ir išaugino dukrą.

Visai sveika užaugo tik viena Narbučių duktė – Sofija, gimusi, regis, 1907 m. Tėvai ją leido mokyti. Utenoje baigusi 4 gimnazijos klases, dvejus metus lankė pedagoginius kursus pradžios mokyklos mokytojams, mokytojavo Utenos apskrities pradžios mokyklose. 1935 m. ji ištekojo už mokytojo Juozo Marcinkevičiaus. Jis buvo atsargos leitenantas, šaulių būrio vadas, tad nenuostabu, kad sovietinės okupacijos pradžioje tapo aktyviu kovotoju prieš okupantus. Veikė neilgai, buvo suimtas ir nuteistas 25 metams, bausmę atliekant katorginiuose lageriuose. Grįžo iš tų lagerių praradęs sveikatą, apsigyveno Naujojoje Akmenėje, netrukus ten ir mirė.

Sovietų okupacijos metais teta Elžbieta Narbutienė gyveno gana sunkiai (jos vyras mirė 1931 m., palaidotas Vyžuonų kapinėse): suėmė žentą, o paskui ir dukterį atleido iš mokytojos pareigų. Sofija grįžo pas motiną su trim

vaisiais. Buvusi mokytoja keletą metų ganė kolūkio avis. Jos vyriausioji duktė Milda mokėsi Vilniuje, kur netrukus ištekėjo už profesoriaus E. Andriulio. Neaiškiomis aplinkybėmis sudegus gyvenamajam namui Varniškiuose, Sofija su dviem mažamečiais sūnumis ir motina persikėlė į Vilnių. Gyvenimas Vilniuje mano tetai Elžbietai, atrodo, nebuvo saldus, nes grįžus žentui Juozui iš lagerio ir apsigyvenus Naujojoje Akmenėje (jam gyventi Vilniuje su žmona ir vaikais valdžia neleido), teta Elžbieta tuoj išvažiavo šeimininkauti pas žentą. Ten ji ir pabaigė savo gyvenimą.

Ketvirtasis Ignasiaus ir Uljonos Dundulių sūnus Povilas tapo visoje Lietuvoje žinomu žmogumi. Jo mokslais rūpinosi bobutė Ignasienė (nes vyras jau buvo miręs) ir mano tėvukas, jo brolis Kazys. Regis, jam teko mokytis Utenos ir Panevėžio mokyklose bei pas privačius mokytojus, tarp kurių buvo ir iš Vyžuonų kilęs, vėliau išgarsėjęs paskutinės Rusijos Dūmos atstovas Mikalojus Januškevičius. Baigęs keturias klases Povilas įstojo į Rygos jūrų mokyklą, bet po pusmečio iš tos mokyklos pasitraukė, gal todėl, kad ten brangiai kainavo mokslas, brangi buvo uniforma ir pragyvenimas Rygoje. Ūkis Čekonyse nebuvo pajėgus tiek skirti lėšų. Grįžęs iš Rygos, 1912 m. Povilas įstojo į Vilniaus pėstininkų karo mokyklą. Ją baigė 1914 m. pavasarį, gavo pirmąjį karininko – podporučiko laipsnį. Dėdė Povilas tada gavo trumpas atostogas paviešėti tėviškėje, paskui išvyko į savo pulką, stovėjusį kažkuriam Rusijos mieste. Prasidėjus karui, ateidavo trumpi laiškeliai iš fronto Vakarų Ukrainoje, Galicijoje, žinojome, kad Povilas gyvas. Paskui gavome laišką iš Lvovo, sužeistas į koją Povilas gulėjo ligoninėje. Apie gegužės vidurį jis parvažiavo į namus, vaikščiojo su lazda šiek tiek šlubčiodamas ir skundėsi, kad sužeistąją koją vis dar skauda. Paskui mes jo nematėme kone ketverius metus. Grįžo į Čekonis 1918 metų balandžio pabaigoje, išbuvo kaime iki rudens, o paskui išvyko į Vilnių steigti Lietuvos kariuomenės. Regis, kad jį atvykti į Vilnių tada pakvietė Lietuvos Valstybės Taryba.

Dėdė Povilas aktyviai dalyvavo kuriant 1-ąjį pėstininkų pulką Lietuvos kariuomenėje ir buvo vienas iš ilgiausiai tarnavusių tame pulke karininkų – ištarnavo daugiau kaip dvylika metų, keletą metų buvo to pulko vadas.

Pirmasis 1-ojo pulko susirėmimas su bolševikais įvyko 1919 metų balandžio mėnesį ties Kurkliais, paskui bolševikai buvo nustumti iki Utenos, po mūšio lietuviai juos priverstė trauktis link Zarasų. Visuose tuose susirėmimuose Povilas Dundulis vadovavo kuopai. Jis su savo kuopa žygiuodamas pro Vajasiškį link Salako išmušė bolševikus iš Zablockų kaimo, paskui išvadavo Salaką ir po stiprių mūšių užėmė Zarasus. Už Zarasų jau buvo atviras kelias prie Dauguvos upės, į Daugpilio miestą. Bet prieš tai dar buvo nemaža kliūtis – vokiečių palikti apkasai, kuriuose įsitvirtino bolševikai. Povilo Dundulio vadovaujama 9-oji pėstininkų kuopa ryžtingai puolė ir bolševikus iš tų apkasų išmušė, kelias į Daugpilį tapo laisvas. Už tuos du žygius kuopos vadas Povilas Dundulis buvo apdovanotas dviem Vyčio kryžiaus ordinais: vienu už Zarasų miesto išvadavimą, kitu už vokiečių apkasų paėmimą.

Beje, 1928 metais, minint Nepriklausomybės dešimtmetį, mano minėto Zablockų kaimo žmonės nutarė pakeisti savo kaimo pavadinimą. Atsiminę jų kaimą išdavusio kuopos vado lietuvišką pavardę, nusprendė jo pa-

varde pavadinti kaimą. Atrodo, dėdė Povilas sutiko. Taigi jau daug metų vietoj Zablockų kaimo Zarasų apskrityje yra Dundulių kaimas.

Vos tik spėjus išvyti bolševikus iš Lietuvos, 1-asis pulkas buvo perkeltas į kitą frontą, prie Radviliškio. Ten teko kovoti su bermontininkais. Paskui prasidėjo susirėmimai su lenkais. Per tą laiką dėdės Povilo karinis laipsnis vis kilo aukštyne – majoras, pulkininkas leitenantas, galop pulkininkas.

Po ilgakai trukusių kovų dėl Lietuvos nepriklausomybės prasidėjo taikus laikotarpis. 1-asis LDK Gedimino pulkas apsisusto Ukmergėje, ten apsigyveno ir šio pulko vadas Povilas Dundulis. 1926 metais jis vedė Janiną Kaminskaitę. Susilaukė trijų vaikų: 1927 m. gimė Julija, 1932 m. Jurgis ir 1940 m. Jonukas. Visą Dundulių šeimą sovietai per pirmąjį tremimą 1941 m. birželio 14 d. išvežė į Sibirą. Janina su vaikais pateko į pačią baisiausią tremties vietą – Trofimovsko salą Lenos upės žiotyse. Iš visos šeimos tik ji viena liko gyva, iškentusi baisius vargus ir kančias. 1958 m. grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Anykščiuose, kur mirė 1988 metais. Palaidota Vilniuje, Karveliškų kapinėse. Jos vyras, mano dėdė Povilas Dundulis, mirė Kansko kalėjime Krasnojarsko srityje. Jis nuo šeimos buvo atskirtas Naujojoje Vilnioje, ir jie daugiau nesimatė.

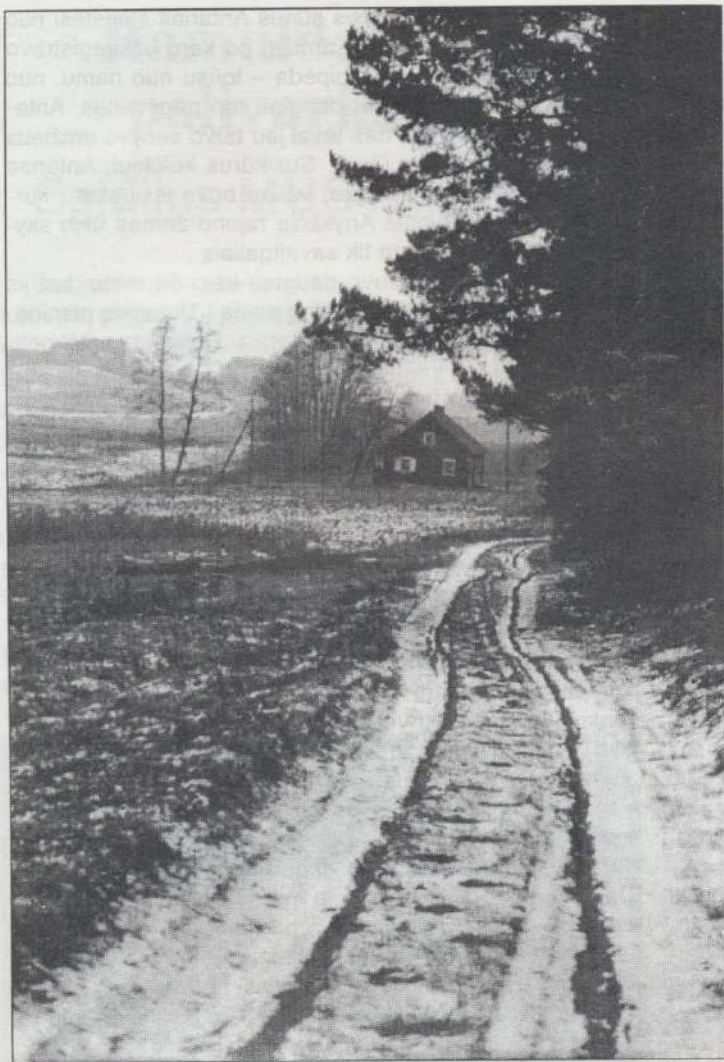
Išėjęs į atsargą Povilas Dundulis gyveno stambiame ūkyje netoli Joniškio. Iš ten jis su šeima ir buvo ištremtas. Kas išnešiojo to 82 ha ūkio padargus, išsidalino gyvulius bei kitus daiktus, aš nežinau.

Trečioji Ignasiaus ir Uljonos duktė Uršulė gimė apie 1893 metus. Ji savo išvaizda ir būdu buvo daugiau tikusi į vyrą. Nepasižymėjo ji savo moterišku grožiu, bet buvo stipri, energinga ir sumani moteris. Mokėjo ir skaityti, kas anais laikais aukštaitiškame kaime buvo retokas dalykas. Teta Uršulė mėgdavo ir su vyrais, ypač patyrusiais seniais, pasiginčyti dėl daugelio klausimų, nes ji save laikė šviesiu žmogumi, skaitančiu laikraščius ir žinančiu, kas dedasi pasaulyje. Ji mėgdavo ir lošti kortomis, kartais aplošdavo ir gerus lošėjus.

Daugeliui atrodė, kad Dundulių Uršulė liks senmerge ir visą laiką gyvens su broliais. Bet įvyko kitaip. 1918 metais iš vokiečių nelaisvės grįžo čekonietis Juozas Sedelskis, berods, su Uršule vienmetis, ir pradėjo kone kasdien Uršulę lankyti. Netrukus jis paprašė Ignasienę, kad leistų už jo Uršulę. Motinai nelabai patiko žentas, bet Uršulė buvo tvirtai pasiryžusi už jo ištekti. Vestuvės nebuvo tokios iškilmingos, kaip kitų Ignasiaus vaikų, – gal todėl, kad tada buvo sunkus metas.

Kai Čekonys buvo skirstomi į vienkiemius, abu broliai Sedelskiai, Karolis ir Juozas, gavo gražų valakinį sklypą ir jį pasidalino per pusę. Tetos vyras Juozas Sedelskis buvo gana rūpestingas ūkininkas ir patenkinamai gyveno. Uršulei viena po kitos gimė keturios dukterys: Teklė, Ona, Anelė ir Palma. Ona baigė aukštąjį mokslą, studijavo filologiją, keletą metų dirbo Anykščiuose A. Baranausko ir A. Vienuolio memorialinio muziejaus direktore, tačiau, vargšė, neilgai gyveno. Teklė sovietiniais laikais net du kartus pabuvojo garsiuosiuose lageriuose. Anelė turėjo bent kelis vyrus ir penkis vaikus, o Palma su vyru gyveno neilgai, nes pastarasis smarkiai gėrė, tad po keleto metų jie išsiskyrė. Jinai išaugino vieną sūnų.

Teta Uršulė, palaidojusi savo antrąją dukterį Oną, po

keleto metų mirė, jos vyras neilgai našlavo, mirė ir jis. Abu jie ir jų duktė palaidoti Čekonių kapinėse.

Penktasis Ignasiaus ir Ulijonos sūnus ir paskutinis jų vaikas buvo Antanas. Jis turėjo labai ryškų žymenį ant veido – po kairiąja akimi buvo apgamas. Ir dėdei Antanui, kaip ir mūsų tėvukui, teko nuo jaunų dienų šeiminkauti ūkyje, o tas šeiminkavimas labai pasunkėjo prasidėjus karui, kai vokiečiai tokiame dideliame ūkyje paliko tik vieną karvę ir vieną arklį. Kai mūsų tėvukas grįžo iš Amerikos, dėdė Antanas išėjo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Ten jis susirgo pleuritu, atsirado plaučiuose vandens, gydėsi ligoninėje, buvo išsiųstas į sanatoriją, kur jo sveikatą gydytojai kiek pataisė. Grįžęs Antanas rado Čekonis išskirstytus į vienkiemius. Prasidėjo mūsų ūkio trobesių, inventoriaus bei gyvulių dalybos.

Dėdė Antanas vedė Teklę Juodelytę iš gretimo Kalvelių kaimo, pasistatė vienkiemyje trobesius. Tai nemažai kainavo. Naujame dėdės Antano gyvenamajame name, didelėje ir šviesioje seklyčioje, per visą Lietuvos nepriklausomybės ir vokiečių okupacijos laikotarpį išbuvo pradžios mokykla.

Antanas susilaukė keturių dukterų, iš kurių užaugo tik trys, viena maža mirė. Sulaukė ir sūnaus Algimanto. Visos trys dukterys baigė viduriniuosius mokslus. Vanda bai-

gė medicinos seserų mokyklą ir dirbo Vilniuje, Aldona baigė pedagoginį institutą, o Teklė, baigusi vidurinę mokyklą ir finansų technikumą, dirbo buhalterė. Algis liko gospadoriauti ūkyje, mokslas pasibaigė, užbaigus Čekonių pradžios mokyklą. Kai susikūrė kolūkis, Algis išvažiavo į Vilnių, baigė vairuotojų kursų ir tapo automobilių vairuotoju. Dėdės Antano vaikai gyveno plačiai pasklidę po Lietuvą.

Dėdė Antanas Dundulis mirė visai nesirgęs. Parvažiavęs iš Kauno, kur svečiavosi pas dukrą Teklę, pajuto silpnumą, prigulė ant lovos ir pasimirė. Tai įvyko 1980 m. Palaidotas Čekonių kapinėse.

Dėdienė Antanienė dar keletą metų gyveno namuose viena. Laikė karvę, nusišerdavo bekoniuoką, turėjo pulką vištų, gaudavo pajamų iš sodo. Jau būdama daugiau kaip 80 metų, pasirūpino, kad namus nugriautų melioratoriai; už juos gavusi apie 8 tūkstančius rublių, persikėlė gyventi į Vilnių, pas sūnų Algimantą. Ten mirė 1985 m. Palaidota greta vyro Čekonių kapinėse.

Parašęs apie savo dėdes ir tetas, kur kas plačiau galiu papasakoti apie savo tėvus.

Mūsų tėvelis – antrasis Ignasiaus ir Ulijonos sūnus Kazys. Gimė jis 1886 metais. Kai mirė tėvas, jam buvo keturiolika metų, ir ūkio našta užgulė berniuko pečius. Vedė jis 1910 m. pradžioje. Jo išrinktoji buvo Veronika Pakenytė iš Ramaškonių kaimo. Mūsų tėvelis neieškojo turtingos nuotakos, didelės pasogos. Jis norėjo susirasti gerą žmoną, rūpestingą šeiminkę. Ir nesuklydo. Mūsų mama kaip tik ir pasižymėjo tokiomis savybėmis.

Pakenių šeima buvo didžiulė. Jonas Pakenis, mūsų mamos tėvas, buvo rūpestingas pusvalakininkas ūkininkas. Reikia stebėtis, kaip jis galėjo išauginti tokią gausią šeimą – 5 sūnus ir 2 dukteris – Ramaškonių nederlingoje žemėje. Smėlynuose galėjo augti tik rugeliai, bet ne rugiai, grikliai ar sėrėdėlė. Pakeniams išsimaitinti padėjo ir sielių plukdymas Šventosios upe, darbas miškuose ir t.t. Tuomet, kai jų dukra ištėkėjo, du jų vyresnieji sūnūs, Antanas ir Povilas, jau porą ar trejetą metų gyveno Amerikoje.

Mes, trys Kazio Dundulio ir Veronikos Pakenytės sūnūs, didžiai vertiname abi mūsų šeimos puses: Dundulius ir Pakenius. Abeji buvo grynai lietuviai, jų gausios šeimos buvo fiziškai ir dvasiškai sveikos.

Mūsų tėvelis vedė jau turėdamas 11 metų ūkininkavimo patirtį, tačiau šiais klausimais ne visada sutardavo su motina. Jam trūko diplomatijos, savo nuomonę reikšdavo tiesiai.

Marčios atsiradimas namuose neretai būdavo kaimo šeimose ginčų ir nesutarimų priežastis. Bet mūsų šeimoje buvo priešingai: anyta Ignasienė mylėjo savo marčią, tarp jų augdamas aš neatsimenu, kad būčiau girdėjęs ginčus, pykčius.

1911 metais tėvelis išvažiavo į Ameriką, dešimt metų aš augau be tėvo, daugiau globojamas ne mamos, bet bobutės Ignasienės. Atsidūręs JAV Siuox Citi mieste gavo darbą, kaip jis pats sakydavo, "ant ledų vežimo": išve-

žiodavo ledus tavernoms, restoranams, valgykloms, nes tada dar nebuvo šaldytuvų. Jis vengė darbo skerdyklose, negalėjo priprasti prie ten tvyrančių nemalonių kvapų.

Kartą mūsų tėveliui išvežiojant ledus atsitiko nelaimė. Beskubėdamas nultipti nuo vežimo paslydo ir krisdamas ant žemės susilaužė ranką per riešą. Gydytis teko keletą mėnesių. Iki pat jo gyvenimo pabaigos tas rankos lūžis jam buvo tarsi barometras. Prieš orų pasikeitimą, ypač prieš lietų jam tą buvusio lūžio vietą gerokai skaudėdavo.

1913 m. į Čekonis aplankyti savo motinos buvo atvykęs Mykolas Palekas, kuris jau keletą metų gyveno Siuox City mieste. Tėvelis jam buvo įdėjęs pinigų ir prašęs nuvežti į Ameriką žmoną ir sūnų. Mama pabijojo kartu su manim, neturinčiu nė trejų metų, leisti tokion kelionėn. Ją atkalbinėjo ir anyta Ignasienė, ir mamos tėvai. Vėliau, kai mama kartais pasiskųsdavo dėl kokio nors gyvenimo sunkumo, tai tėvukas jai sakydavo: "Matai, nenorėjai važiuoti į Ameriką, kai kviečiau, ten būtum buvusi ponija, ir mums abiems dabar nereiktų kasdien braidžioti po purvą".

Grįžęs į Lietuvą tėvukas dažnai su tam tikra nostalgija prisimindavo Amerikoje praleistus metus. Kiekvienas iš ten parsivežtas daiktas jam primindavo paliktą tą švetingą kraštą. Tais laikais Siuox City mieste gyveno kelios dešimtys lietuvių šeimų. Buvo įsteigta ir lietuviška parapija, pradėta bažnyčios statyba. Lietuviai gausiai aukojosi bažnyčios statybai. Ir mūsų tėvukas tam paaukojo 200 dolerių, tada tai buvo dideli pinigai. Tame Amerikos mieste ir dabar tebeveikia graži Šv. Kazimiero bažnyčia, deja, jos klebonas jau ne lietuvis.

Grįžusiam į tėvynę mūsų tėvukui teko gerokai nusivilti – per ketvertą vokiečių valdžios metų daug kas buvo nualinta, daug iškirsta miškų, išnaikinti gyvuliai, tuščios parduotuvės. Pripratęs prie Amerikos miestų švaros tėvukas piktindavo netvarka, nešvara, rudens ir pavasario purvynai.

Kiek mūsų tėvelis parsivežė dolerių iš Amerikos, tikrai nežinau. Kiek prisimenu jo pokalbius su mama, regis, 1500. Galėjo parsivežti ir kur kas daugiau, jei nebūtų aukoję lietuviybės ir bažnyčios reikalams, nebūtų pirkę visokių ir nebūtinai reikalingų daiktų, dovanų žmonai ir giminiams. Be to, jis grįžo į Lietuvą tokiu metu, kai dar nebuvo pastovios lietuviškos valiutos.

Daug ką tada reikėjo pirkti. Žinau, tėvelis pirkė geros veislės jauną kumelę, kuri jam tarnavo 15 ar daugiau metų, tiko ne tik ūkio darbams, bet ir trumpesnėms ir ilgesnėms kelionėms. Už 400 dolerių buvo nupirtas neseniai statytas iš naujų rąstų namas. Jis buvo išardytas, visi sienojai sužymėti. Tas namas buvo už dešimties kilometrų nuo Čekonių. Reikėjo pargabenti į vienkiemio sklypą. Mielai talkino apie 20 čekoniečių ūkininkų. Išsirikiavo 20 vežimų, tikras talkos karavanas, ir per pusdienį visi sienojai buvo pargabenti. Nupirtasis namas buvo tvirtas ir tebestovė iki šiol, nors melioratoriai daug sodybų nušlavė. Liko nepalietas ir sodas. Tėvelis buvo didelis sodo mėgėjas, visus vaismedžius pats išaugino iš grūdo, pats juos skiepijo ir išpuoselėjo.

Sovietams antrą kartą okupavus Lietuvą, tėvai liko gyventi savo ūkyje vieni, nes jauniausias sūnus Stasys mokėsi Anykščių progimnazijoje, 1946 m. pradžioje buvo sumintas, nuteistas 5 metams, atsidūrė Komių respublikos

Uchtos mieste. Vidurinis sūnus Antanas slapstėsi nuo mobilizacijos į Raudonąją armiją, po karo užsiregistravo ir išvažiavo darbams į Klaipėdą – toliau nuo namų, nuo pažįstamų. Gal metus ar daugiau ten pagyvenęs, Antanas sugrįžo į namus, nes tėvai jau buvo senyvo amžiaus ir nepajėgė tvarkyti ūkyje. Susikūrus kolūkiui, Antanas pradėjo dirbti sąskaitininku, vėliau buvo išsiųstas į kursus, paskui įdarbintas Anykščių rajono žemės ūkio skyriuje, į namus grįždavo tik savaitgaliais.

Nors tėvukui jau buvo daugiau kaip 60 metų, bet jis dirbo kolūkyje, vežiojo iš fermų pieną į Debeikių pieninę. Neilgai sirgęs, jis mirė 1962 metais. Palaidotas Čekonių kapinėse.

Likusi našlė, mama dar kelis metus gyveno namuose viena; kai jau nebeturėjo sveikatos, pardavė namus ir išėjo gyventi pas sūnus – Antaną ir Stasį. Tėvuką ji pergyveno daugiau nei septyniolika metų, mirė turėdama 90 metų amžiaus 1979 m. Palaidota greta savo vyro Čekonių kapinėse.

Mūsų motinėlė buvo aukšto ūgio, dailios figūros, šiek tiek pailgo skaistaus veido su vešliomis ilgomis kaštoninio atspalvio kasomis, tad nėra ko stebėtis, kad ji patiko šauniam ir turtingam kavalieriui – mūsų būsiamam tėvukui. Ji, pirmoji marti Dundulių šeimoje, buvo sutikta palankiai. Anytai marti Veronika, matyt, visais atžvilgiais atitiko jos reikalavimus: buvo darbšti, tvarkinga, sumani. Mūsų motinėlė ir vaikams paliko šviesų atminimą.

Bolševikinės okupacijos iš pagrindų pakeitė Čekonių kaimo veidą. Net 31 vienkiemis nušluotas nuo žemės paviršiaus. Man dabartinius Čekonis sunku net įsivaizduoti. Pagal brolio Stasio aprašymą matau juos tokius: prie Debeikių vieškelio, maždaug už puskilometrio nuo kryžkelės, kairėje vieškelio pusėje išsistačiusi nemaža gyvenvietė per dvi gatves. Ji labai skiriasi nuo buvusio kaimo. Iš silikatinų plytų sumūryti namai, stogai dengti šiferiu, kieme iš tokių pat plytų sumūrytas tvartelis su daržine po vienu stogu, prilipintas iš lentų sukaltas sandėliukas...

Nemažai Čekonių gyventojų, turėjusių vienodas pavardes, jau beveik neliko arba ir visai išnyko. Nebėra nė vienos Burbų šeimos, regis, nebėra ir Andriuškevičių, Klimišauskų, Sedelskių, iš šešių Dundulių šeimų beliko tik dvi, iš penkių Gaigalų šeimų – tik viena. Bolševikmečiu vykstant didelei gyventojų migracijai, Čekonyse apsigyveno iš kitur atsikėlusios šeimos: Mažvykos, Mackevičiaus, Tamulevičiaus, Vaitkūno, Meškausko, Zakarkos, Zabarsko, Čenio ir kt.

Važiuojant plentu nuo Anykščių, pravažiuojus Galaukį (buvusius krūmynus, o dabar jau suaugusį mišką) pamatytai didelį plyną laukų masyvą, prasidedantį į dešinę nuo plento ir besibaigiantį prie Pelėkio miško bei Medžiulių kaimo laukų, kur lyg salelės išlikę keletas bebaigiančių griūti vienkiemėlių. Čekonių laukai numelioruoti, nusausintos buvusios balutės. Kolūkio traktoriai, pradėję arti nuo Anykščių–Svėdasų plento, galėjo varyti vagą iki Pelėkio pamiškės – tušti, atviri plotai. Dalis to masyvo dabar dirvonuoja. Mums, vyresnės kartos žmonėms, pripratusiems prie ankstesnio vietovaizdžio, kažkaip nykiai atrodo tas didžiulis plotas be vienkiemų, medžių, sodų, be pulkelio galvijų laukuose.

Ir taip per nepilną šimtmetį net keletą kartų keitėsi Čekonių kaimo vaizdas. Tempora mutantur...

Ramuldavos palivarkas

Egidijus MUSTEIKIS

Dešimtajame kelio Anykščiai – Rokiškis kilometre, dešinėje, įsikūrusi Čekonių gyvenvietė. Kitoje kelio pusėje, už kapelių, plyti derlingi buvusio Ramuldavos palivarko laukai. Lenkiško geografijos žodyno devintajame tome rašoma, kad Ramuldava – tai Aknystų dvaro valdytojų Jelenskių nuosavybė.¹ Senuose inventorijų sąrašuose pažymėta, jog Čekonys buvo didžiausias iš dešimties Aknystų dvarui priklausiusių kaimų. Aštuonioliktojo šimtmečio pabaigoje (1789 m.) Čekonyse gyveno 139 gyventojai: 15 baudžiauninkų, 13 laisvųjų valstiečių ir 2 kamininkų šeimos. Vietos gyventojai ir pravažiuojantys keliauninkai nusiramimą rasdavo žydo, keturių vaikų tėvo, karčiamoje.²

Alfonsas Varnas

Ramuldavos palivarkas prieš Pirmąjį Pasaulinį karą

Čekoniškė Ona Pelekienė pasakojo iš savo močiutės girdėjusi, kad kaimo vardas Čekonys kilęs nuo lenkiško žodžio „czekać“ (laukti, tikėtis, delsti), neva kaimo baudžiauninkai laukdavę lažo. O kad jiems arčiau būtų į jį eiti (iki Aknystų tekdavo nukeliauti 10 km.), ponas Jonas Jelenskis pavedė savo sūnui Romualdai pačiame dvaro žemių pakraštyje įkurti palivarką, kuriam prigijo Ramuldavos vardas.³

Romualdas Jelenskis – 1812 m. Napoleono žygio į Maskvą dalyvis. Manoma, kad jo dvare buvo užsilikęs prancūzų kareivis, puikus medžio meistras, padaręs medinės skulptūras senajai Debeikių bažnyčiai. Tokia draugystė su menininku – neatsitiktinė. Romualdas daug dėmesio skyrė grožiui: Aknystų dvarą papuošė Kazimiero Belmano suprojektuotas parkas, Papšiuose buvo pastatyta jauki koplytėlė, tapusi Jelenskių giminės mauzoliejumi, dvare išaugo keli nauji pastatai. Rūpestingos rankos puoselėjo ir palivarką, įkurtą gajviame Čekonių pušyne: dvarelį apjuosė ūksminga liepų siena, vaisius mezgė dviejų hektarų sodas, į kaimą vedė baltakamienių beržų alėja.

Būdamas bevaikis, R. Jelenskis 1851 m. testamentu Aknystų dvarą su Ramuldavos palivarku užrašė brolio sūnui Antanui, aktyviam 1863 m. sukilimo dalyviui. Sukilimą numalšinusi, A. Jelenskis buvo nuteistas 15 metų katorgos ir ištremtas į Irkutsko sritį, o dvaras konfiskuotas.⁴

Caro valdžia dvarą išnuomojo ištikimiesiems savo pareigūnams. Kauno apygardos archyve saugomuose nuomininkų sąrašuose aptinkama gvardijos podporučiko Sergejaus Dubrovino pavardė. Po jo nuomininkai keitėsi kone kasmet. Pagal sutartį nuomininkai turėjo išsaugoti visą turtą tokį, kokį gavo. O turto būta nemažai – viename iš sutarties aktų randame Ramuldavos palivarko pastatų sąrašą: gyvenamasis namas, pušinių rąstų tvartas, svirnas, malūnas ir pirtis. Deja, iš tų pačių dokumentų paaiškėja, kad naujieji šeimininkai nesilaikė nuomos taisyklių, nes pažymima, jog pastatai labai apleisti.

Panašiai buvo ir su gyvuliais. Pirmosiose nuomos

sutartyse nurodoma, kad palivarke buvo 8 darbiniai ir tiek pat mėsinių jaučių, 2 karvės, 4 veršiukai, 6 darbiniai arkliai, 3 žirgai. Po kelerių metų (1869 m.) beliko 2 arkliai, keletas jaučių.⁶

Grįžęs iš tremties Antanas Jelenskis 1874 m. mirė Krokovoje, tačiau amžinajam poilsiui pasirinko Papšius. Jo žmona Sabina, norėdama būti arčiau vyro, susirūpino nuosavybės grąžinimu. 1875 m. Aukščiausiojo Kauno gubernijos teismas sugrąžino jai Aknystų dvarą su palivarku.⁷

Atkakloji ponia Sabina suskubo atstatyti prastų šeiminiųkų nuniokotą turtą. Ramuldavoje iškilo 3 nauji tvartai, 2 dideli svirnai, klojimas, kiemas buvo išgrįstas akmenimis, prie gyvenamojo namo sužydo gėlynai. Sutvarkytą palivarką paveldėjo vienas iš penkių Antano ir Sabinos sūnų – Marijonas. Jo sūnus Henrikas buvo paskutinis Ramuldavos valdytojas iš Jelenskių giminės.

Tenka apgailestauti, kad nėra išlikusių tų laikotarpiu atspindinčių istorinių šaltinių. Lietuvos istorijos archyve ilgai gulėjo išsamūs Ramuldavos palivarko inventoriaus aprašai, tačiau bėgant metams kažkur pradingo. Nedaug kas

žinoma ir apie patį Marijoną Jelenskį, jo pomėgius ir gyvenimo būdą. Galima tik spėti, kad vasaromis į atstatytą palivarką suvažiuodavo daug svečių, būbavo švenčiamos šventės ar dideliuose Ramuldavos miškuose rengiamos medžioklės. Dar ir dabar čekiškai prisimena pono Jelenskio vežiką Bronislovą Ignatavičių, mėgusį pasakoti apie palivarko žirgus, keturkinkius fajetonus, ponų pasivažinėjimus po vaizdingas apylinkes.

Po 1918 m. Nepriklausomybės atkūrimo prasidėjusi žemės reforma apkarpė dvarų žemes. Ramuldavos palivarkas buvo išparduotas. Pasidalinę gautus pinigus Marijono vaikai išvažiavo į Lenkiją. Palivarko pastatus ir dalį žemės nusipirko iš Amerikos grįžęs Juozas Varnas, 10 metų kaupęs pinigus užjūriuose. Energingas ir darbštus naujasis šeimnininkas prikėlė apmirusį ūkį: įsteigė pieninę, pastatė jaują su arkline linamine, įsigijo javų kertamąją ir šienaplovę.

J. Varnas buvo linksmo būdo ir geros širdies žmogus: ištikus bėdai, visiems ištiesdavo pagalbos ranką, paskolinęs pinigų niekada neimdavo procentų. Noriai bendravo su kaimynais. Savaitgaliais palivarke vykdavo vakaronės bei gegužinės. Armonika grodavo šeimnininko sūnus Alfonsas, groti mokėsis pas Anykščių vargonininką.

Be Alfonso, šeimoje augo dar trys vaikai: Antanas, Elena ir Ona. Antanas, tėvų išleistas į mokslus, tapo gydytoju, dukterims buvo sukrautos geros pasogos. Ūkį paveldėti turėjo Alfonsas. Tačiau jis netapo Ramuldavos šeimnininku, nes 1949 m. "išvaduotojai" jį su tėvais išvežė į Irkutsko sritį, ten pat, kur prieš daugelį metų caro valdžia buvo ištremusi Antaną Jelenskį. Kiti šeimos nariai išvengė tremties. Dukterys jau buvo ištekėjusios, sūnus Antanas dirbo gydytoju. Šeimos galva į Lietuvą nebesugrįžo – susirgęs tuberkulioze mirė ir buvo palaidotas toli nuo gimtinės.

O Ramuldavoje tvarkėsi "naujieji šeimnininkai". "Pergalės" kolūkio pirmininko Jono Potapovo įsakytu palivarko pastatai buvo nugriauti, mediena panaudota kolūkio fermų statybai, sodas iškirstas, viskas sulyginta su žeme. Senojo palivarko vietoje tebestovė keli senmedžiai – nebylūs praeities liudininkai.

LITERATŪRA:

¹ Słownik Geograficzny królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. – 1888. T.9.

² MACB RS. F.17 – 145. P.81 – 84.

³ Boniecki. Herbacz Polski. – T.4. P.390.

⁴ Słownik Biograficzny. – T.11. P.140.

⁵ Дело о конфискации имени Окнысты помещика Антона Еленского. – KAA. FJ.78. Ap.1. P.76.

⁶ Ten pat. P.862.

⁷ Ten pat. P.946.

Domicelė Varnienė su dukromis Ona ir Elena

Iš Laimos ŽUKAUSKAITĖS-RUIGIENĖS prisiminimų

Tėvų namuose

Mano vaikystė buvo pilna visokių baimių: bijojau "niemkaus" (nebylio), kuris nešiodavo žydams vandenį, bijojau numirėlių, bijojau Trijų Karalių. Saugiausia vieta pasislėpti būdavo po senelio Julijono lova.

Labai mėgdavau su Tėtušiuku eiti į Liepdegėnus, ten buvo mūsų miškas. Pasiimdavom kakavos termosą ir saldinių "Vėžių kakleliai" (Tėtušiukas juos labai mėgo). Ten Tėtušiukas iš šakų pasidarydavo guolį ir užvertęs galvą gulėdavo. Aš kur nors tarp medžių žaisdavau. Pavalgę eidavom namo. Tėtušiukas visus takelius žinojo, bet tyčia pasakydavo: "Užėikim pasiklausti kelio". Užeidavo, pasikalbėdavo su žmonėmis, pasiklausdavo kelio. Ir taip į kelias trobas užsukdavom, kol grįždavom iki vieškelio.

Tėtušiukas labai mėgo saldumynus. Ypač jam patikdavo vaflynis tortas su šokoladiniu kremu. Tortą padėdavo jo kambaryje spintelėje – vaikščiodavo po kambarį ir po truputį valgydavo. Mėgo ledus, kuriuos mokėjo pagaminti Mamutė.

Tėtušiukas kasdien eidavo į upę maudytis, kol užšaldavo upė. Kai irstydavomės valtimi Rubikių ežere, Tėtušiukas iššokdavo iš valtys ir ilgiausiai gulėdavo vandeny ant nugaros.

Prisimenu, man patiko viena knygelė. Tėtušiukas ra-

gino būtinai parašyti autoriui: "Tu nežinai, kaip rašytojui malonu gauti laišką iš skaitytojo."

Per Vėlines su Tėtušiuku pirmiausia eidavom prie koplytėlės – uždegdavom žvakutes ant Baranausko tėvų kapo, paskui eidavom į naująsias kapines prie Tėtušiuko tėvų kapo.

Kalėdoms namuose statydavo didelę eglę, žvakutes uždegdavom, žaislai buvo pirktiniai. Naujųjų metų rytą po mūsų langais grodavo šaulių dūdų orkestras. Tėtušiukas išnešdavo pinigų muzikantams.

Kai į Anykščius atvažiavo prezidentas A. Smetona, automobilius pastatė gatvėje. Man buvo paskubomis pasiūti tautiniai drabužėliai. Jais apsirengusi su gėlių puokšte turėjau pasitikti prezidentą. Kai gėles įteikiau, prezidentas mane paėmė ant rankų. Pilnas balkonas žmonių buvo. J. Tumas-Vaižgantas man saldinių davė.

Kiekvieną Vasario 16-ąją Tėtušiukas būdavo kviečiamas į balių Prezidentūroje, važiuodavo visada vienas.

Tėtušiukas visai šeimai skaitydavo ką parašęs. Man labiausiai patikdavo jo feljetonai. Mamutės patarimų visada klausydavo.

Kiekvieną kartą kur nors išvažiuodamas Tėtušiukas mus peržegno davo ir duodavo pabučiuoti kažkokią šventą relikviją, parsivežtą iš Romos.

Rašytojas Antanas Vienuolis, jo žmona Leokadija Žukauskienė, dukra Laima Žukauskaitė ir vaistinės darbuotoja Elena Rinkevičiūtė vokiečių okupacijos metais prie A. Vienuolio vaistinės

Mano Mamutės tėviškė – Ilukstė. Ji turėjo du brolius ir seserį. Vienas brolis buvo karo gydytojas, jis dingo Suomijos karo metu. Su kitu broliu Mamutė, Tėtušiukas ir aš kartą važiojom susitikti kažkur prie Zarasų. Nakvojom pas kažkokį ūkininką. Prisimenu, Mamutė vis kalbėjosi su broliu, o Tėtušiukas maudėsi ežere. Tai buvo Latvijos pasienis.

Mums, vaikams, Tėtušiukas sakydavo: "Ne labai svarbu geri pažymiai, svarbiausia yra žmogaus būdas ir elgsena."

Vaistinė

Mūsų vaistinėje Birutės gatvėje buvo du gyvenami kambariai ir virtuvė, didelis vaistinės kambarys, nekūrenamas vaistų sandėlis. Antrajame aukšte buvo keturi kambariai ir palėpė.

Kai aš baigiau vaistinininko padėjėjos kursus, dirbau Tėtušiuko vaistinėje. Tuo metu sąskaitas tvarkė Mamutė, vaistinininku dirbo Tėtušiukas, padėjėjai buvo Alma Lisauskaitė ir Pranas Kuliešius, patarnautoja Elena Rinkevičiūtė.

Tėtušiukas daug patyrimo buvo įgijęs pas Fereiną Maskvos vaistinėje. Vaistus jis gamindavo greit, tik pasakui viską palikdavo kitiems sutvarkyti. Labai mokėjo gaminti žirniukus – lygius, gražius. Jis labai pykdavo, kai žmogus atsinešdavo nešvarius buteliukus – liepdavo eiti prie upės, išplauti su smėliu.

Vaistinėje nebuvo telefono. Kai nebūdavo žmonių, Tėtušiukas eidavo namo pasivaikščioti "ant kluono" (takas palei beržus). Buvo taip sutarta: jei bus sudėtingas receptas ir Tėtušiukas turės ateiti į vaistinę, padėjėjos atidarys daržinės duris – tai bus ženklas, kad jis turi skubėti į vaistinę. Pamatęs atidarytas duris, atskubėdavo nelabai patenkintas: "Taip gerai vaikščiojau, taip gerai vaikščiojau..."

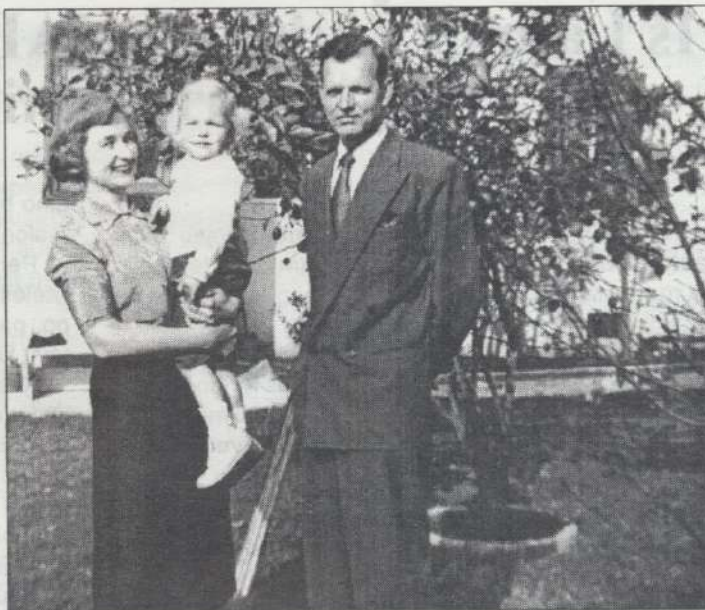
Tėtušiukas Maskvoje mokėsi su tokiu, rodos, rumunu, kuris jam patikėjo saugoti 12 dalių likerio receptą. Tėtušiukas jo ilgai laukė grįžtančio iš karo, nesulaukęs pats pradėjo gaminti labai skanų likerį. Užsitaręs vaistinėje, dažniausiai gamindavo keletą butelių – visa patalpa pakvipdavo. Vaišindavo svečius, nunešdavo klebonui, bet niekam gamybos paslapties neišdavė. Stasiukas turėjo tą receptą, bet po karo jau nebuvo visų tų dalių, kurių reikėjo to likerio gamybai.

Okupacijos

Kai pirmą kartą užėjo bolševikai, aš tada buvau Kaune – man operavo anginą. Abu su Tėtušiuku iš balkono žiūrėjom, kaip skrenda rusų lėktuvai.

Kai grįžom namo į Anykščius, iš karto atėmė vaistinę. Mūsų namo pirmajame aukšte apgyvendino žydą gydytoją su šeima, kitame kambaryje buvo ambulatorija ir laukiamasis. Mes tada gyvenome antrajame aukšte. Mamutė dirbo nacionalizuotoje vaistinėje, gaudavo algą.

Kad būtų drąsiau, Tėtušiukas pasikvietė pas save vi-

Laima ir Albinas Ruigiai su dukrele Almute 1955 m. Los Andžele

sai vasarai aktorį Stasį Pilką; vietinė valdžia nežinojo, kas jis, ir truputį priyngė.

Rudenį aš su Tėtušiuku išvažiavau į Kauną,ėjau į gimnaziją. Tėtušiukas būdavo daugiau Kaune, su pažįstamais tardavosi, kaip elgtis, kad mažiau kristų į akis valdžiai.

Kai suėmė Stasį, Tėtušiuką ištiko širdies smūgis, jis buvo ligoninėje. Mamutė išvažiavo į Kauną jo lankyti. Aš tuo metu atostogavau Anykščiuose. Prasidėjo karas. Kai užėjo vokiečiai, namuose buvau viena. Kada vyko mūšiai, girdėjosi šaudymas, aš gulėjau tetos Tapyliutės lovoje, jos namelyje (šalia mūsų namų), o ji iš kieme iškasto griovio stebėjo, kas vyksta.

Vokiečiai mūsų visame name įrengė štabą, sakė, kad čia strateginė vieta – susikerta pagrindiniai keliai. Man paliko kambarį antrajame aukšte (beržų pusėje), kambaryje į klėtėlės pusę gyveno Karazijos fabriko buhalteris Stočkus. Vokiečiai buvo labai mandagūs. Pas mane dienomis ateidavo pusseserės Aldutė ir Bronė Navikaitės, o nakvoti parsivesdavo tetulė Navikienė. Vokiečių štabas čia buvo gal kokią savaitę. Paskui grįžo pėsčios iš Kauno Mamutė su tarnaitė Antose, josėjo dvi savaites. Mamutės sandalai liko be padų.

Vokiečiai vaistinės negrąžino, mes visi trys – Tėtušiukas, Mamutė ir aš dirbom vaistinėje kaip tarnautojai, gaudavom algą.

Kai susipažinau su savo būsimo vyru Albinu Ruigiu, kilusiu nuo Tauragės, jis tuo metu dirbo Rokiškio bibliotekos vedėju. Gimęs 1912 m. gegužės 14 d., trylika metų už mane vyresnis. 1938 m. Albinas Ruigys baigė Kauno karo mokyklos aviacijos skyrių, skraidė vokiškais "Ambo" lėktuvais, dirbo Kauno Aleksoto ir Panevėžio Pajuosinės aerodromuose, turėjo leitenanto laipsnį. Kai užėjo sovietai, Liudas Gira padėjo jam įsidarbinti Rokiškio bibliotekoje.

Albinas su draugu į Anykščius atvažiuodavo dviračiais,

atveždavo man maišus knygų – aš visada daug skaitydavau.

Susituokėme 1943 m. birželio 15 d. Anykščiuose, vestuvės buvo labai kuklios.

Kai vokiečiai pradėjo trauktis, mes su Albinu buvom jo tėviškėje Žemaitijoje. Pasikinkėm arklį ir abu važiom pas Albino dėdę pralaukti, kol praeis frontas. Bet prasidėjo šaudymai, ir vokiečių gurguolė perstūmė visus per laikiną tiltą į kitą Nemuno pusę. Vyrus surinko ir nuvežė atgal apkasų kasti. Aš su kitais besitraukiančiaisiais atsidūriau už Karaliaučiaus, neturėjau nei kuo apsirengti, nei maisto (mes tikėjomės greitai grįžti namo). Pakely susitikau Vėjeliškių Karosienę, su Karosais nuvažiavome toliau. Dirbom pas ūkininkus – aš pas vienus, Karosienė pas kitus. Apie Albiną nieko nežinojau, su juo susitikau tik po metų.

Kai kasė apkasus, Albinas naktį pabėgo, traukiniu nuvažiavo į Berlyną, ten dirbo dujokaukių fabrike, kol visai subombardavo miestą, paskui iš ten išvažiavo į Bavariją manęs ieškoti. Aš tuo metu buvau lietuvių stovykloje netoli Bremeno – čia jis mane ir surado. Abu apsigyvenom Dilingene, ten išbuvom 4 metus. 1949 m. atvykom į Kaliforniją, Los Andželą. Čia aš dirbau viename Holivudo restorane raštinės tarnautoja, o Albinas spaustuvinininku "Los Angeles Times". 1953 m. gimė dukra Alma Jovita. 1985 m. Albinas išėjo į pensiją, mirė 1997 m. gruodžio 14 d.

Tėvai apie mus ilgai nieko nežinojo, gal porą metų. Kartą vienai moteriai amerikietei aš įdaviau laiškėlį provizoriui Žukauskui su savo adresu. Tada iš Mamutės ga-

vau laišką. Baisu buvo rašyti, kiekvieną žodį reikėjo apgalvoti. Mamutei rašydavau tokiu adresu: Liuda Chatynska, Anykščių paštas, iki pareikalavimo. Ta pavarde gautus laiškus Anykščių pašte paimdavo mokytoja Jankauskaitė iš Vėjeliškių. Ji labai rizikavo. Daug kas per ją Anykščiuose susirašinėjo su užsienyje atsidūrusiais artimaisiais.

Tėtušiukas man nė vieno laiško neparašė. Mamutė savo pavarde pradėjo pasirašinėti po Tėtušiuko mirties, tada ir Stasys man pradėjo rašyti.

Istoriko Juozo Jurginio žmona, viešėjusi Amerikoje, prikalbino mane 1969 m. pirmą kartą nuvažiuoti į Lietuvą, aplankyti Mamutę. Ji užtikrino, kad man nieko neatsitiks. Važiavau labai bijodama. Skridau su "Inturisto" grupe. Man buvo leista 5 dienas pabūti Lietuvoje, 5 – Estijoje, 5 – Latvijoje. Bet J. Jurginis davė man vieno valdininko telefono numerį, tas man leido visas dienas būti Lietuvoje prie sergančios Mamutės. Dieną būdavau pas Mamutę (ji tuo metu gyveno Vilniuje), o nakvoti turėdavau grįžti į viešbutį. Į Anykščius buvau nuvažiavusi tik kelioms valandoms, lydima žmogaus iš "Gimtojo krašto" redakcijos.

Kai lankiausi muziejuje, man padovanojo J. Stonio knygą "Antanas Vienuolis", kur mėlynų pieštuku ranka įrašyta "Laimučiučiai". Tai vienintelis įrašas Tėtušiuko ranka, kurį aš turiu.

**Užrašė Vida ZASIENĖ
1998 m. rugpjūčio mėn. Los Andžele.**

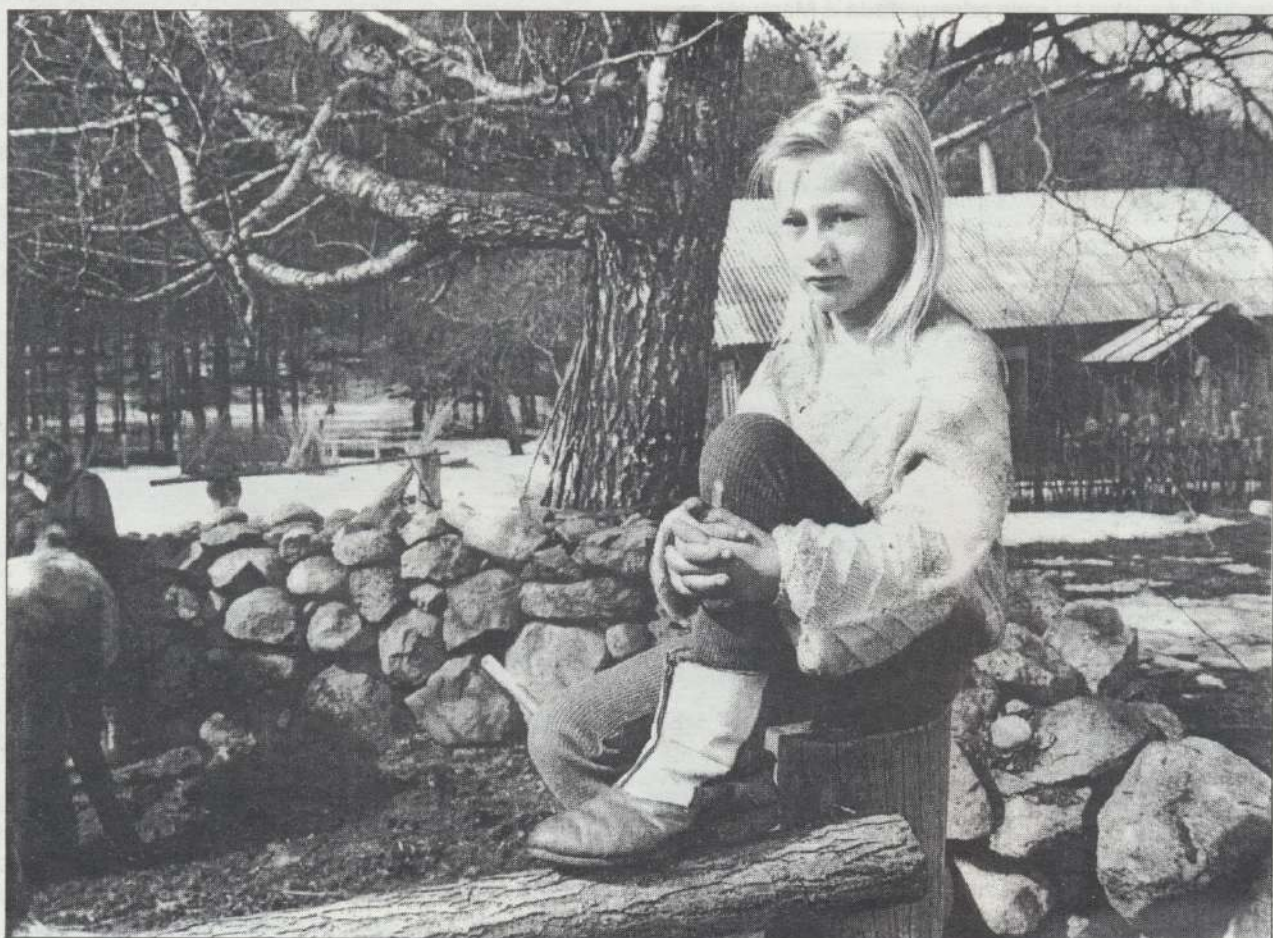
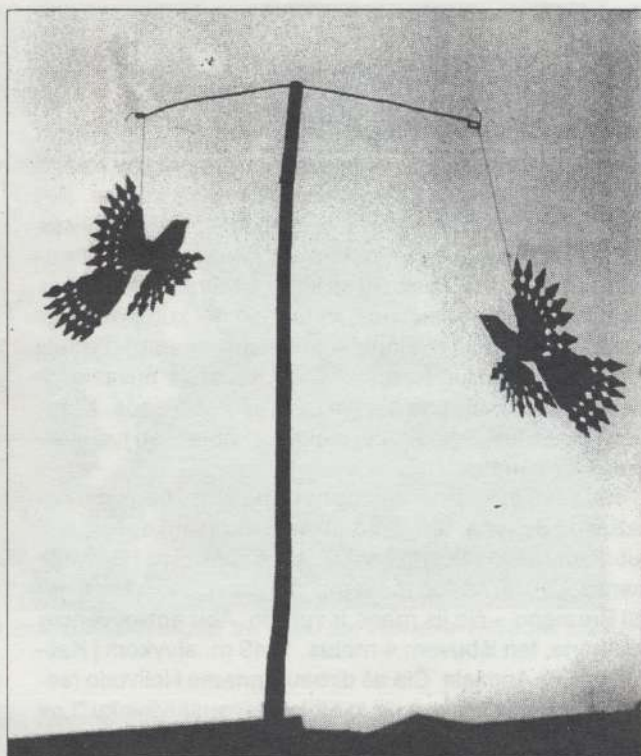

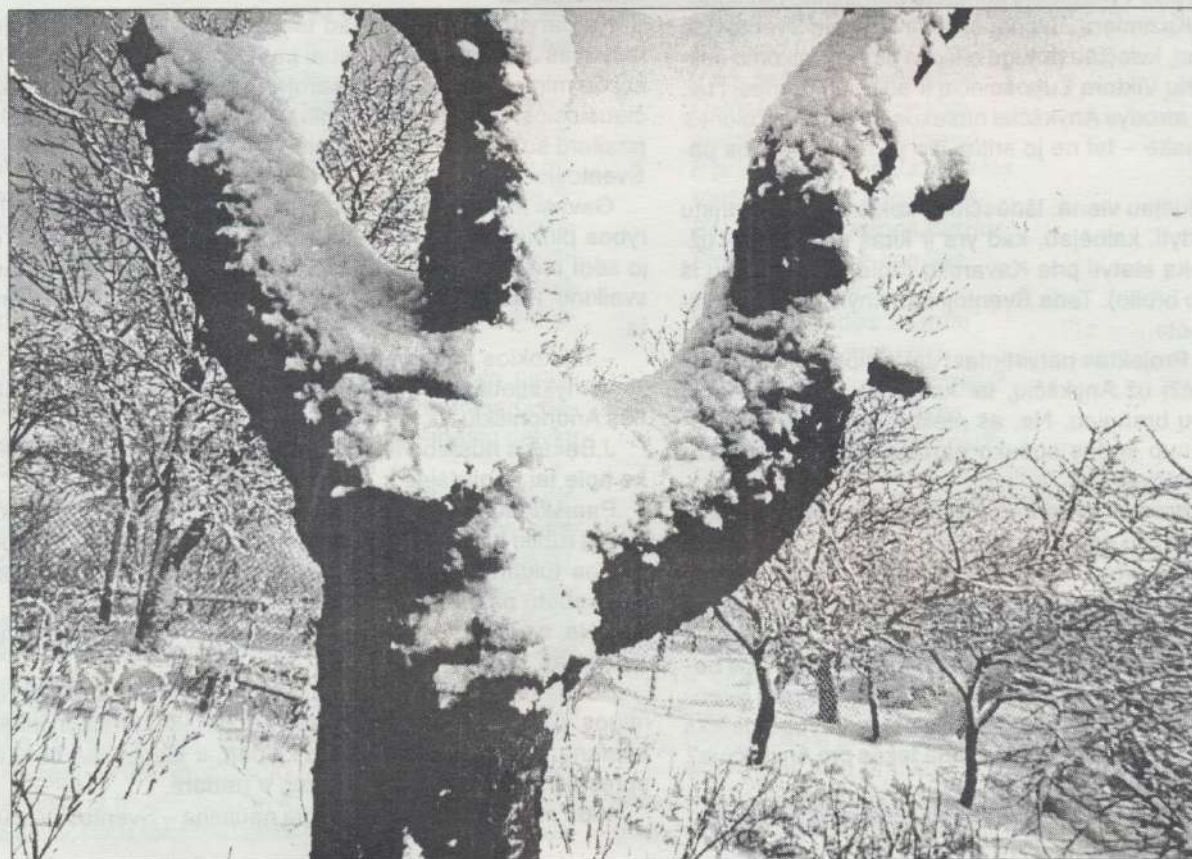
Iš dešinės: Stasys Žukauskas, Laima Žukauskaitė-Ruigienė, pusseserė Bronė Kazokaitienė, jos sūnus Vytautas 1969 m. rugpjūčio 5 d. prie Puntuko akmens Laimos Žukauskaitės-Ruigienės apsilankymo Lietuvoje proga

Šiais metais atšventęs savo 60-metį žinomas fotomenininkas **Algimantas ŽIŽIŪNAS** profesionalaus fotografo kelią pasirinko Anykščiuose, pradėjęs dirbti rajono laikraščio redakcijoje. Po to, baigęs žurnalistikos studijas, dirbo įvairių respublikinių leidinių redakcijose, leidyklose. Yra surengęs nemažai personalinių parodų Lietuvoje ir užsienyje, laimėjęs du aukso ir vieną sidabro medalius.

Buvusio anykštėno Algimanto Žižiūno darbus turėjome progos pamatyti ir šių metų birželio mėnesį surengtoje parodoje Anykščių viešojoje bibliotekoje. Džiugina autoriaus kūrybinė branda – išraiškingi portretai, peizažai, nuotraukose užfiksuotos prabėgusių dienų akimirkos. Ypač reikšmingas jau daug metų kuriamas fotoportretų ciklas "Veidai ir mintys", kur matome kultūros, visuomenės veikėjų, įvairių profesijų žmonių portretus, skaitome jų pačių užrašytus žodžius apie savo pašaukimą, gyvenimo kelią, būties prasmę. Viena mėgstamų fotomenininko temų yra ir vaikų nuotraukos.

Pateikiame keletą Algimanto Žižiūno nuotraukų.

Pora žvilgsnių į praeitį

Ona NAVICKIENĖ

Šventoji

1960 metais išvykome į pirmąją žvalgybinę ekspediciją tirti dailės paminklų. Darbą pradėjome Aukštaitijoje ir po kelių dienų atsidūrėme Anykščiuose.

Įkurdinusi ekspedicijos dalyvius nakvynei Anykščių vidurinėje mokykloje, tą patį vakarą nuskubėjau aplankyti tėviškę – Storių. Laukai dvelkė gai vuma. Keliauti į namus buvo lengva ir gera.

Vakarieniaujant brolis liūdnai prašneko:

– Žinai, Onut, nebeturėsime Šventosios.

– Kaip tai? – nustebusi paklausiau.

– Ogi nuo Andrioniškio pusę Šventosios vandens pumpuos į Nevėžį. Tai kas beliks iš mūsų upės...

– O kodėl to negalėtų padaryti už Anykščių?

– Nežinau... – gūžtelėjo pečiais brolis.

Liūdna grįžusi į Anykščius, užėjau pas vietinę valdžią sutvarkyti ekspedicijos formalumų. Apsilankiusi pas Vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotoją Kazimierą Zuloną, užsiminiau apie Šventosios likimą, kviečiau drauge eiti pas pirmąjį rajkomo sekretorių Viktorą Lukoševičių ir atkreipti dėmesį į tai, kaip atrodo Anykščiai nusekus Šventajai. Zulonas atsisakė – tai ne jo sritis, čia jis nieko negalys padėti.

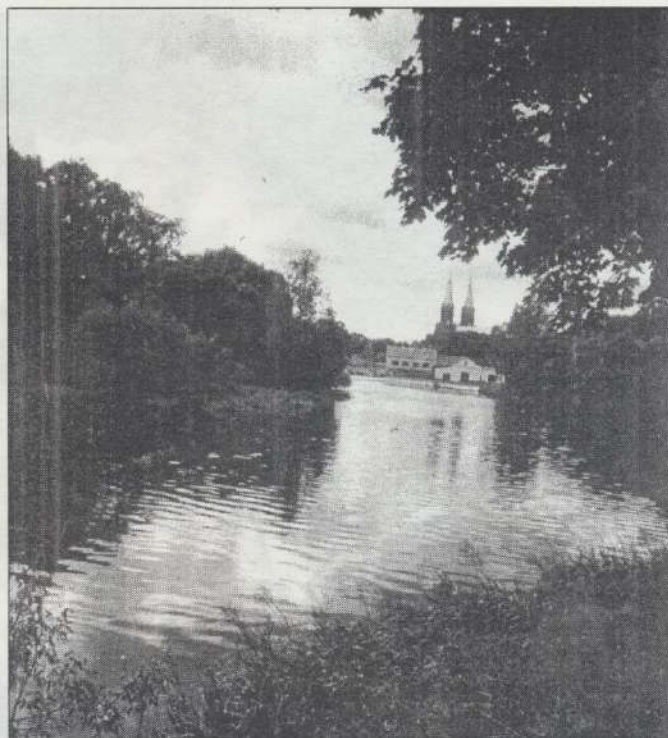
Nuėjau viena. Išdėsčiusi, koku klausimu drįstu trukdyti, kalbėjau, kad yra ir kitas projektas – užtvanką statyti prie Kavarsko (apie tai sužinojau iš savo brolio). Tada Šventoji ties Anykščiais būtų išgelbėta...

– Projektas patvirtintas! Jei kreiptume vandenį į Nevėžį už Anykščių, tai kainuotų 500 tūkstančių rublių brangiau. Ne, aš nieko nedarysiu! – pašokęs nuo kėdės sušuko partijos sekretorius V. Lukoševičius.

Neradusi pritarimo ir nustebinta tokios reakcijos, grįžau prie savo darbo.

Atmintyje vis iškildavo Šventoji 1933-ųjų metų vasara, kai aš, dešimties metų mergaitė, įbridusi į vidurį upės, velėdavau ant akmenų, kyšančių iš vandens, seserų vystykius. Kairėje pakrantėje boluodavo sausi akmenėliai – tą karštą vasarą Šventoji buvo labai nusekusi. Kaip bus, kai upė neteks pusės vandens? Kokia ji tada tekės pro Anykščius? Nebus jau to gražumo...

Niekaip negalėjau nurimti. Grįžusi iš ekspedici-

Šventoji ties Anykščiais

jos per pažintis bandžiau išsiaiškinti, dabar jau nepamenu, ar Plano komisijoje, ar Ministrų Taryboje, koks projektas patvirtintas. Pasirodo, kad tikrai numatyta tvenkti Šventąją ties Andrioniškiu.

Ką daryti, ko griebtis, kad taip neįvyktų? Prisiminiau, jog rašytojas Juozas Baltušis labai pamėgo Anykščius, po A. Vienuolio mirties dažnai čia vasaroja. Tada jis buvo LTSR Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojas. O gal reikia pasitarti su juo – dingtelėjo mintis, – gal jis nebus abejingas Šventosios likimui?

Gavusi leidimą vieną dieną patekau į Aukščiausiosios Tarybos pirmininko pavaduotojo kabinetą. Didžiulis stalas, už jo sėdi mažas J. Baltušis. Tuojau pakilo, ištiesė ranką pasi sveikinti. Pasodino mane į minkštą suolį ir pats atsisėdo greta.

– Tai kokios bėdos atvedė pas mane? – klausia.

– Anykštietiškos, – sakau. Ėmiau pasakoti apie užtvanką ties Andrioniškiu.

J. Baltušis nustebo ir susirūpinusiu balsu pasakė, jog nieko apie tai negirdėjęs.

Paaiškinau, kad esąs ir kitas projektas, bet jis 500 tūkstančių rublių brangesnis. Gal neabejingas Anykščiams ir būdamas tokiam aukštame poste rašytojas galėtų pasiekti, kad nebūtų pakenkta Anykščių grožiui.

– Na, nežinau, ar aš galėsiu ką padėti, – pasakė atsisveikindamas J. Baltušis.

Bet aš nepraradau vilties. Garsus rašytojas, aukštos pareigos, pažintys... Kaip man tada atrodė, jam tereikia pakelti telefono ragelį, su kai kuo pasikalbėti, ir klausimas būtų išspręstas teigiamai. Matyt, jis taip ir padarė.

1961 m. brolis pranešė džiugią naujieną – Šventosios van-

duo į Nevėžį bus nukreiptas nuo Kavarsko, o kad projektas būtų pigesnis, atsisakyta statyti tiltą ir hidroelektrinę.

Praėjo kiek laiko. Kartą išgirdau, kad rašytojas J. Baltušis televizijoje bus sveikinamas jubiliejaus proga. Jaučiau pareigą jam padėkoti. Nusipirkau tris raudonas tulpes ir bėgte į televiziją. Įleido. Stoviu eilės pabaigoje, laukiu. Didelėje prožektorių šviesoje mano tulpės visiškai išsiskleidė. Pasveikinusi rašytoją tariau:

– Nuoširdžiausiai ačiū, kad nenusekinta Šventoji teka per Anykščius.

Kai grįžau į darbovietę, bendradarbiai pasidomėjo:

– Koėjai į televiziją sveikinti Baltušio ir ką tu jam įausį šnibždėjai?

– Žiūrovams to nereikėjo girdėti. Tai maža paslaptis, – atsakiau ir paaiškinau, jog dėkojau rašytojui už Šventosios upės išgelbėjimą.

Ir dabar dar tikrai nežinau, kieno dėka buvo sustabdytas pirmasis projektas. O gal iš tiesų nulėmė J. Baltušio žodis?

Anykštiečio skundas

Bevertydama 1960 metų pirmosios žvalgomosios dailės ekspedicijos užrašų knygutę, netikėtai joje radau eiliuotus posmelius, pavadintus "Skundas". Poezija ir... skundas?..

Eiliuoto skundo tekstas sugrąžino į pirmosios A. Baranausko ir A. Žukausko-Vienušio memorialinio muziejaus direktorės Onos Sedelskytės darbo metus, kai ji, vos spėjusi perimti muziejaus eksponatus, buvo vietinės valdžios puolama ir niekinama. Tačiau direktorė nenuleido rankų, uoliai dirbo toliau.

1958 m. birželio 10 d. įvykusiame Muziejaus tarybos posėdyje buvo svarstoma, kaip bus paminėtos A. Baranausko "Anykščių šilelio" 100-osios metinės. Taryba nutarė Anykščių šilelyje pastatyti paminklinį akmenį su iškalta jame poemos ištrauka, išleisti atvirukų su Anykščių vaizdais rinkinį ir kt. O. Sedelskytė, išrinkta komisijos pirmininke, išvyko į Kultūros ministeriją, kur ministro pavaduotojas V. Jakelaitis pritarė anykštėnų sumanymui, pažadėjo skirti lėšų.

Tačiau Anykščių rajono vykdomojo komiteto pirmininką Albertą Ramanauską labai papiktino tokia O. Sedelskytės iniciatyva. "Kad man daugiau panašių dalykų nebūtų", – pareiškė jis.

Be vietinės valdžios paramos direktorė parengė pirmąsias A. Žukausko-Vienušio ir J. Biliūno muziejų ekspozicijas, kurias teigiamai įvertino kvalifikuotos komisijos. O tuo metu rajono valdžia jau buvo numachiusi O. Sedelskytę iš muziejaus direktorės pareigų atleisti. Mes, Kultūros ministerijos Muziejų valdybos darbuotojai, apie tai sužinoję, kreipėmės į valdybos viršininką Stasį Čipkų su prašymu, kad jis padėtų darbščiai, mylinčiai savo darbą O. Sedelskytei. S. Čipkus pažadėjo, bet pažado neištesėjo – 1960 m. rugsėjo mėnesį O. Sedelskytė buvo atleista iš muziejaus direktorės pareigų.

Susiklosčius tokioms aplinkybėms, supratau, jog var-

gu ar bus tinkamai paminėtas "Anykščių šilelio" šimtmetis poeto gimtinėje. Kreipiausi į tą patį S. Čipkų, kad man, kaip kraštiečiui, leistų imtis iniciatyvos Kultūros ministerijos ar Muziejų valdybos vardu. Atsakymas buvo neigiamas – vis tiek "Anykščių šilelio" šimtmečio minėjimas būsiąs vietinio pobūdžio renginys, į jį nebus kviečiami svečiai, dalyvaus tik vietos muziejininkai ir patys anykštėnai, o prie klėtelės prikals lentelę. Buvo aišku, kad kažkas trukdė platesniam ir iškilmingesniam paminėjimui.

Tada atėjo mintis kreiptis į Rašytojų sąjungą. Bet kaip tai padaryti? Oficialiai kreiptis ministerijos ar valdybos vardu negaliu. O kai nueisiu lyg Pilypas iš kanapių – nieko nepešiu. Nutariau parašyti eiliuotą laišką Rašytojų sąjungos pirmininkui Eduardui Mieželaičiui. Jis turėtų reaguoti. Be to, ir pečiai jo platūs...

[sivaizdavau save darbo žmogumi – traktorininku, kuris rašo eiliuotą skundą. Taip ir padariau. Rimų nedailinau, kad natūraliau atrodytų. Pasirašiau "Anykštietis".

*Brangi žemele Anykščių,
Tavim didžiutis aš galiu.
Čia tiek apylinkių puikių,
O kiek išauginta sūnų!
Tavo skausmas, vargus pažinęs
Ir tavo grožį begalinį
Dainavo iš visos krūtinės
Sūnus iš žemės Anykščių.
Nepaprastas ir aš esu.
Žagrele milžino pečių
Šešias vagas išsyk verčiu.
Dainas visų visų laikų
Aš visad lūpose nešu
Ir vis šešias vagas verčiu.
Dainelei grožio begalinio
Vainiką šimtmetis nupynė,
Ir prie mažos, pilkos klėtelės
Varinės raidės suspindės.
Bet dienaį pagarbos didžios
Širdy susikaupė kančios.
Žinome visi tikrai –
Lentelę atidengs "slaptai".
Kodėl gi nekvietė visų
Taip dainą mylinčių širdžių?
Ar kūrė ją tik išrinktiems,
Ar tikrai valdžiai Anykščių?*

Anykštietis

Šį skundą parašiau pirmosiomis ekspedicijos dienomis ir pasiekusi Anykščių rajoną įmečiau į pašto dėžutę. Tą laišką, matyt, adresatas gavo, nes kai vėl darbe susitikau S. Čipkų, jis pasakė:

– Tu, Ona, be reikalo šakojais. Mes taip gražiai atšventėme "Anykščių šilelio" jubiliejų. Ir iš Vilniaus buvo daug svečių. Labai prisidėjo Rašytojų sąjunga.

– Labai gerai, kad gražiai buvo paminėtas tas jubiliejus. Šaunu, kad padėjo ir Rašytojų sąjunga, – nudžiugusi pasakiau. Gera buvo tąkart ir širdyje.

Tautos didvyrių atminimo įamžinimas Puntuko akmenyje

Algirdas KOVALIŪNAS

*Nulenkę galvas prieš sparnuotą Jūsų ryžtą,
Skrydžiu paskirtą ainiuose gyvent,
Prie Jūsų žygdarbio dažnai širdim sugrįžtam
Stiprybės savo dvasiai pasisemt.*

Jonas GRAIČIŪNAS

Lietuvių lakūnų Stepono Dariaus ir Stasio Girėno vardai, jų skrydis per Atlantą tapo Tėvynės meilės simboliu, teikiančiu jėgų ir ryžto aukotis Lietuvai, atkakliai siekti užsibrėžto tikslo. Šie tautos didvyriais tapę lakūnai amžinai išliks gyvi Lietuvos žmonių atmintyje. Apie tai liudija ir nemažai jų garbei pastatytų paminklų.

Pirmasis paminklas iškilo 1933 m. spalio 1 d. netoli Babtų miestelio. 1935 m. liepos 28 d. buvo atidengtas paminklas Čikagoje, 1936 m. liepos 17 d. lakūnų žuvimo vietoje, Soldine, atidengtas paminklas–koplytstulpis, 1937 m. spalio mėn. Kaune įrengtas kapas–mauzoliejus, kur buvo perkelti lakūnų palaikai.

S.Dariaus ir S.Girėno žygdarbį buvo nuspręsta įamžinti ir didingu paminklu, kurio pastatymui lėšas noriai aukojo Lietuvos žmonės; net ir sunkiau besiverčiantieji negailėjo paskutinių centų jiems brangaus Lietuvos lakūnų atminimo įamžinimui. Lietuvos aeroklubo rinkliavos vyko sėkmingai, 1935 m. buvo surinkta 110 tūkstančių litų. Tačiau dar nesukūrus paminklo projekto iškilo daug ginčų, kokioje vietoje tas paminklas turėtų stovėti.

1937 m. buvo paskelbtas konkursas paminklui sukurti. Jį laimėjo skulptorius Bronius Pundzius (1907 – 1959) – vienas pirmųjų Kauno meno mokyklos auklėtinių, tobulinęs Paryžiaus realistinėse dailės mokyklose. Įamžinant S.Dariaus ir S.Girėno atminimą, šio skulptoriaus įnašas svariausias. Jis dar 1933 m. lapkričio mėn. buvo sukūręs dvigubą S.Dariaus ir S.Girėno portretinę kompoziciją. Nors ir nedidelis tas kūrinys, tik 20 cm aukščio, tačiau atrodė monumentaliai.

Įspūdingas buvo ir konkursui pateiktas paminklo projektas: iš žemės į erdvę kilo du milžiniški (2,5 m aukščio) stilizuoti sparnai, jų priekyje – 3,6 m aukščio lakūnų figūros. Visas paminklas turėjo būti iškaltas iš grani-

to (vėliau buvo nutarta figūras išlieti iš bronzos). Tik 1939 m. gegužės 12 d. buvo pasirašyta sutartis pastatyti paminklą iki 1940 m. birželio 1 d. Jis būtų kainavęs 73 000 litų. Deja, paminklas liko nepastatytas, nors ir buvo sukauptos visos medžiagos ir surinkti pinigai. Karas viską sutrukdė, atrodė, kad šio paminklo jau nebebus. Vis dėlto skulptoriaus Br.Pundziaus projektas buvo įgyvendintas atkūrus nepriklausomybę – 1993 metais Kaune iškilo šis didingas monumentas mūsų tautos didvyriams.

Artėjant lakūnų skrydžio dešimtmečiui, S.Dariaus ir S.Girėno komitetas, kuriam vadovavo civilinės aviacijos lakūnas Tomas Zauka, nutarė jų vardus įamžinti tuomet didžiausiame akmenyje Lietuvoje – Puntuke.

Gavus Kultūros paminklų apsaugos įstaigos sutikimą sukurti projektą, buvo pakviestas skulptorius Br.Pundzius. Jis padarė du paminklo projektus, o Kauno miesto savivaldybės technikas Juozas Deksnys sukūrė aikštės planą. Komisijos nariai – skulptorius P.Rimša, dailininkai L.Trūkys, L.Kazokas, kompozitorius A.Račiūnas, medicinos profesorius V.Lašas, architektas K.Šešelgis, archeologas P.Tarasenka – aptarė paminklo projektus ir vieną iš jų patvirtino.

Atvykęs į Anykščius T.Zauka aplankė rašytoją Antaną Žukauską-Vienuolį, knygnešio Valerijono Laskausko šeimą. Visi jie pritarė tokio paminklo idėjai. Buvo sudaryta komisija, kurios pirmininku tapo Anykščių klebonas, pavaduotoju – rašytojas A.Vienuolis. Tačiau atsirado nepritariančių, persigalvojo ir kai kurie komisijos nariai, todėl netrukus komisija iširo.

Didžiausias organizacinio darbo krūvis gulė ant T.Zaukos pečių. Reikėjo ieškoti žmonių, galinčių padėti Br.Pundziui. T.Zauka surado skulptoriaus pažįstamą Vytautą Giraitį, karo pradžioje su šeima atvykusį į Anykščius pas gimines ir čia gaminusį klumpes. Anykščiuose su šeima glaudėsi ir buvęs Kauno konservatorijos studentas Mečislovas Laumelis. Padirbėti sutiko ir vietos gyventojas Šaučiulis (vardas nežinomas), gamindavęs girnas, tašydavęs akmenis.

Ir taip 1942 m. lapkričio 18 d. prasidėjo Dariaus ir

Girėno žygio įamžinimas Puntuko akmenyje. Darbas vargino, nes akmuo, akmenskaldžių vadinamas arkliadandčiu, buvo suskeldėjęs, trapus, kalti reikėjo labai atsargiai. Toks darbas buvo įmanomas tik patyrusiems meistrams, todėl T.Zauka leidosi po Lietuvą jų ieškoti.

Prikalbino panevėžiečius akmentašius Jurgį Šlepkovą ir Stasį Miškinį, kurie ėmėsi kalti akmenį pagal skulptoriaus nurodymą. J.Šlepkovas, sušlubavus sveikatai, dirbo tik mėnesį. S.Miškinis kantriai kalė iki pabaigos. Jis jau buvo dirbęs su skulptoriaumi B.Buču prie Vaižanto paminklo Svėdasuose. Kruopštus, išmanantis savo darbą S.Miškinis kalė lakūnų testamentą žodžius, padėjo skulptoriui iškalti bareljefus.

Artėjant žiemai, reikėjo pasislėpti nuo darganų, šalčių ir nereikalingų akių, tad buvo sukalta lentinė daržinė, dengusi priekinę Puntuko dalį. Viduje kūrendavosi ugnis, šviesa patekdavo pro stogo langelį. Prie daržinės stovėjo ir kalvė.

Skulptorius Br.Pundzius su savo talkininku S.Dariaus ir S.Girėno bareljefus ir dalį testamentą teksto Puntuko akmenyje kalė nuo 1942 m. lapkričio 18 d. iki 1943 m. liepos 16 d.

[vertinti atliktus darbus] Anykščius atvyko 6 asmenų komisija. Apie jos išvadas byloja išlikęs unikalus dokumentas, kurį čia ir pateikiame:

"Dariaus–Girėno paminklo, iškalto Puntuko akmenyje, komisijos priėmimo

AKTAS

1943 m. liepos mėn. 29 d. Remdamiesi Dariaus–Girėno komiteto liepos mėn. 28 d. raštu, Dariaus–Girėno paminklo, iškalto Puntuko akmenyje, priėmimo komisija, susidedanti iš pirmininko doc. J.Keliučio, sekretoriaus dail. L.Kazoko ir narių: skulptoriaus P.Rimšos, Kultūros Paminklų Apsaugos įstaigos atstovo archeologo P.Tarosenkos, Vytauto Didžiojo Kultūros Muziejaus atstovo archeologo Pr.Kulikausko ir Vyr. Statybos Valdybos atstovo architekto K.Šešelgio, 1943 m. liepos mėn. 29 dieną nuvykusi vieton ir apžiūrėjusi paminklą, pagal Dariaus–Girėno Komiteto užsakymą skulptoriaus Br.Pundziaus iškaltą Puntuke Dariaus ir Girėno paminklą, jų bareljefus ir pagrindinę testamentą teksto dalį, vienu balsu nutarė, kad jis tinkamai atliktas, patenkina meninius reikalavimus ir atitinka tautinės aspiracijas. Paminklui jokie pataisymai nereikalingi. Tad komisija nu-

tarė jį laikyti užbaigtą ir įtraukti į Komiteto turto sąrašus.

Puntuko, kaip gamtos paminklo, bendra išvaizda nepakeista. Šis aktas surašytas trijuose egzemplioriuose. Pirmininkas (parašas) J.Keliučis, nariai (parašai) K.Šešelgis, P.Tarasenka, Pr.Kulikauskas, L.Kazokas, P.Rimša".

Atrodo, viskas gerai – paminklas pastatytas, visi vargai baigėsi, tačiau pažiūrėkime, ką liudija kiti dokumentai. Štai skulptoriaus Br.Pundziaus pareiškimas Dariaus ir Girėno komitetui:

"1942 m. rugpjūčio 26 d. pasirašęs sutartį su Dariaus–Girėno Komitetu, įsipareigojau padaryti Puntuko akmenyje Dariaus–Girėno paminklą iki 1942 m. lapkričio 1 dienos.

Turint galvoje karo metu labai sunkų darbo organizavimą, dėdamas kartu su Komiteto Pirmininku visas pastangas, paminklo darbus galėjau pradėti tik lapkričio mėn. 18 dieną.

Pradėjus darbus, dėl ypatingos akmens kristalinės struktūros praktiškai pasirodė, kad paminklo padarymui reikalinga keturiskart daugiau laiko, negu mano buvo numatyta pasirašant sutartį. Savaime suprantama, kad proporcingai turėjo padidėti ir paminklo darbų išlaidos. Paminklo darbai, dirbant su dviem specialistais, buvo baigti per aštuonis mėnesius. Vykdydamas paminklo darbus ir jų priežiūrą, turėjau išbūti Anykščiuose 150 dienų. Be to, man pačiam teko aprūpinti darbininkus maistu ir rūpintis darbo įrankiais ir medžiagomis, apilankyti po kelius kartus Panevėžį, Uteną, Kauną.

Paminklo priėmimo komisijai priėmus mano darbus ir nepareiškus man dėl paminklo jokių pretenzijų, prašau Dariaus–Girėno Komiteto man sumokėti už mano darbą ir priežiūrą nuo šių metų sausio mėnesio 1 d. iki liepos 30 d. šias išlaidas ir honorarą.

Darbininkams už maistą RM – 2.209, už plieną kaltais, įrankius ir įvairią medžiagą RM – 885, už paminklo priežiūrą per 5 mėn. ir kelionės išlaidas RM – 8.890. Viso RM – 11.984. Honoraras RM – 5.000. Viso: RM – 16.984 (šešiolika tūkstančių devyni šimtai aštuoniasdešimt keturios RM). Visiems darbininkams, dirbusiems prie paminklo darbų, atlyginimas sumokėtas, o jų pakvitavimai pristatyti atskirai.

Su pagarba Br.Pundzius".

Tačiau Br.Pundziaus darbui apmokėti ir aplinkai su-

tvarkyti pritrūko pinigų.

Dariaus–Girėno komitetas 1943 m. spalio 5 d. vėl kreipėsi į visuomenę, prašydamas pagalbos šiais žodžiais:

"Brangus Tautietie, mūsų Tautos didvyrių Dariaus ir Girėno žygio ir jų mirties sukaččiai atžymėti Dariaus–Girėno komitetas 1942 m. pavedė Br.Pundziui iškalti didžiausiame Lietuvos akmeny Puntuke Dariaus ir Girėno atvaizdus ir jų testamentą pagrindinę dalį.

Darbai užbaigti ir priimti, tačiau Br.Pundziaus darbams apmokėti ir sutvarkyti aplinkai pritrūko pinigų.

Komitetas, jausdamas visišką patriotiškos lietuviškos visuomenės pritarimą jo vykdomiems darbams, prašo Tamstą, brangus tautietie, paremti nors savo lėšomis ir įsirašyti į paminklo rėmėjų sąrašą".

Buvo išspausdinti keli šimtai lapų – kvietimų aukoti. Žmonės neliko abejingi ir skolos buvo sumokėtos.

Atrodo, Puntuko epopėja baigėsi. Tačiau vienas dokumentas neleidia užmiršti žmogaus, kuriam Dariaus ir Girėno legenda buvo svarbesnė už asmeninį gyvenimą. Tas žmogus – civilinės aviacijos lakūnas Tomas Zauka (1899 – 1970).

Didelėje valstiečių šeimoje jis buvo penktas vaikas. Baigęs pradžios mokyklą, pas vietinį vargonininką pramoko vargonuoti. 1919 m. išėjo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Grįžęs mokėsi privačiuose buhalterių kursuose, dirbdamas baigė suaugusiųjų gimnaziją, studijavo Lietuvos universitete, Technikos fakultete. Domėjosi aviacija, lankė Lietuvos aeroklubo aviacijos kursus. 1930 metais jam buvo suteiktas civilinės aviacijos lakūno vardas (tai buvo pirmoji civilinės aviacijos lakūnų laida).

Tolimesnis T.Zaukos gyvenimas buvo susietas su aviacija – nuo 1937 m. gegužės 1 d. jis buvo Lietuvos aeroklubo valdybos narys. 1941 m. įsidarbino Raudonojo teroro muziejuje. Tai buvo ir priedanga jam, Organizacinio komiteto pirmininkui, nekludomam važinėti po Lietuvą, rinkti aukas ir organizuoti darbus, susijusius su S.Dariaus ir S.Girėno atminimo įamžinimu.

Matyt, apie T.Zauką tuo metu pasklido kažkokie gandai, įtarinėjimai dėl lėšų. Tai privertė jį rašyti raštą Dariaus–Girėno komitetui.

"Nutarus statyti Puntuko akmenyje Dariaus ir Girėno

paminklą, paaiškėjo, kad man tarnaujant paminklo statymas neįmanomas. Todėl nuo 1942 m. lapkričio 11 d. iš tarnybos pasitraukiau. Nuo to laiko gyvenau iš savo kapitalo ir realizavau šiuos daiktus:

1. Siuvimo mašiną už	RM 1.400
2. Auksinį laikrodį "Zenit"	RM 3.000
3. Auksinį moterišką laikrodį "Cima"	RM 1.200
4. Žmonos briliantinį žiedą už	RM 2.700
5. Savo pasiūtą kostiumą	RM 900
6. Nesiūtą kostiumą	RM 2.500
7. Žmonos nesiūtą tautišką kostiumą	RM 1.500
8. Žmonos pasiūtą anglišką kostiumą	RM 850
9. Kanados fermų lapę	RM 1.500
10. Vaiko sportinį vežimėlį	RM 800
11. Pokosto 50 kilogramų a30	RM 1.500
Viso už	RM 17.850

Iš šios sumos RM 10.850 – išleista šeimos reikams; o RM 7.000 – išleidau eidamas komiteto Pirmininko pareigas. Todėl manau, kad piktos valios žmonių skleidžiami pikti gandai neturi jokio pagrindo

Su pagarba (parašas)

Dariaus–Girėno Komiteto Pirmininkas"

Pastačius Dariaus ir Girėno paminklą, T.Zauka toliau rūpinosi lakūnų palaikais. Jo veikla atkreipė gestapo dėmesį.

Artėjant antrajai sovietų okupacijai, T.Zauka nepasitraukė į Vakarus. 1945 m. rugsėjo 17 d. jis buvo suimtas Kaune ir pagal Rusijos Baudžiamojo kodekso 38-3 straipsnį už kolaboravimą nuteistas 7 m. laisvės atėmimu. Grįžęs iš kalėjimo, apsigyveno Kuršėnuose, kur gyveno jo šeima, dirbo įvairius darbus. Turėdamas muzikinę klausą, pradėjo derinti pianinus, važinėjo po visą Lietuvą, lankėsi ir Anykščiuose. Kartą pasakė: "Nepigiai atsiėjo man Puntukas ir Darius–Girėnas jame... Už tai atsiėmiau... Malonu kad jame įamžintas mūsų tautos didvyrių atminimas, kad čia mano darbo, rūpesčių dalis paliko. Tegul tai lieka šioms ir būsimoms kartoms".

1969 m. T.Zauka pateko į avariją, po to ilgai sirgo ir 1970 m. sausio 21 d. mirė.

Šiuos du žmones, Bronių Pundzių ir Tomą Zauką, Jonas Dovydaitis aprašė savo dokumentinėje apysakoje "Juodi debesys" (1966 m) ir antrajame, pataisytame, leidinyje "Atlanto nugaletojai" (1983 m.) Jame yra ir dedikacija: "Skiriu skulptoriui Broniui Pundziui ir lakūnui Tomui Zaukai".

Apie tai, kad Puntukas taps Dariaus ir Girėno paminklu, žinojo ir anykštėnai. Šiuo metu gyvenantis Baltimorėje anykštėnas Kęstutis Laskauskas (gyd. Adomo Laskausko sūnus) 1995 m. rugsėjo mėn. 14 d. "Lietuvos balse" rašo:

"Dabar lankantis vėl nepriklausomoje Lietuvoje teko išgirsti pasakojant, kad skulptorius Br. Pundzius Darių ir Girėną Puntuke įamžino pasislėpęs nuo vokiečių okupacinės valdžios. Netiesa. Skulptoriui dirbant daug kartų man ir pas mus gyvenusiam Kaziui Oželiui teko ap-

Grupė anykštėnų prie Puntuko 1943 m. liepos 20 dieną

lankyti Puntuką ir sekti darbo eigą". Tai patvirtina ir nuotrauka iš asmeninio Genovaitės Gliaudelytės (Kovaliūnienės) albumo. Joje matome grupę jaunimo prie Puntuko, praėjus tik 4 dienoms po darbų pabaigos.

Greitai apie Puntuką – paminklą S. Dariui ir S. Girėnui sužinojo visa Lietuva. Apie tai informavo laikraštis "Savaitė" 1943 m. rugpjūčio 21 d., Vilniaus dienraštis "Naujoji Lietuva" 1943 m. rugpjūčio 28 d.

Spaudoje buvo aptarinėjamos S. Dariaus ir S. Girėno atminimo įamžinimo Puntuko akmenyje peripetijos. Paaiškėja ir anykštėnų nuomonė. Straipsnyje "Įamžintas Dariaus – Girėno testamentas" rašoma: "<...> anykštėnai, kurie daugiausia dėl šito įvykio būtų turėję džiaugtis, pradžioje entuziastingai sveikinę sumanymą, vėliau nuo jo pasitraukė ir net stoji priešingon pozicijon, tvirtindami, kad Puntuke reikėjo iškalti ne Dariaus ir Girėno atmintinus ženklus, bet vysk. Baranausko, didžiojo anykštėno, paminklą". Nesižavėjo tokiu sprendimu ir poetas Faustas Kirša. 1943 m. mėnesį, apsilankęs Anykščiuose, jis paskelbė savo įspūdžius literatūros almanache "Varpai":

"Puntukas populiariesnis už Vorutą ir už Baranaus-

ką, o gal už patį Vienuolį. Jis visoje Lietuvoje žinomas – didžiausias mūsų akmuo.

Nedrąsiais stirnų žingsniais mes apeiname paslaptingąjį Puntuką... jau su sužeistu šonu. Jis manyje buvo pasaka. Maniau rasiąs samantą Lietuvos dirvonų karalių ir jam paskaitysiąs savo eilėrašį.

Iš po žemių – tuku tuku,

Prie pražilusio Puntuko

Raganos padūko.

Tai mano vidaus sentimentas, kitiems visai svetimas. Kiekvienas padaras savaip Dievą garbina".

Dar griežčiau rašė Jonas Rimantas žurnale "Ateitis" išspausdintame straipsnyje "Puntuko tragedija":

"Jis priklauso nebe Anykščiams, bet Lietuvai. Išskirti ar sužeisti Puntuką, tai lygu iš mūsų tautinės buities išplėšti tokią brangenybę, kurios netekus būtų liūdna. <...>

Tokie gamtos palaikai (vadinkime juos gamtos paminklais), kaip reti ir nepasikartojantys savo aplinkoje, ir dar įgiję dvasinio reikšmingumo, visur yra branginami ir saugomi tokia pavidale, kokį jie turi. <...>

Kaip ten bebūtų buvę, bet anykštėnai prasaugojo Puntuką. Dariaus ir Girėno pakeitimas Baranausku, nors būtų šiek tiek nuoseklesnis, bet ir jis prie Puntuko ardyto būtų prisidėjęs. Puntukas ir šio pakaitalo nereikalingas. Tai, kas įvyko, mes vadiname Puntuko tragedija. Ties pasakiškuoju Puntuko gamtos draugai šiandien ir stovi su panašiu jausmu, kaip ties Soldino tragedijos aukomis. Skirtumas tik tas, kad "Lituanikos" didvyriai mums paliko heroizmo pavyzdį ir prasmingą testamentą, kai tuo tarpu Puntuko sužalojimas liudija apie neapdairumą ir neatsakingumą žmonių, kurie ėmėsi ardyti retus mūsų krašto gamtos paminklus."

Būta ir palankių vertinimų. Jau minėtame straipsnyje "Įamžintas Dariaus–Girėno testamentas" rašoma, kad "įtikinamiau įamžinti tautos didvyrių testamentą kažin ar būtų surastas būdas". Kitur viliamasi, kad "nuo šiol jis (*Puntuko akmuo* – A. K.) pasidarys dar brangesnis lietuvių tautai ir dar daugiau ekskursijų lankomas."

Dabar visos abejonės jau užmirštos. Anykštėnai didžiuojasi, kad Puntuko akmenyje įamžintas mūsų tautos didvyrių atminimas, suprasdami, kad tik didi tauta gali savo relikvijas dovanoti didvyriams, padėjusiems savo gyvybes ant Tėvynės aukuro.

Dauguma anykštėnų Veroniką Dikčiuvienę pažįsta kaip mokytoją, žurnalistę, tautodailininkę – paveikslų tapytoją. Iki šiol mažai kas žinojo, kad ji rašo eilėraščius. Tik "Marčiupio" literatų klubo narius, nedidelį draugų, bendraminčių būrelį ji retsykiais pradžiugindavo, paskaitydama išjaustus, brandžius savo kūrybos posmus. Tad šitos skaidrios lyrikos pluoštelis – maloni staigmena nuoširdžios, nerėksmingos poezijos mylėtojams.

Dar būdama mokyklos suole Veronika bandė savo jėgas poezijoje, tačiau rūščiais ir slogiais pokario metais tie, kuriems neleido sąžinė šlovinti Staliną, tarybinius karius – "išvaduotojus", reikšti džiaugsmą dėl "atneštos iš Rytų laisvės", turėjo pamiršti bet kokius kūrybinius užmojus. Tačiau meilė poezijai neblėso, netgi paskatino studijuoti lietuvių kalbą ir literatūrą, vertė ieškoti gėrio ir grožio kasdienybės tėkmėje, džiaugtis kitų kūrybiniais pasiekimais. Po kelių dešimčių metų pertraukos Veronika vėl ryžosi imtis plunksnos, išsakyti tai, ką diktuoja širdis ir gyvenimo patirtis.

Veronikos Dikčiuvienės eilėraščių lyrinio herojaus, patyrusio kančią ir sielvartą, supratęsio būties prasmę, akiratyje – tikrosios gyvenimo vertybės: meilė, tikėjimas, Tėvynės, žmogaus likimas. Nuoširdus, tikras tasai lyrinio subjekto atsivėrimas, tyliai išdainuojamas eilėraščių posmuose. Į būties ir kūrybos džiaugsmą, gėrio ir grožio pajautas, jaunystės prisiminimų giedrą, meilės Tėvynei išaukštinimą neretai prasismelkia nerimas dėl tamsos jėgų gajumo, dvasinio skurdo pavojų. Tokie prasminiai akcentai, būdingi daugeliui autorės eilėraščių, yra pagrindinės atviro pokalbio su savimi ir su skaitytoju temos.

Savo nuostatų ir dvasios būsenų raiškiai Veronika Dikčiuvienė pasitelkia gražią, vaizdingą leksiką, gerai jaučia lietuviško žodžio skambesį ir spalvą, posmuodama eilėraščių sumaniai, taupiai naudojasi mūsų kalbos lobynu. Subtilūs pačios autorės piešiniai skirti ne vien tik vizualiniam vaidmeniui – jie pagilina eilėraščių mintį ir jausmą.

Daug tylios sielos šviesos Veronikos Dikčiuvienės lyrikoje. Tai ilgas metus kauptas dvasios turtas.

Vygandas RAČKAITIS

Po dangum Anykščių

*Po dangum Anykščių taip šviesu ir taip tyra...
Gerumu čia alsuoja gamta ir žmogus.
Ačiū dangui ir žemei už aukštus pušynus,
Saulėtą kalvas ir tuos klonius žalius.*

*Po dangum Anykščių mūsų protėviai šneka
Nuo piliakalnio aukšto didvyrių kalba.
Tartum nuosavas kraujas per širdį man teka
Šventoji svajinga, grakšti Anykšta.*

*Po dangum Anykščių taip gilų ir taip aukštą...
Toj gilybėj man skamba visa Lietuva.
Su mumis Baranauskas lyg tėvas čia vaikšto,
Ir pakelia dvasią giesmė Jo šventa.*

1998

Ilgesio vieškeliai

Eisim nueisim
ilgesio vieškeliu
iki savo durų
prarastos giminės.
Taip skaudžiai gera
ramybę jausti
su tėvo obelimi
sapne apsikabinus...

Šaukia ir šaukia
dvasia slaptoji –
svetimų neišgertas
dar gyvas šaltinis.
Nei durų, nei slenksčio,
nei tos obelėlės,
tik beržas pravirksta
kažką prisiminęs.

Eisim nueisim,
prie beržo sustosim,
kur motinos pėdos
jonažolėm žydi,
kur užversto šulinio
gilūs atodūsiai
ateinančių laukia,
išeinančius lydi.

Eisim nueisim
ilgesio vieškeliu,
pažadinsim viltį
varpeliais giminės.
Nukriskit, žvaigždės,
į tėvo lauką –
Tegu ten auga
PRISIŲĖLIMAS.

1996

Kvietimas

Palikime, žmonės,
už durų batus,
sunkius
nuo kasdieniško molio.
Lietuviškom rūtom
papuoškim žodžius,
medaus pasidėkim
po korį...

Pakvieskim Tėvynę
prisėst su mumis
prie švento poezijos
stalo.
Kai sieloje spurda
užgimus mintis,
tas žodis – kaip paukštis –
neskristi negali.

1994

Viltis

Gerumas, sako, obelimi
ir šaltyje žydėti pasiryžęs.
Tik kas parems tą obelį petim
šalin padėjęs savo kryžių?

Išdeginti reikėtų ugnimi
nemeilės pikta klodą,
kad suspindėtų viltimi
tas šventas Pauliaus žodis,

kad širdyje dar gyvas varpas
skambėtų kaip skambėjęs.
Laisvoj Tėvynėj bus lietaus,
ir augs gerumo obelėlė.

1993

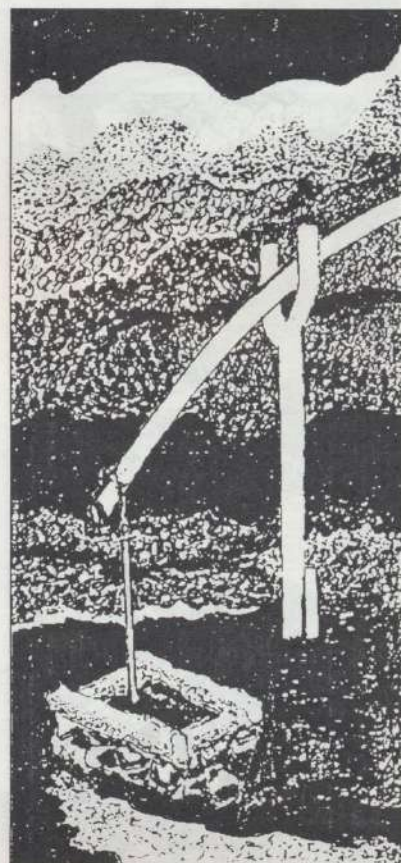
* * *

Kaip gera,
kai gerų akių
gerumo žvaigždės lyja...
Tai kas, kad laikas
neš mums dovanų
tik sidabrinę giją.

Kaip gera
kartais dar pakilti
į šviesų kalną bočių,
vilties ir džiaugsmo
įsipilti
iš atminties ąsočių.

Kaip gera,
jeigu jau matai
savų svajonių žemę,
o ten galingi ažuolai
Tėvynės dangų remia.

1998

Pasikalbėjimas su duona

Keliu Tave prie lūpų
tartum gyvastį man duotą.
Žali rugio želmenėliai
pakvietė į puotą.

Ėjom sotūs pažiūrėti,
kaip javai išplaukia.
Varpoj grūdą suspurdėjęs
"Ave, vita!" šaukė.

Saulės vygė išliūliavo,
prakaitas brandino...
Ar gerai Tave, Duonele,
alkaniems dalina?

Imant riekę kaip stebuklą
pasimelsti tiktų.
Kiek Tavęs man atsilaužti,
kad kitiems dar liktų?

1997

Daina Storių kalnams

*Kaip gražiai banguoja žemė –
lyg atodūsiais giliais,
ir sustingo žemės bangos
keturiais žaliais kalnais.*

*Ant kalnų beržai dainuoja
susitvėrę vainiku, –
čia lietuvis ėjo guostis,
kad be laisvės jam sunku.*

*Čia trispalvė dar vergijoj,
suplzdėjusi slapta,
siuntė žinią į pasaulį,
kad Tėvynė dar gyva.*

*Milžinų dvasia gerumo
pasislėpusi šlaituos
su Tavim, brangus keleivi,
Laisvės dainą uždainuos.*

*Atsigerkim kalnų vėjo,
ir stipriau suplaks širdis.
melsvi toliai žmogų šaukia
kaip svajonė, kaip viltis.*

*Priedainis:
Į kalną, į kalną
įkopkit su daina,
kad dainą girdėtų
visa Lietuva!*

1991

Netikėtumai

*Kartais sekundės blyksi
kaip aštrūs žaibai.
Suklumpa bėgsmas
lygiame kely,
ir užkloja naktis
tavo vidurdienį.*

*Šaltoje nevilty
prie kryžiaus glaudies, –
ir plakas širdis
į naują krantą.*

*Stebuklai išties!
Rodos, kritęs po ledu
sutramdai lemtį.
Ant įkaitintos minties
pavasaris grįžta...
Atbudimo lopšy
išnešiotas vilties
pasigirsta klyksmas:
noriu gyventi!*

1999

Birželio naktis

*Koks trumpumas nakties...
Nespėjai sutemos pajausti,
ir vakaro gaisai
jau rytuose švytuoja.
Atsiverk, žmogaus širdie,
ir svaiguliui, ir skausmui.
Naktis bijūnais tyvuliuoja...*

*Gal sąžinė, gal angelo sparnai
paliečia smilgos stygą,
ir krūpteli vėsi tyla,
išgąsdinta prisiminimų,
ir aikteli skaudžiais lašais
nuo beržo krintanti rasa,
kaip ir tada,
kai sunkvežimiai svetimi
per kaimą nuriaumojo.*

*Ir tąkart vasaros žiedų kvapai
į sutemas netilpo,*

*tačiau vagonuos trūko oro.
Senelis duso, vaikas silpo,
o nelaimingi jų namai
durim atlapomis vaitojo.*

*Tąnakt lakštingala taiki
užspringusi klaikiu raudojimu
į žemę krito...
Ir jonvabalių choras
iki vėlyvo ryto
tyliau už pačią tylą
"Rekviem" giedojo...*

*Ištiesk dabar, močiut, rankas,
ir ant pavargusių delnų
dangaus gelmė
palaimintom rasom tekrinta...
Joninių vėl linksmais laužais
birželio naktys švinta.*

1998

Paskutinė banga

Kai paskutinė jau banga
prie amžinybės kojų plakas,
ir dienos naktį paklysta,
kitai suspindi Paukščių takas,
kad iškeliautum juo
ir niekad nesugrįžtum.

Kaip paprasta ir nebaisu,
kai Dievo varpas šaukia,
šventų žolelių smilkalais
gyvenimas ramiai nuplaukia
to neišvengiamo šaukimo
ir paslapties keliais.

O čia išaugs galbūt medelis.
Jo švelnios, gyvybingos šaknys
palies mirties aklumą,
pabudintos iš miego kelsis akys,
žiūrės medžiu į dangų
ir šlovins amžinumą.

1999

Šeimyniškėlių piliakalnis

[siklausykime gerai, čionai atėję!
Ar girdime? Štai žemė sudundėjo.
Kažkur lyg suprunksė žirgai,
čia pat lyg vartai sugirgždėjo,
suklego vyriški balsai...

Nutilę mes, suklusę stovim,
ir virpuliais per mus nubėga
jau šimtmečius gyva žinia:
tai Mindaugas, pilies valdovas,
su pergale iš mūšio grįžta čia.

Tai jo karių žirgai eiklieji
sudundino žemelę,
tai jiems sugirgžda sunkūs tiltai,
ir šumulį pily kas gyvas kelia,
ir skuba ašočius midaus pripilti.

Gražioji Vorutos pilie,
karaliaus sostinė šventa,
tuos ordų puolimus atlaikius
garbingos vietos būk verta,
be paslapties ateik į mūsų laiką.
Mes širdimi paliesime pašlaitės molį,
kur prakaitas ir kraujas protėvių lašėjo,
kur krito Mortos ašara karšta,
nes ir tada lietuviai verkė ir kentėjo,
ir džiaugėsi; nes ir tada
brangi jiems buvo Lietuva.

1996

* * *

Daina nubrido
per saulės lietų,
surinko džiaugsmą
rasakilėlė.

Ko, sūnau, rymai
prie mano kapo,
rankoj pamiršęs
man skirtą gėlę?

Ir linksta veidas
prie chrizantemų,
ir sminga skundas
į kapo smėlį:

Paukščiai plėšrūnai
pavogė lietų
ir sukapojo
rasakilėlę...

1998

Piešiniai autorės

Ant kalno

Ant aukšto kalno –
"Žmonijos Laimė"...
Kas žiburėliais
žiburį paskleis?

Tebūnie geismas
Paliesti ugnį,
kad šviestų tiltai
Fakelais gyvais.

Tai kas, kad veidą
mirtis paženklins
užgesusio laužo
šaltais pelenais,

jeigu ant kalno
jaunas liepsnojai,
pro pelenus švies
tarsi žiburiai.

1996

Įsipareigoję tautos kultūrai

Vaclovas BRAŽĖNAS

Nedaug šiandien Anykščių padangėje žmonių, kurie savo gyvenimo prasme laikytų įsipareigojimą tautos kultūrai ir žmogui, ieškančiam ryšių su prarastomis vertybėmis. Gali tik stebėtis, kaip mūsų laikmetyje, pilname beprasmių šurmulio, vienadienių sensacijų ir kultūrinio cinizmo, Milda Telksnytė ir Vygandas Račkaitis vyriškai atsilaikė prieš lengvos karjeros pagundas – tam būtų užtekę ir talento, ir išminties, – ir be kompromisų vykdė savąją kultūros žmogaus misiją, neeikvodami jėgų vienadieniams blizgučiams.

Kai šiandien žvelgi į bibliotekose, kultūros rūmuose surengtas Mildos ir Vygando Račkaičių kūrybos ekspozicijas, stebiesi jų talentų įvairiapusiškumu, interesų platumu ir tuo daukantišku užsispyrimu, būdingu tik be galo įtikėjusiems savo tiesa, savo gyvenimo filosofija.

Ekspozicijoje prie literatūrologinių veikalų, iškylančių tarsi Storių kalvos Anykščių panoramoje, jaukiai glaudžiasi ir keletas miniatiūrų rinkinių, atskleidžiančių laiko tėkmę ir žmogaus dvasinio brendimo kelią; greta – skaidrūs apsakymai ir vaikystės nostalgija alsuojantys prisiminimai apie dramatiškus pokario metus, kupini įžvalgos straipsniai apie užmirštus Anykščių krašto kultūros ir istorijos reiškinius, autorių pastangų dėka vėl tampančius mūsų savastimi; vertimai iš bulgarų ir rusų kalbų, kelionių apybraižos, etnografiniai tyrinėjimai. O kur dar almanacho „Anykščiai“ ir vaikų laikraščio „Kregždutė“ redagavimo ir leidimo rūpesčiai... Visa tai akivaizdžiai liudija apie dviejų žmonių, daugelį metųėjusių šalia vienas kito, kūrybinę brandą.

Jeigu neatrodytų labai lėkšta, abiejų kūrybą palyginčiau su muzikine melodija, kuri kiekvieno jų, kol skamba atskirai, labai savita: Mildos – lyriškesnė, švelnesnė, gražiai atverianti vidinį, jautimą pasaulį, Vygando – filosofiškesnė, išgaunanti tragiškesnes laiko spalvas. Tačiau kai

Jubiliejinio vakaro metu kultūros rūmuose Vaclovas Bražėnas apžvelgia Mildos Telksnytės ir Vygando Račkaičio kūrybą

susilieja į vieną melodiją – gimsta nauja kokybė: ar tai būtų literatūrinė kūryba, ar literatūrologiniai veikalai.

Nedažnas mūsų literatūros istorijoje toks dviejų bendradarbiavimas. Galėtume nebent palyginti su Lazdynų Pelėdos, t.y. dviejų seserų fenomenu, o šiuolaikinėje mūsų literatūroje – nebent su brolių Dirgėlių kūryba. Tiesa, yra ir skirtumas – vis dažniau į šeimos duetą įsijungia ir dukra Skaidrė, subtiliais piešiniais iliustruojanti tėvų knygas.

Jei jau prakalbom apie fenomenalius dalykus, reikėtų pabrėžti ir kitą fenomeną. Paprastai anykštėnai labai ambicingai didžiuojasi savo krašto klasikais, neretai savo miestą vadindami naujuoju Veimaru ar Atėnais, tačiau dažnai pamiršta tuos, kurie savo kilme nėra anykštėnai, bet ne menkliau garsina šį kraštą. Juk ir Milda Telksnytė – uteniškė, iš Rokavalkių kaimo, o Vygandas – gimęs Kaune, bet augęs Gulbiniškių kaime, Šešupės pakrantėje.

Todėl ir stebina, kad šiandien jie – patys ryškiausi Anykščių dvasios saugotojai, jeigu saugojimą suprasime kaip kūrybą, gimstančią iš šio krašto dvasios: iš baranauskiško gamtos pajautimo, iš biliūniško žmogiškumo sampratos ir iš tos sakralinės erdvės, su vienoda meile gaubiančios gėlės žiedą, seną klėtelę ar pilną pavasarinės šviesos beržų guotą.

Tą įsipareigojimą Vygandas ir Milda yra išreiškę ne skambiais šūkiais, o kasdieniniu be galo kruopščiu, alinančiu darbu bibliotekų rankraštynuose ar prie rašomojo stalo, iškeldami vėl į dienos šviesą tai, kas buvo užmiršta, paniekinta, arba tai, kas gimsta šią akimirką jautrioje širdyje.

* * *

...Ilgas kelias į aukštą kalną, bet jis ir šiandien dar nesibaigia. Nors žingsnis po žingsnio tenka nugaleti žemės traukos jėgą, bet kiekvieną kartą, užkopus į naują viršūnę, žvilgsniui atsiveria vis platesni horizontai, visa Anykščių krašto panorama. Keletą pastarųjų metų Vygando ir Mildos žvilgsniai vis kryo į Griezionėlių pusę, į Didžiulių sodybą, kur prieš daugelį metų gyveno ir kūrė dramatiško likimo moteris Liudvika Didžiulienė-Žmona, pirmoji lietuvių beletristė, tautinio atgimimo žadintoja.

Vygandas Račkaitis kartu su Milda Telksnytė atliko unikalų darbą – surinko, sumedžiojo įvairiose rankraščių saugyklose, bibliotekose, senuose leidiniuose išbrauktus L. Didžiulienės-Žmonos kūrinius, laiškus, detalai atkūrė jos gyvenimo kelią, parengė išsamius komentarus ir išleido dviejų tomų "Raštus", tikėdamiesi, kad dabar "išsisklaidys neteisingas požiūris į šią mūsų tautos atgimimui daug ryžto ir energijos skyrusią moterį, kurios atminimas turėtų skambėti kaip į Kudirkos "Varpą" atsišaukęs varpelis".

Pasakyčiau netgi daugiau – autoriai pirmąją lietuvių beletristę iš XIX a. literatūros paraščių gerokai stumtelėjo arčiau centro ir pastatė jeigu ne greta, tai bent arti G. Petkevičaitės-Bitės, Šatrijos Raganos ar Lazdynų Pelėdos. Tiesa, ji neprilygo joms nei savo talentu, nei stiliaus įmantrybėmis, tačiau, anot parengėjų, "ne literatūrinės formos ieškojimai L. Didžiulienės-Žmonai tuo metu buvo svarbiausia, o lietuviybės atgaivinimas, tau-

tos atgimimas". Gal dėl šitų jos aspiracijų ilgą laiką nebuvo domėtasi nei jos kūrybinio, nei epistolinio palikimu, atskleidžiančiu atgimimo epochos žmonių taurų idealizmą, patriotines nuostatas. Plačioji visuomenė daugiau ar mažiau žinojo ją kaip Griezionėlių šeimininkę, slėpusią lietuvišką spaudą.

"Raštų" rengėjai, ryždamiesi tokiam kapitaliniam darbui, suprato ir kitą pavojų, slėpintį jau šiandieninėje visuomenėje, persunktoje pragmatizmu ir merkantilizmu: rašytojos kūriniai, alsuojantys altruistinėmis nuostatomis ir idealizmo dvasia, gali atrodyti senamadiški. Be abejo, tai jau literatūros istorijos savastis, tačiau gyva troškimu tobulinti žmogaus dvasią.

Skaitytoją sužavės ir su tokia pat aistra autorių parašyta L. Didžiulienės-Žmonos gyvenimo studija, parengta profesionaliai, su giliu moters dvasios pažinimu ir pagarbia atida jos kūrybiniam palikimui.

Manychiau, kad šis "Raštų" parengimas yra rimtas įnašas į literatūros mokslą, tuo labiau – į Anykščių krašto kultūros panoramą.

...Nuo aukšto kalno žvilgsnis krypta į kitą unikalų Anykščių krašto kampelį – Niūronių sodžių, Jono Biliūno tėviškę, turinčią savo traukos lauką, į kurį įkliuvo ir Vygandas su Milda. "Ši lietuviškojo sodžiaus aplinka, daiktai, kuriuos lietė Jonas Biliūnas, jo nuotraukos, rankraščiai, regis, slepia savy šilumą, galinčią sušildyti sužvarbusią sielą", – kaip pagrindinę paskatą – taip pat labai biliūnišką – įvardina abu autoriai, ėmęsi rašyti beletrizuotą Jono Biliūno biografiją "Į aukštą kalną".

Jaunuomenė ir pedagoginė visuomenė, knygą sutikusi su dėkingumu, ir šiandien su malonumu ją skaito, nes autorių pateikta Jono Biliūno gyvenimo ir mirties, jo dvasinio pasaulio versija labai įtikinama, neprieštaraujanti rašytojo įvaizdžiui mūsų sąmonėje.

Be abejo, autoriai remiasi archyvine, memuarine ir literatūrologinę medžiaga, t.y. nuo fakto eina prie žmogaus. Autentiškumo įspūdį stiprina kiekviename puslapyje mūsų sąmonei atpažįstama aplinkos detalė, etnografiniai vaizdai, psichologinės refleksijos.

Akivaizdu, kad tokį paveikslą sukurti galėjo tik žmonės, išvaikščioję rašytojo keliais ir takeliais, įsiklausę į niūroniškų šnektą, išgyvenę panašias pajautas, pagavę biliūniškas nuotaikas ir širdimi pajutę tą sunkiai nusakomą gamtos sakralumą, kai stovint Šventosios vingyje ar Beržų kalnelyje staiga persmelkia akimirkos ypatingumas, amžinybės dvelktelėjimas.

Manau, kad tik iš tokio autorių sąlyčio su Jonu Biliūnu ir gimė prasminga knyga – "Į aukštą kalną".

Panašų dvasinį artumą Anykščių kraštui su jo pilialkalniais ir upėmis, kryžiais ir stogastulpiais, įsipareigojimą kultūrai ir istorijai su tragiškais jos puslapiais pajuntame ir kituose darbuose: knygoje "Anykščiai", ku-

rios vienas iš sudarytojų yra ir Vygandas Račkaitis, bei almanacho tokiu pat pavadinimu puslapiuose.

Almanachas "Anykščiai: krašto kultūros istorijos puslapiai" – leidinys, kurio galėtų pavydėti ne tik bet kurio rajono, bet ir sostinės intelektualai. Žinant, kokiomis jėgomis ir kokiais finansais disponuojama, be galo imponuoja leidėjų pasišventimas ir stebina jų triūso rezultatai: juk ne tik naujam gyvenimui prikeliami nejudinti tautinės kultūros klodai, neišgyventi žmonių gyvenimai, bet neužmirštami ir dabarties dienų kultūrinio gyvenimo aidai, ateityje įgysiantys aukso vertę. Visomis jėgomis reikėtų remti šį leidinį, maldaujant likimą suteikti redaktoriams ir leidėjams dvasios tvirtybės ir optimizmo.

Gal tai ir yra didžiausia gyvenimo prasmė – atverti žmogui akis į savo krašto, savo tautos istoriją, parodyti, kad gyvename ne plyname lauke, kad kultūra išlieka gyva tik tada, kai dvasiniais tiltais jungiasi praeitis su dabartimi, kai kiekviena nauja karta permeta tiltus per laiko bedugnę į ateitį...

Manau, tą gražiai daro ir Milda Telksnytė, ir Vygandas Račkaitis.

...Kai užkopi į aukštą kalną, geriau matyti ir kelio pradžia. O pradžioje buvo žodis – poetinis žodis. Įdomu, kad ir Milda, ir Vygandas savo poetinį kelią pradėjo ne moksliniais darbais, o grožine kūryba, pasirinkdami nedidelės novelės ir miniatiūros žanrą.

Miniatiūra – nelengvas žanras. Žodžių nedaug, bet mintis ir vaizdas – išbaigti, tiesiog perregimi. Čia iš karto pastebėsi netikrą melodiją, ne vietoje įdėtą žodį, kalbėjimą dėl gražaus kalbėjimo. Būtinai trys dalykai – nuširdumas, pastabumas ir žodžio tikslumas. Tai lyg dvasios dienoraštis, kai širdis kalba su pačia savimi. O širdies kalboje melo negali būti.

Tokių miniatiūrų – nuosirdžių, išgyventų, autentiškų nemeluotu jausmu – Vygandas Račkaitis yra išleidęs keletą rinkinelių:

"Kas čia žydi" (1982 m.) – nuostabiai poetiškai vaizdeliai apie laukines gėles – "mūsų žemės šypsenas";

"Pavasario žvanguliai" (1984 m.) – vaikams skirta miniatiūrų knygelė apie pavasariškas miško giesmininkų ir žvėrelių nuotaikas;

"Miško etiudai" (1985 m.) – lyrinių miniatiūrų ciklas, vienijamas pasakotojo apmąstymų apie žmogaus ir gamtos giluminius saitus.

Ir paskutinė šio žanro knygelė, jau abiejų autorių, – "Atminties medis". Tai greičiau meditacijų knyga, gerojai rūstesnė ir tragiškesnė, alsuojanti Atgimimo dienų nuotaikomis. Joje apmąstomos tragiškos žmogaus ir tautos netektys, žmogaus būties laikinumas ir erškėčiuotas kelias į dvasinį praregėjimą, skausmingi laiko ir vertybių praradimai, kai belieka tik savęs klausti – kas išdygs iš kančios: ar ažuolai, ar drebulės, ar piktžolės...

Kaip gražu būtų, jei pasisektų autoriams šiuos rinkinėlius išleisti viena knyga! Tai būtų unikalūs vientisas kūrinys, kuriame mūsų pervartų amžius atsiskleistų dvasinės iškrovos blykstelėjimuose.

Abu autoriai yra išleidę ir po apsakymų knygelę: Milda Telksnytė – "Senelio duona" (1983 m.), Vygandas Račkaitis – "Pokario istorijos" (1992 m.). Abiejų knygų personažai – pokario metų vaikai, tačiau jų regimas pasaulis gerokai skirtingas. Gal tai nulėmė apsakymų rašymo laikas, o gal ir pačių autorių pasaulėjauta.

Visiems Mildos apsakymų personažams tėviškė, namai – tai šviesos ir jaukumo, santarvės ir dvasinės harmonijos su savimi ir pasauliu simbolis. Iš jų plūsta šviesa, šildanti ne tik juose gyvenančius. Po daugelio metų ji sušildo ir tuos, kuriems namai jau prarasti, bet į juos vis grįžtama prisiminimais iš kito laiko ir kitos erdvės. Labai žaviai tai atskleidžiama apsakyme "Senelio duona".

Poetizuojamas ir tėvų dvasinis pasaulis, jau nueinantis į užmarštį kartu su senais papročiais, šeimos ir kaimo tradicijomis ("Pievomis brenda vasara").

Su šviesia nostalgija prisimenama, kokia daugybė saitų rišo žmogų su žmogumi ir gamta, su daiktais ir gyvuliais ("Untukas"). Nors novelių personažų darbai kasdieniški, tačiau jie, apsupti savotiška sakralumo aura, atliekami kaip ritualai. Labai žaismingas ir poetiškas apsakymas "Beržų kvepėjimas" – apie moterų pokalbių kaimo dūminėje pirtyje.

Vygando novelių vaiko pasaulis – rūstesnis ir grėsmingesnis, nes į namų erdvę brutaliai veržiasi juodos jėgos – visokie stribai, "trofeičikai", vyksta "ablavos", žūsta nekalti žmonės, nyksta sodybos. Tai rekviem vaikystės kaimui. Pasakotojas į praeitį žvelgia per šių dienų suaugusio žmogaus prizmę, todėl natūraliai kuriama praeities–dabarties opozicija, pabrėžianti netekties skausmą: "Ten, kur kadaise stovėjo trobesiai, svarino šakas obelys, kriaušės, dabar plyni laukai, dirvos, ganyklos. Nebėra ir kelių, vedusių iš sodybos į sodybą. Taip nyku ir tuščia, kad nusmelkia krūtinę" ("Dubinskynė").

V. Račkaičio kūrybinėje paletėje – nemažas vertimų kraitis iš bulgarų kalbos. Tai Chaitovo, Manovo, Javkovo, Rainovo romanai ar apysakos, pluoštas bulgarų poezijos.

Nejučiomis imi suvokti, kad tik gyvenant nuolatinėje intelektualinėje įtampoje negęsta kūrybinė ugnis ir gimsta naujos knygos.

Norisi tikėti, kad ir šiandien jų rašomasis stalas nėra tuščias, nes

*Nėra šios žemės sūnui gražesnės dalios
Kaip siektį prie kelių ir viršų kilti,
Ir dideliais troškimais nebenusivilti.*

(V. Mykolaitis-Putinas)

Prieš 150 metų Griežionėlėse gimė Stanislovas DIDŽIULIS (1850 11 20 – 1927 05 19), kultūros ir visuomenės veikėjas, bibliografas. Jis buvo vienas pirmųjų draudžiamos lietuviškos spaudos platintojų, turėjo sukomplektavęs didelę lituanistinę biblioteką. Dalyvavo akcijoje prieš lietuviškos spaudos draudimą, rinko tautosaką, sudarė lietuviškos spaudos ir lituanistikos bibliografijos rodyklių, bendradarbiavo „Aušroje“, „Žemaičių ir Lietuvos apžvalgoje“. 1892 – 1896 m. suartėjo su varpininkais, dalyvavo 1905 – 1906 m. tautiniame judėjime, už tai kartu su sūnumi Antanu buvo kalintas ir dešimčiai metų ištremtas į Kanską, Krasnojarsko kraštą. Tik 1924 m. grįžo į Lietuvą, į savo gimtąsias Griežionėles.

Nemaža dalis Stanislovo Didžiulio Anykščių krašte surinktos tautosakos buvo išspausdinta „Tautoje ir žodyje“. Yra ir dar niekur nepublikuotos, likusios rankraštyje. Nemažas pluoštas Stanislovo Didžiulio užrašytų sakmių, prietarų saugoma Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne (F.1 – D.568).

Dalį to rašytinio tautosakos rinkėjo palikimo pateikiame mūsų leidinio skaitytojams.

Apie maldą

Iš pradžių žmonės dar nemokėjo Dievą garbinti, melstis. Tai, būdavo, žmogus peršoka per rąstą ar griovį ir sako: „Tai Tau, Dieve“. Atgal peršokdamas sakydavo: „Tai man, Dieve“. Ir tokią maldą Dievas už gerą priimdavęs.

Apie rugių varpą

Iš pradžių svieto rugių varpos buvusios nuo pašaknies lig viršūnei. Žmonės sočiai turėdami maiso labai pasileido. Kartą viena moteriškė net savo vaikų paskuigalius ėmė blynais šluostyti. Dievas tai pamatęs labai užsirūstino, paleido ant svieto tokią sausrą, kad rugių išvis būtų nelikę. Pradėjus staugti šunims, Dievas susimylėjo, paliko prie viršūnės varpos tiek, kiek šuva apžioja. Užtat dabar sakoma, kad visi šunio dalioje gyvename. O moterys, kai kepa duoną, šuniui duoda gabalą tešlos ar duonos, nepamiršta, kas jam Dievo skirta.

Esu girdėjęs žmones pasakojant, kad ir katės daliai Dievas palikęs trumpučiuks rugių varpas.

Apie kurmį

Kartą Dievas liepė visiems gyvulėliams taisyti kelią. Visi paklausė, dirbo, taisė, tik kurmis –

Iš tremties grįžęs Stanislovas Didžiulis, jo žmona Liudvika Didžiulienė ir anūkė Liudytė Jaltoje 1922 m. liepos mėn.

ne. Užtat Dievas jam užgynė išeiti į žemės paviršių. Jeigu kada ir išeina, tai tuoj ir pranyksta.

Apie ugnį

Ugnis vienų namų kartą susitiko su ugnimi kitų namų ir pradėjo kalbėtis. Viena apie savo gospadinę pasakoja, jog ją gerbia, visada peržegnoja ir t.t. O kita ugnis peikė savo gospadinę, sakė, kad jos negerbia, niekada neperžegnoja, net spjauo. Užtat ta ugnis ketina tuos namus sudeginti. „Sudegink, tik pavalkus, kur kabo ant sienos, palik“, – pritarė jai pirmoji ugnis. Taip ta negeros gospadinės ugnis ir padarė, visus namus sudegino, tik pavalkus paliko.

Taigi ugnelę reikia gerbti: pakūrus krosnį – peržegnoti; jeigu ji neišblėsus, peržegnoti ir vakare, einant gulti, kad Dievas saugotų nuo gaisro. Nuodėmė žarstyti ugnį, spjaudyti į ją. Kas spjauo į ugnį, tas po mirties karštą akmenį laižysiąs. Kartais, kai gryčios durys būna atviros, susidaro skersvėjis, iš krosnies liepsna išsi-verčia kamuoliais, sakoma, kad „ugnelė ulioja“.

Apie nuodininkus, raganas

Lietuvoje yra daug pasakų apie nuodininkus, nuodininkes, dar vadinamas ir raganomis. Susinešę su nešvariomis dvasiomis jie kenkia žmonėms savo nuodais, įdėtai į valgį ar gėrimą, sukelian-

čiais ligą. Jeigu pats nuodininkas arba kitas geriau už jį nusimanantis neatitaiso, žmogus miršta. Yra nuodininkų, kurie net vėją, medžius gali užnuodyti. Raganos gadina karvių pieną, raško rugių želmenis, pavagia iš po perinčių žąsų kiaušinius, jų vieton padeda akmenį... Švento Jurgio naktį nukerpa vilnas avelių paslėpsniuose, pakaklėse. Kam tai jos darančios, niekas nežino, sako, kad joms reikia.

Nuodininkai žino žmogaus mintį. Norint apsisaugoti nuo jų nuodų, nereikia nieko imti, valgyti iš apkalbėto žmogaus. Jeigu imi vandenį ar kitą geriamą dalyką, reikia jį peržegnoti. Atsikėlus ryta, reikia vardą tos dienos pasakyti: šventas sekmadienis, šventas pirmadienis ir t.t. Norint pažinti, ar yra gryčioje tarp kitų nuodininkas, reikia židinin ant žarijų užmesti devyndrekio su česnakų – nuodininkas pajutęs tą smarvę tuoj išlėksias iš gryčios. Sako, kad nuodininko akyse į jį žiūrincio žmogaus paveikslas aukštiekninkas.

Esą ir tokių žmonių, kurie moka apžadėti arba apduoti. Apžadėta arba apduota mergaitė pradeda apdavisiją nepaprastai mylėti ir visko išsižadėjusi seka paskui jį.

Atėjūnams, kaip meškininkams ir pan., ko nors prašantiems žmonės bijo neduoti, nes anie ką nors bloga gali padaryti, apnuodyti, nužiuoti.

Esą žmonių, turinčių negeras akis, kuriems užmačius, pagyrus ar pasigrožėjus koku gyvulėliu, arkliu, karve, paršu ir t.t. tasai gyvulėlis ima skursti ir nunyksta.

Yra ir turinčių negerą ranką, nuo jų nupirktas ar gautas gyvulys niekada nebūna geras gavusiam. Todėl nereikia duodant gailėti to gyvulio, taip pat nereikia grožėtis ar dyvytis, nes tada neišeina į gerą.

Apie aitvarą

Aitvaras – tai negera dvasia su ilga, panašia į kačergą uodega. Pagal susitarimą neša žmogui pinigus arba grūdus. Nešantis pinigus aitvaras būna raudonas, o grūdus ar kitus daiktus – juodas. Žmogus turi aitvarą gardžiai maitinti kiaušiniene ir kitais skanėstais.

Aitvaras dažnai pristoja prie žmogaus neprašytas. Įmeta aruodan ar kur nors kitur vyžą arba kitą kokį prastą daiktą, jei žmogus jį priima maloniai, tada aitvaras jam ima nešti turtą. Jei žmogus išmeta tą vyžą ar kitą daiktą, tai aitvaras prie jo nepristoja.

Burtai

Kai karvės tešmuo sutinsta, reikia aukso ar sidabro šliūbiniu žiedu jį aptrinti. Galima aptrinti ir Perkūno akmenėliu arba, paėmus nuo pirties krosnies akmenį, triskart prieš saulę aplink tešmenį apsukti ir atgalia ranka numesti ant žemės.

Rudenį, kai jau būna šalta, ir piemenims nusibosta ganyti, tai trys piemenys atsiveda baltą ožką, vienas įlipa į beržą, antras veda ožką aplink beržą, o trečiasis įsikanęs ožkos uodegą eina jai iš paskos, bet reikia kąsti stipriai, kad ožka surėktų: "Žiema!". Po to tuoj pradeda snigti ir šalti, jau nereikia ganyti.

* Už adatos pavogimą po mirties reiks pro tos adatos ašelę išlįsti.

* Ta mergaitė, kuri valgo kiaušės kasą, turės ilgas kasas.

* Jeigu moteris, pagimdžiusi vaiką, jį pirmąkart pažindo kaire krūtimi, vaikas būsiąs kairiarankis.

* Jei pavasarį ant alksnių būna daug žirginių, tais metais žirniai derėsia.

* Kai kurios gospadinės savo duonkubilio niekam neduoda, kad rūgštis nepagadintų. Negalima nešti neuždengto duonkubilio pučiant vėjui.

* Veždami rugius žmonės į pirmą vežimą įdeda kelis akmenėlius, kad pelės į namus nebėgtų.

* Su kąsniu burnoj eiti už durų negalima, nes pelės labai es grūdus.

* Kai durys pačios atsidaro, žmonės sako: "Berankis atėjo".

* Kas iš vakaro primėžtą vežimą palieka rytojaus dieną išvežti, to arklys pernakt neturės poilsio.

* Kas sėdėdamas kojomis maskatuoja, žmonės sako: "Velnią supa".

* Kai žmogus eina už nugaros rankas sunėręs, sako ma, kad jis velnią už ragų vedas.

* Jeigu akėjęs ar aręs nuo arklio numautus pavalkus atžagarius padėsi, tie pavalkai arkliui sprandą pagadins.

* Kai višta perskrenda duonkubilį, pagadina rūgštį. Norint atitaisyti, reikia supjaustyti svogūną, sumaišyti su druska ir įtrinti arba ažuolo žievės priskutus, mazgelin įrišti ir įdėti užmaišius duoną maišyman.

* Blovieščiaus dieną negalima galvos šukuoti, nes vištos daržus iškapstys.

* Kai niežti dešinės rankos delną, gausi pinigų, o jeigu niežti kairės rankos delną, tau reikės duoti.

* Dešinę akį niežti prieš linksmybę, kairę – prieš liūdesį, reikės verkti.

* Kūmams važiuojant iš bažnyčios ir atvažiuavus užstatėje reikia arti vienas kito sėdėti, kad vaiko dantys būtų tankūs.

* Miške girgždantis medis – tai balsas nekrikštyto ir numirusio vaiko. Reikia peržegnoti ir duoti kokį vardą, tai yra "pakrikštyti".

* Užsigavus alkūnę sako: "Kūmas paminėjęs".

* Kas kutenimo nebijo, tas apsiženijęs pačios ar vyro nemylėsiąs.

* Kai ausyje niežti, sako, kad Angelas su velniu barasi dėl to žmogaus dūšios.

* Perkant kokį nors gyvulį veislei, pirkėjas duoda savo rūgštis (duonos su druska) ir tą patį priima iš pardavėjo. Pirmasis tai daro todėl, kad veislės pardavėjui nepagadintų, antrasis – kad pirkėjui parduotas gyvulėlis rankon eitų.

* Kai pelėda naktį prie namų rėkia "Suvystyk!", tuose namuose bus prigauta merga.

* Pavasarį pirmąkart pamačius gandrą, reikia nusijuosti juostą, užrišti tris mazgus ir vėl apsiujuosti, tada tais metais nieko nepamesi ir nieko neužmirši.

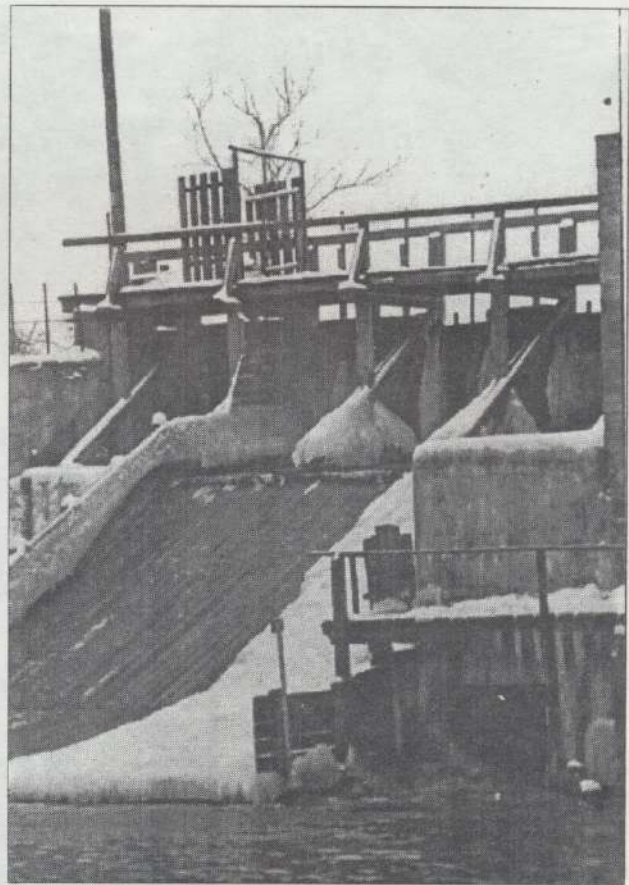
* Kai mergina lipa į tuščią vežimą šieno ar javų krauti, žmonės sako: "Pliką vyrą turėsianti".

* Kas valgydamas ant stalo labai prilaisčio, to pati ar vyras bus pijokas.

Per keletą dešimtmečių neatpažįstamai pasikeitė Anykščių miesto veidas. Vietoj medinių gryčelių iški-
lo daugiaaukščiai namai, nauji įvairios paskirties pa-
statai. Greitai apsipratome su naujovėmis. Laikas pa-
mažu dildo iš atminties senojo miesto vaizdus – jau
sunku šiandien prisiminti, kaip prieš 30 ar 40 metų
atrodė J. Biliūno gatvė, A. Baranausko aikštė, mažai
kas galėtų pasakyti, kokie ten stovėjo pastatai.

Negrįžtamai nuėjusių į praeitį senųjų Anykščių vaiz-
dus geriausiai primena nuotraukos. Tokių nuotraukų
gausu anykštėno pedagogo, ilgamečio švietimo sky-
riaus darbuotojo Antano PUODŽIŪNO albumuose.
Dar daugiau jų stropiai saugomuose negatyvuose.
Nuo jaunų dienų paėmęs fotoaparata į rankas, Anta-
nas Puodžiūnas mėgo fotografuoti besikeičiančius
Anykščius, įvairių renginių, švenčių momentus.

Štai keletas jau daugelio primirštų senųjų Anykš-
čių vaizdelių, išlikusių Antano Puodžiūno nuotrauko-
se.

Taip atrodė Anykštos užtvanka

Šitas medinis pastatas užleido vietą "Vorutos" parduotuvei

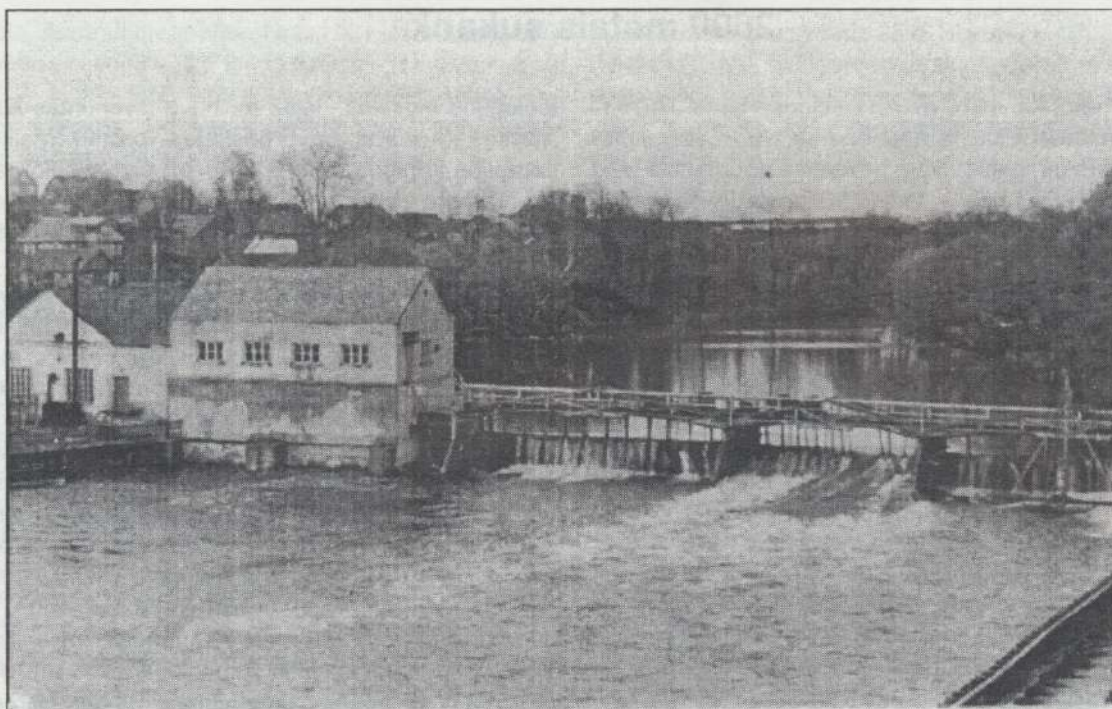

J.Biliūno gatvė priešais dabartinį Anykščių savivaldybės pastatą. Šio medinio namo vietoje dabar stovi daugiaaukščiai – J.Biliūno g. Nr.18, Nr.20

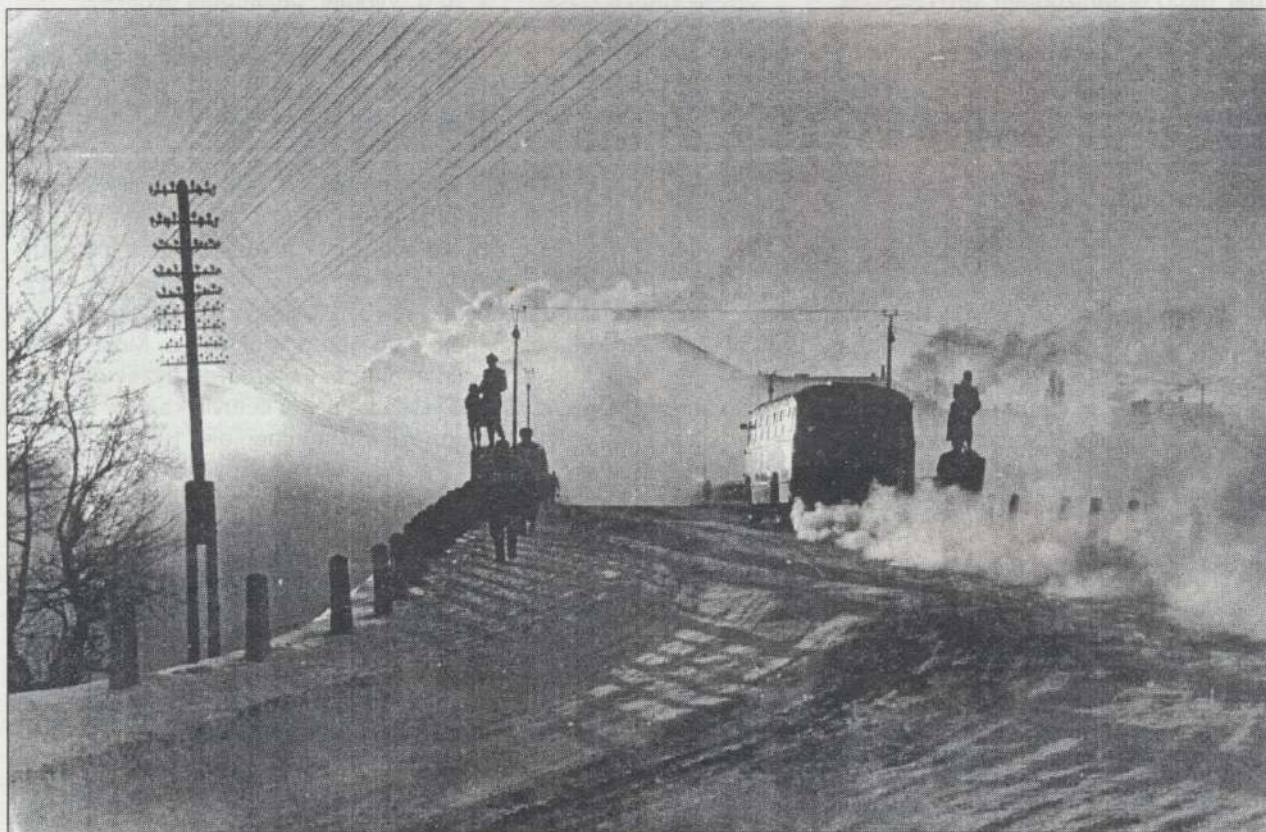
Jau tik nuotraukoje išlikęs buvęs šaulių ramovės pastatas, kuris sovietų okupacijos laikais dar pora dešimtmečių tarnavo kaip kinoteatras "Pergalė"

Taip atrodė A.Baranausko aikštės kampas, kur dabar iškilęs universalinės parduotuvės pastatas

Anykščių hidroelektrinė ir senoji užtvanka

Tiltą per Šventąją puošė skulptūros

2000 metais sukanka:

– 90 metų, kai 1910 m. Anykščiuose gimė **JADVYGA DIRVIANSKIENĖ**, tautodailininkė. Nuo mažens mėgo rankdarbius, piešė. Nors gyvenime daugiausia teko dirbti buhalterijos srityje, tačiau tas pomėgis dar labiau išryškėjo išėjus į pensiją. 1975 m. surengė pirmąją savo darbų parodą. Autorės darbai eksponuoti Maskvoje, Murmanske, mūsų respublikos miestuose. Ji – knygos "Dekoratyviniai nėriniai" autorė.

– 60 metų, kai Traupio mstl. gimė **ALVYDAS JANULIS**, docentas, medicinos mokslų kandidatas. 1964 m. baigė Kauno medicinos institutą, pasiliko dirbti Fiziologijos katedroje. 1972 metais jam suteiktas docento vardas.

– 135 metai, kai Latavėnų dvare, Troškūnų vls., gimė **JUOZAS OKULIČIUS**, inžinierius, visuomenės veikėjas. 1891 m. baigęs inžinerijos mokslus Petrapilyje, grįžo į Lietuvą. Netrukus buvo suimtas už priklausymą socialdemokratų partijai, 16 mėnesių kalintas Petropavlovsko tvirtovėje, 3 metams ištremtas. Grįžęs iš tremties, dirbo prie geležinkelių tiesimo, vėliau apsigyveno savo dvare Latavėnuose. 1917 m. išrinktas atstovu į Vilniaus konferenciją, talkino Valstybės Tarybai, dirbo organizuojant savivaldybes. Mirė 1919 metais.

– 125 metai, kai Linkaučių dvare, Krekenavos vls., gimė **JUZEFA POVICKAITĖ-OKULIČIENĖ**, visuomenės veikėja, Kazio Okuličiaus žmona. Spaudos draudimo metais slėpė lietuvišką literatūrą, rėmė 1905 metų tautinio judėjimo dalyvius, rinko lėšas. Buvo suimta ir 9 mėnesius kalinta tvirtovės kalėjime. Mirė 1935 metais Latavėnuose.

– 115 metų, kai Gyvatynės k., Anykščių vls., gimė **BALYS ŠLIŽYS**, inžinierius, pulkininkas. 1904 m. baigęs Liepojos gimnaziją, stojo į Rygos politechnikumą. Dalyvavo 1905 m. tautiniame sąjūdyje ir Didžiajame Vilniaus seime. 1919 m. išėjo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. 1922 – 1924 m. krašto apsaugos ministras, pertvarkė kariuomenę. Rūpinosi krašto išsilavinimu. Apdovanotas II laipsnio Vyčio kryžiumi. 1944 m. pasitraukė į Vakarų, dalyvavo lietuvių bendruomenės veikloje.

SAUSIO MĖN.

– 75 metai, kai sausio 1 d. Latavėnų k., Troškūnų parapijoje, gimė **PAULIUS BALTAKIS**, vyskupas. Mokėsi Anykščiuose. Vokiečių paimtas į aviacijos tarnybą, atsidūrė Suomijoje, Norvegijoje, baigiantis karui – Belgijoje. Ten stojo į pranciškonus ir, baigęs filosofijos bei

teologijos mokslus, 1952 m. buvo įšventintas kunigu. Atvykęs į Kanadą, buvo paskirtas Toronto Prisikėlimo parapijos kunigu. 1964 – 1967 m. provinciole patarėjas, Toronto vienuolyno viršininkas. 1969 m. buvo perkeltas į Niujorką, vėliau išrinktas provinciolu. 1984 m. konsekruotas vyskupu.

– 120 metų, kai sausio 8 d. Šlavėnų dvare, Anykščių vls., gimė **VANDA MINGAILAITĖ-TUMĖNIENĖ**, medicinos daktarė, profesorė, visuomenės veikėja. Mokėsi Petrapilyje, Berno universitete, gavo daktarės laipsnį. Medicinos praktiką pradėjo Svėdasuose ir Kavarske, vėliau teko dirbti gydytoja Šveicarijoje, Maskvoje, Vilniuje, Kaune. 1923 m. stažavosi Vokietijoje. Yra parašiusi keletą knygų pediatrijos klausimais. 1944 m. pasitraukė į Vakarų. Dirbo gydytoja Australijoje, Vokietijoje, vėliau persikėlė į JAV. Mirė 1976 metais.

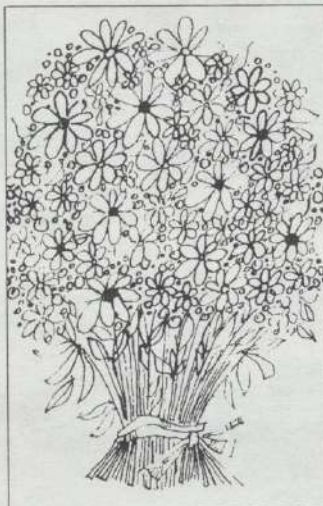
– 95 metai, kai sausio 15 d. Andrioniškio mstl. gimė **ANTANAS BILIŪNAS**, poetas, prozininkas. Baigęs Ukmergės gimnaziją, studijavo Kauno universitete lituanistiką. Dirbo pedagoginį darbą. Išleido poezijos rink. "Išpažintis Lietuvai", apsakymų knygas "Baltieji šešėliai", "Puntuko akmuo". Mirė 1970 m. sausio 16 d. Vilniuje, palaidotas tėviškėje.

– 100 metų, kai sausio 17 d. Leliūnų k. gimė **KAZIMIERAS MATULEVIČIUS**, kooperatininkas. Aktyviai dalyvavo Lietuvos šaulių sąjungos, Lietuvos kariuomenės savanorių kūrėjų sąjungos veikloje, nacionaliniame sąjūdyje, Lietuvos ekonominių organizacijų, įmonių kūrime. Mirė 1943 metais.

– 165 metai, kai sausio 17 d. Anykščiuose gimė **ANTANAS BARANAUSKAS**, vyskupas, poetas, lietuvių literatūros klasikas. 1848 m. baigė Anykščių valdinę mokyklą, pasižymėjo kaip gabus moksleivis. Mokėsi Varnių kunigų seminarijoje bei Peterburgo dvasinėje akademijoje. Grįžęs į Lietuvą dėstė lietuvių kalbą ir teologijos dalykus Kauno kunigų seminarijoje. 1897 m. vyskupavo Seinuose. Parašė poetas "Anykščių šilėlis", "Kėlionė Petaburkan", daug giesmių, pasaulietinės poezijos eilėraščių. Mirė 1902 m., palaidotas Seinuose.

– 75 metai, kai sausio 25 d. Mackonių k. gimė **KLEMENSAS SIMAŠKA**, pedagogikos mokslų daktaras. 1951 m. baigęs Vilniaus pedagoginį institutą, dėstė Klaipėdos mokytojų institute. Nuo 1971 m. Pedagogikos katedros vedėjas. Paskelbė mokslinių straipsnių apie XIX a. ir XX a. pradžios elementorius, liaudies švietimo raidą Lietuvoje. Mirė 1978 m.

– 70 metų, kai sausio 28 d. Anykščiuose gimė **GRAŽINA RUČYTĖ-LANDSBERGIENĖ**, pianistė. Surengė rečitalius su dainininkais Lietuvoje, NVS, Švedijoje, Vo-

kietijoje, Australijoje ir kitur. Nuo 1991 m. V.Landsbergio fondo pirmininkė (šio fondo tikslas – remti vaikus su negalia), įvairių programų – klausos diagnostikos, pagalbos vaikams, turintiems judėjimo problemų, akliems, silpnaregiams – rengimo pirmininkė.

VASARIO MĖN.

– 70 metų, kai vasario 1 d. Medžiočių k. gimė **LEONARDAS STRIOGA**, skulptorius, dailininkas. 1950 – 1952 m. studijavo Vilniaus dailės institute. 1958 m. baigė Sankt Peterburgo V.Repino tapybos, skulptūros ir architektūros institutą. Nuo 1958 m. dalyvauja parodose. 1980 m. Kaune, 1981 m. Vilniuje surengė personalines parodas. Sukūrė kamerinius kūrinius "Mažasis svajotojas" (1968 m.), "Mama" (1977 m.), "Anupras pasiilgo arimų" (1985 m.) ir kt. Kūrybai būdinga nesudėtingi motyvai, nostalgika, kai kada dramatiška nuotaika, apakios formos, plastiški skulptūrų siluetai.

– 65 metai, kai vasario 7 d. Anykščių raj. gimė **KAZIMIERAS ZLATKUS**, technikos mokslų daktaras, LR valst. patentų biuro prekių ženklų ekspertas. 1941 – 1944 m. mokėsi Piktagalio pradinėje mokykloje, 1944 – 1952 m. Anykščių vid. mokykloje, 1952 – 1957 m. studijavo Leningrado valstybinių ryšių elektrotechnikos institute, 1975 – 1979 m. KPI aspirantas. Dirbo Radijo transliacijos tinklų direkcijos vyr. inžinieriumi, Vilniaus skaičiavimo mašinų gamyklos inžinieriumi konstruktoriumi, UAB "Ogmios sistemos" inžinieriumi analitiku ir kitur.

– 60 metų, kai vasario 7 d. Vaitkūnų k. gimė **ROMUALDAS BALAIŠIS**, gydytojas. 1963 m. baigė Kauno medicinos instituto Gydamosios medicinos fakultetą. Dirbo Klaipėdoje, Vilniuje chirurgu. Plastinės chirurgijos srityje tobulinosi Maskvoje, Leningrade ir Brno. Yra paskelbęs 15 mokslinių darbų. Lietuvos gydytojų sąjungos narys, Lietuvos chirurgų draugijos narys ir Lietuvos plastinės rekonstrukcijos chirurgijos draugijos narys.

– 50 metų, kai vasario 17 d. Papilių k. gimė **ALBERTAS ŠIMĖNAS**, socialinių mokslų daktaras. Lietuvos Nepriklausomos Valstybės Atkūrimo Akto signataras, LKDP valdybos narys. 1967 m. baigė Troškūnų vidurinę mokyklą, 1972 m. VU Ekonomikos fakultetą ir įgijo ekonomisto matematiko specialybę.

– 60 metų, kai vasario 25 d. Girelės k. gimė **STANISLOVAS SAKALAUSKAS**, habil. technikos mokslų daktaras. VU Fizikos fakulteto Puslaidininkių fizikos katedros profesorius, medžiagotyros ir taikomųjų mokslų instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas, Keitiklių sektoriaus vadovas. Baigė Troškūnų vidurinę mokyklą, mokėsi KPI. 1973 – 1974 m. Paryžiaus universiteto aukštosios fizikos ir chemijos mokyklos stažuotojas. Mokslinio darbo rezultatai – daugiaparametriniai talpiniai fizikinių dydžių matuokliai. Parodų Vilniuje, Maskvoje, Varšuvoje, Leipcege, Kopenhagoje dalyvis.

– 70 metų, kai vasario 28 d. Brazgių k. gimė **VYTAS BUTKUS**, biologijos mokslų daktaras. Knygų "Lietuvos TSR flora", "Vaistiniai augalai", "Lietuvos pomologija", "Lietuvos laukiniai vaisiniai augalai", "Spanguolės" vienas iš autorių.

KOVO MĖN.

– 50 metų, kai kovo 9 d. Anykščiuose gimė **VALERIJA PURLYTĖ**, dailininkė, tekstilininkė. Vilniaus Žirmūnų rinkos mokymo centro dėstytoja, Lietuvos dailininkų sąjungos, Moterų dailininkų draugijos narė.

– 105 metai, kai kovo 19 d. Starkakampio k., Skiemonių vls., gimė **JUSTAS STRAZDAS**, agronomas, žurnalistas. 1912 – 1917 m. mokėsi Dotnuvos žemės ūkio mokykloje, Tartu veterinarijos institute. Nuo 1924 m. iki sovietinės okupacijos – savaitraščio "Ūkininko patarėjas" redaktorius, nuolatinis žemės ūkio spaudos bendradarbis. Yra parašęs ir išleidęs keletą knygų ("Daržovių auginimas", "Sodininkystė", "Dirvožemis" ir kt.) Kurį laiką gyveno Kaune. Mirė 1967 m.

– 80 metų, kai kovo 20 d. Šilinės k., Anykščių vls., gimė **JUOZAS POLIS**, fotomenininkas, Lietuvos fotomenininkų garbės narys. Dirbo ELTOS, žurnalo "Statyba ir architektūra" fotokorespondentu, nuo 1965 m. iki 1972 m. Vilniaus "Dailės" kombinato fotografu, nuo 1972 m. – Fotografijos meno draugijoje. Albumų "Lietuvos vitražas", "Taikomoji dailė", "Gimtoji žemė", "Einu per Lietuvą" autorius. Surengė personalines fotografijos parodas Lietuvoje, Vokietijoje, JAV, Rusijoje.

– 55 metai, kai kovo 29 d. Butėnų k. gimė **VIDA JU-DITA ŠUKYTĖ**, mokslų daktarė. LR aplinkos apsaugos ministro patarėja, Lietuvos standartizacijos departamento 36-ojo standartizacijos technikos komiteto "Aplinkosauga" pirmininkė, Helsinkio komisijos "Dėl Baltijos jūros aplinkos apsaugos" Technologijų ir Aplinkos komitetų narė, Technologijų komiteto Lietuvos ekspertų grupės vadovė.

BALANDŽIO MĖN.

– 85 metai, kai balandžio 6 d. Anykščiuose gimė **JUOZAS ŠIAUČIULIS**, ryšininkas, spaudos platintojas, rašytojas. Buvo pasitraukęs į Vakarus, gyveno Vokietijoje, Anglijoje. Daugiau kaip 40 metų gyveno Kanadoje, buvo aktyvus Kanados lietuvių bendruomenės ir kitų organizacijų visuomenininkas. Bostone išleistas "Lietuvių enciklopedijos", B.Kviklio "Mūsų Lietuva" bendradarbis. 1990 m. Lietuvoje išėjo atsiminimų knyga "Veidu į Šiaurę". Parašė poezijos rinkinius "Gimtos žemės sauja", "Beržai mano broliai". Mirė 1998 metais.

– 50 metų, kai balandžio 10 d. Anykščiuose gimė **SAULIUS KATUOKA**, socialinių mokslų, teisės daktaras, docentas, LTA Konstitucinės teisės katedros vedėjas, LR Vyriausiosios rinkimų komisijos narys. 1975 m. baigė Vilniaus universitetą, nuo 1975 m. jame dirbo dės-

tytoju. Nuo 1981 m. dirbo Policijos akademijoje docentu. Pastaruoju metu vis didesnę dėmesį skiria valstybių bendradarbiavimui kovoje su nusikalstamumu, Lietuvos dalyvavimui tarptautinių organizacijų veikloje bei Lietuvos, kaip tarptautinės teisės subjekto, pripažinimo problemoms. Yra 35 mokslinių straipsnių, metodinių ir mokslinių leidinių autorius ir bendraautorius.

– 50 metų, kai balandžio 17 d. Anykščių raj. gimė **ANGELĖ DANUTĖ ČEPĖNAITĖ**, socialinių mokslų daktarė, Vilniaus miesto socialinės rūpybos centro direktorė, Vilniaus labdaros fondo "Vaikai ir pasaulis" valdybos narė.

GEGUŽĖS MĖN.

– 110 metų, kai gegužės 3 d. Bikūnų k. gimė **JONAS LEKNICKAS**, Monrealio lietuvių veikėjas, vienas iš Kanados lietuvių tarybos organizatorių, Kanados lietuvių centro tarybos pirmininkas.

– 65 metai, kai gegužės 16 d. Plikiškių k. gimė **ANTANAS DRILINGA**, poetas, prozininkas. Studijavo Vilniaus pedagoginiame institute ir universitete, redagavo "Moksleivį", "Nemuną", "Literatūrą ir meną". Išleido poezijos rinkinius "Atveriu langą", "Rankos ir betonas", "Šiluma", "Erdvės trauka", romanus "Laimės kūdikio gyvenimas", "Jau saulelė", "Ant keteros" ir kt. Taip pat yra parašęs eilėraščių, apybraižų.

– 75 metai, kai gegužės 17 d. Butėnų k. gimė **JANIŅA PRŪSAITĖ**, zoologė, biologijos mokslų daktarė. 1949 m. baigė Vilniaus universitetą, dirbo Medžioklės ūkio valdyboje. Nuo 1960 m. Zoologijos ir parazitologijos instituto mokslinė sekretorė, vėliau vyr. mokslinė bendradarbė. Parašė knygas "Lietuvos žinduoliai", "Vadovas Lietuvos stuburiniams pažinti" (kartu su kitais autoriais). Knygų "Medžiotojo vadovas", "Medžiotojo ir žvejo vadovas", "Žuvinto rezervatas" viena iš autorių.

BIRŽELIO MĖN.

– 65 metai, kai birželio 7 d. Anykščiuose gimė **STANISLOVAS PETRAŠKA**, buvęs karininkas, tautodailininkas. Per daugelį metų jis sukūrė bene 200 paveikslų originalia technika, dabar vadinama akmens tapyba. Niekio panašaus Lietuvoje dar nebuvo daryta, taigi mokėsi tik iš savo patirties. Darbai eksponuojami beveik visose tautodailės parodose, kai kurie paveikslai yra nukeliaję į Ameriką, Australiją.

– 110 metų, kai birželio 12 d. Viešintų mstl. gimė **KAZYS BARONAS**, žurnalistas. Redagavo "Kardą", buvo "Naujienu" redakcinės tarybos narys, daug rašė.

– 110 metų, kai birželio 17 d. Kunigiškių k. gimė **ALFONSAS SKLĖRIUS-ŠKLĖRYS**, artilerijos pulkininkas, dailininkas. Mokėsi Liepojos komercijos mokykloje, vėliau Maskvoje. Dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare, grįžęs į Lietuvą – kovose prieš bolševikus. 1927 – 1929 m. lankė meno mokyklą, surengė keletą savo dar-

bų parodų. 1941 m. birželio mėn. buvo išvežtas į Sibirą, tais pačiais metais ir mirė.

LIEPOS MĖN.

– 80 metų, kai liepos 7 d. Maskvoje gimė **LIDIJA KUPSTAITĖ**, aktorė. 1934 – 1935 m. mokėsi Anykščiuose. Yra sukūrusi nemažai vaidmenų: Katrė (Žemaitės apsakymo "Marti" inscenizacija), Jelena (A. Čechovo "Dėdė Vania"), Vasilisa (M. Gorkio "Vania"), Morta (Just. Marcinkevičiaus "Mindaugas"), Meilužė (E. Olbio "Viskas baigta") ir t.t. Jos vaidybai būdingas emocingumas, dramatiškumas, plastiškumas, subtiliai atskleidžiamas kuriamų personažų vidinis pasaulis.

– 110 metų, kai liepos 16 d. Spraguičio vnk., Anykščių vls., gimė **JUOZAS KAROSAS**, kompozitorius, dirigentas. Muziką mokė tėvas, Leliūnų vargonininkas Kazys Treinys, vėliau Juozas Gruodis. Nuo 1912 m. vargonininkavo, mokytojavo, studijavo Rygos konservatorijoje. Vėliau dėstė Liaudies konservatorijoje, buvo Šiaulių muzikos mokyklos direktorius, vadovavo chorams, buvo daugelio Respublikinių dainų švenčių vyriausiasis dirigentas. Mirė 1981 metais Vilniuje.

– 50 metų, kai liepos 23 d. Janonių k., Anykščių raj., gimė **VIDMANTAS JANKAUSKAS**, habil. technikos mokslų daktaras, Lietuvos energetikos instituto vyriausiasis mokslinis bendradarbis, Lietuvos mokslininkų sąjungos narys. Mokėsi Žaliosios aštuonmetėje mokykloje, vėliau Utenos vidurinėje mokykloje. 1973 m. baigė Vilniaus universiteto Matematikos ir mechanikos fakultetą. Yra paskelbęs daugiau kaip 70 mokslinių ir mokslo populiarinimo straipsnių.

– 60 metų, kai liepos 23 d. Virsnio k., Viešintų seniūnijoje, gimė **ELVYRAS ZLATKUS**, AB "Daila" generalinis direktorius, Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių bendrijos narys.

RUGPJŪČIO MĖN.

– 75 metai, kai rugpjūčio 7 d. Bebarzdžių k. gimė **JONAS KATKEVIČIUS**, tautodailininkas. Mokėsi Anykščių gimnazijoje, vėliau stažavosi Maskvoje. Daug metų dirbo Anykščių buitinio gyventojų aptarnavimo kombinato dailininkų brigadininku, vėliau Kelių valdyboje dalytoju. Yra nutapęs daug peizažų. Liaudies meno parodose dalyvauja nuo 1957 m.

– 80 metų, kai rugpjūčio 10 d. Kremenčiuge (Ukraina) gimė **RUDOLFAS BARANIKAS**, dailininkas, literatas. Augo ir mokėsi Anykščiuose. 1938 m. apsigyveno JAV, studijavo dailę. Bendradarbiavo "Laisvėje", "Vilnyje", paskelbė eilėraščių, recenzijų, literatūrinių straipsnių. Mirė 1998 m. kovo 6 d. Meksiko valstijoje. Vykdamas į norą, pelenus po kremavimo priglaudė JAV kalnai.

– 60 metų, kai rugpjūčio 11 d. Jokūbavos k. gimė **VYTENIS ALBERTAS ZABUKAS**, habil. technikos mokslų daktaras, profesorius, LR Seimo Švietimo,

mokslo ir kultūros komiteto narys, TS (LK) narys. 1958 m. su pagyrimu baigęs Klaipėdos žemės ūkio technikumą, dirbo žemės ūkyje. Vėliau baigė VU Chemijos fakultetą. Iki 1995 m. buvo Klaipėdos universiteto profesorius, katedros vedėjas. Pastaruoju metu – Klaipėdos miesto mero pavaduotojas.

– 70 metų, kai rugpjūčio 13 d. Storių k. gimė **VERONIKA DIKČIUVIENĖ**, tautodailininkė, literatė. Baigusi Anykščių vidurinę mokyklą, studijavo Šiaulių, vėliau Vilniaus pedagoginiuose instituteuose. Daug metų mokytojavo, dirbo radijo korespondente. Išėjusi į pensiją atsidėjo tapybai. Peizažai išsiskiria nuotaikingumu.

– 110 metų, kai rugpjūčio 17 d. Vilaikiškių k. gimė **STASYS RADIS (RADZEVIČIUS)**, inžinierius. Baigęs Panevėžio realinę gimnaziją, studijavo elektrotechniką. Dirbo Finansų ministerijos Prekybos departamente, vėliau Elektros apšvietimo bendrovėje. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, 1949 m. atvyko į JAV, Čikagoje dirbo inžinieriumi. Mirė 1956 m.

– 60 metų, kai rugpjūčio 20 d. Gojaus k. gimė **VERONIKA JAKIMAVIČIŪTĖ-JUODIENĖ**, aukščiausios kvalifikacinės kategorijos vaikų ortopedė-traumatologė, Kauno Raudonojo kryžiaus klinikinės ligoninės gydytoja.

RUGSĖJO MĖN.

– 70 metų, kai rugsėjo 20 d. Anykščiuose gimė **ALEK-SANDRAS KEZYS**, žurnalistas. 1955 m. baigė VU. Daug metų dirbo "Tiesos" redakcijoje. Paskelbė straipsnių žemės ūkio ekonomikos klausimais. Išleido knygas "Lietuvos žemės ūkis", "Pamario melioratoriai".

SPALIO MĖN.

– 100 metų, kai spalio 20 d. gimė **STANISLOVAS KIŠKIS**, kunigas, bažnyčios istorikas. Jo vaikystė prabėgo netoli Kavarsko. 1918 – 1924 m. studijavo kunigų seminarijoje, 1924 m. įšventintas į kunigus. 1929 – 1945 m. Kaišiadorių vyskupijos kancleris. 1945 m. buvo išstremtas į Sibirą, 1962 m. grįžo į Lietuvą. Parašė keletą monografių apie Lietuvos dvasininkus, tremties atsiminimus. Vadovėlio "Vilniaus kalvarijos", brošiūros "Kaišiadorių vyskupijos sinodo nutarimai ir pastabos" sudarytojas. Tremtyje parašė maldaknygę "Vilties maldos".

– 130 metų, kai spalio 20 d. Padvarninkų k. gimė **JONAS ŠIAUČIŪNAS**, knygnešys, visuomenės veikėjas. Vienas iš Andrioniškio savivaldybės kūrėjų, dalyvavo vietos savivaldybės veikloje ir kooperatinės ūkio draugijose. 1936 m. parašė spaudos draudimo metų atsiminimus.

– 140 metų, kai spalio 24 d. Klevėnų k. gimė **RAPO-LAS JUODELIS**. Petrapilyje baigė Fizikos-matematikos fakultetą. Rėmė lietuvių draudžiamąją spaudą. 1920 m. dalyvavo delegacijoje sudarant sutartį su Sovietų Rusija.

– 135 metai, kai spalio 30 d. Grikiapielių k., Svėdasų

vls., gimė **JONAS PRŪSAS**. Dirbo įvairių organizacijų valdybose ir parapijos komitete. Mirė 1941 metais.

LAPKRIČIO MĖN.

– 50 metų, kai lapkričio 9 d. Debeikių mstl. gimė **VYDMANTAS ATKOČIUS**, biomedicininis mokslų daktaras, aukščiausios kvalifikacinės kategorijos radiobiologas, Lietuvos onkologijos centro Radiacinės saugos, medicinos fizikos ir radiobiologijos skyriaus vadovas, Lietuvos radiologų asociacijos komiteto pirmininkas, Lietuvos spindulinės terapijos sąjungos, Europos terapeutų radiologų ir onkologų draugijos narys.

– 150 metų, kai lapkričio 20 d. Griežionėlių k. gimė **STANISLOVAS DIDŽIULIS**, bibliografas, bibliofilas, taušosakos rinkėjas. Mirė 1927 m. Griežionėlėse.

GRUODŽIO MĖN.

– 90 metų, kai gruodžio 8 d. netoli Andrioniškio mstl. gimė **JUOZAS PAŠKEVIČIUS**, dramaturgas, mokytojas, vertėjas. 1930 m. baigė Panevėžio mokytojų seminariją, mokytojavo Utenos apskrities mokyklose. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, 1949 m. apsigyveno JAV. Spausdino korespondencijas, vertimus katalikiškoje spaudoje: "Misijose", "Šaltinyje", leidinyje vaikams "Šaltinėlis". Vertė vokiečių rašytojų H. Bucholco, P. Kelerio ir kt. kūrinius.

– 105 metai, kai gruodžio 8 d. Svėdasų mstl. gimė **BRONĖ BUIVYDAITĖ**, poetė, prozininkė. Voroneže baigė gimnaziją, mokytojavo Anykščiuose, Skuode, Panevėžyje. Išleido poezijos knygas "Vasaros šnekos", "Anykščių baladės", "Skudučiai", "Po žilvičiais", romaną "Atversti lapai", apysakas "Auksinis batelis", "Pro vaikystės langą", "Vargai vartus kilnoja". Mirė 1984 m. sausio 29 d. Anykščiuose.

– 85 metai, kai gruodžio 16 d. Traupio mstl. gimė **PRANAS ŠLIŽYS**, kompozitorius, chorvedys. Baigė Vilniaus konservatoriją. 1948 metais vadovavo Vilniaus universiteto studentų vyrų chorui "Elektronika". 1946 – 1975 m. Vilniaus universiteto Estetinio lavinimo katedros vedėjas, docentas, Respublikinių dainų švenčių vyriausiasis dirigentas. Sukūrė choro dainų, harmonizavo lietuvių liaudies dainas.

– 90 metų, kai gruodžio 21 d. Čekonių k. gimė **BALYS DUNDULIS**, žurnalistas, vertėjas. Aktyviai bendradarbiavo spaudoje, dirbo redakcijoje, vertė knygas. Redagavo "Moksleivį", dirbo "Lietuvos žinių", "Į laisvę" ir "Savaitės" redakcijose. Pasitraukęs į Vakarus, kurį laiką redagavo "Laisvės varpą". Yra išvertęs keletą knygų iš vokiečių ir anglų kalbų. Mirė 1995 m. JAV.

Parengė Anykščių rajono savivaldybės
Viešosios bibliotekos
Kraštotyros skyriaus darbuotoja

Bronė GVOZDIENĖ

1999 m.

SAUSIS

6 d. – Kultūros rūmuose vaikų atsisveikinimo su eglute šventė.
13 d. – Koplyčioje Anykščių muzikos mokyklos moksleivių koncertas, skirtas Laisvės gynėjų dienai.

15 d. – Koplyčioje atidaryta netradicinio lino dirbinių paroda, surengta iš Ukmergėje vykusio Aukštaitijos dailės plenero "Linų pritaikymas meninei kūrybai" dalyvių geriausių darbų.

16 d. – Kultūros rūmuose rašytojų anykštėnų Mildos Telksnytės ir Vygando Račkaičio kūrybos popietė.

Užunvėžyje, Kurkliuose ir Anykščių kultūros rūmuose Stepono Kairio 120-ųjų gimimo metinių minėjimas.

23 d. – Debeikių kultūros namuose rajono folkloro kolektyvų šventė "Padainuokime suėję".

VASARIS

8 d. – Koplyčioje koncertavo Audronė Pšibilskienė (altas) ir Giedrė Lukšaitė-Mrąžkova (klavesinas).

16 d. – Kultūros rūmuose rajono meno mėgėjų koncertas Valstybės atkūrimo dienai.

20 d. – Koplyčioje atidaryta Visagino miesto dailininkų tapybos darbų paroda.

23 d. "Ievos namuose" susitikimas su aktore Dolorosa Kazragyte.

26 d. Kultūros ministerijoje Vilniuje Anykščių meras Saulius Nefas iškilmingai pasirašė deklaraciją "Statykime medinę pilį ant Šeimyniškių piliakalniui".

28 d. Kultūros rūmuose televizijos viktorina "Kraičio skrynia".

KOVAS

3 d. – Koplyčioje koncertavo fleitistai Valentinas ir Giedrius Gelgotai, Fausta Drulytė, Lina Baublytė, Albertas Stupakas.

5 d. – Koplyčioje Vilniaus valstybinės konservatorijos akordeonistų koncertas.

6 d. – Kultūros rūmuose kaimo kapelų varžytuvės.

11 d. – Kultūros rūmuose meno mėgėjų koncertas "Eikim gojun

A. a. kunigas Steponas Galvydis, kelių knygų autorius, Knygnešio dienos minėjime Anykščių koplyčioje

pavaikščioti".

16 d. – Koplyčioje Knygnešio dienos minėjimas. Dalyvavo tautotyros klubo "Spingsulė" išleistų knygų autoriai Janina Cibienė, Steponas Galvydis, Raimondas Guobis, Bronė Kundrotienė, Donatas Šilinis.

Galinos Germanavičienės vadovaujamas Viešintų vaikų folkloro teatras. Šis kolektyvas susilaukė didelio pripažinimo, yra pakviestas į Japoniją

Pagerbiamas partizanų atminimas

18 d. – A. Vienuolio gimnazijoje pradinį klasių moksleiviams surengta paroda iš muziejaus rinkinių „Anykščių krašto knygnešiai“ ir ekskursija į Didžiulių muziejų Griežionėlėse.

19 d. – Kultūros rūmuose jaunimo festivalis, skirtas Pasaulinei žemės dienai.

27 d. – Kultūros rūmų teatro premjera – M. Bulgakovo „Suns širdis“.

28 d. – Kultūros rūmuose vaikų teatrų šventė „Pažaiskime teatrą“.

30 d. – Koplyčioje poezijos ir giesmių valanda „Sėptynios gelmės“. Giedojo moterų ir mergaičių chorai, vadovė Gražina Pileckienė.

Atidaryta Romualdos Margienės fotografijų paroda.

BALANDIS

5 d. – Kultūros rūmuose velykinis pasibuvimas. Skiemonių kaimo klubo meno mėgėjai (vadovas Gintautas Eimanavičius) suvaidino Vydo „Piktąją gudrybę“, koncertavo folkloro kolektyvai „Puntukis“ (vadovė Regina Budreikienė) ir „Valaukis“ (vadovė Violeta Juciuvienė).

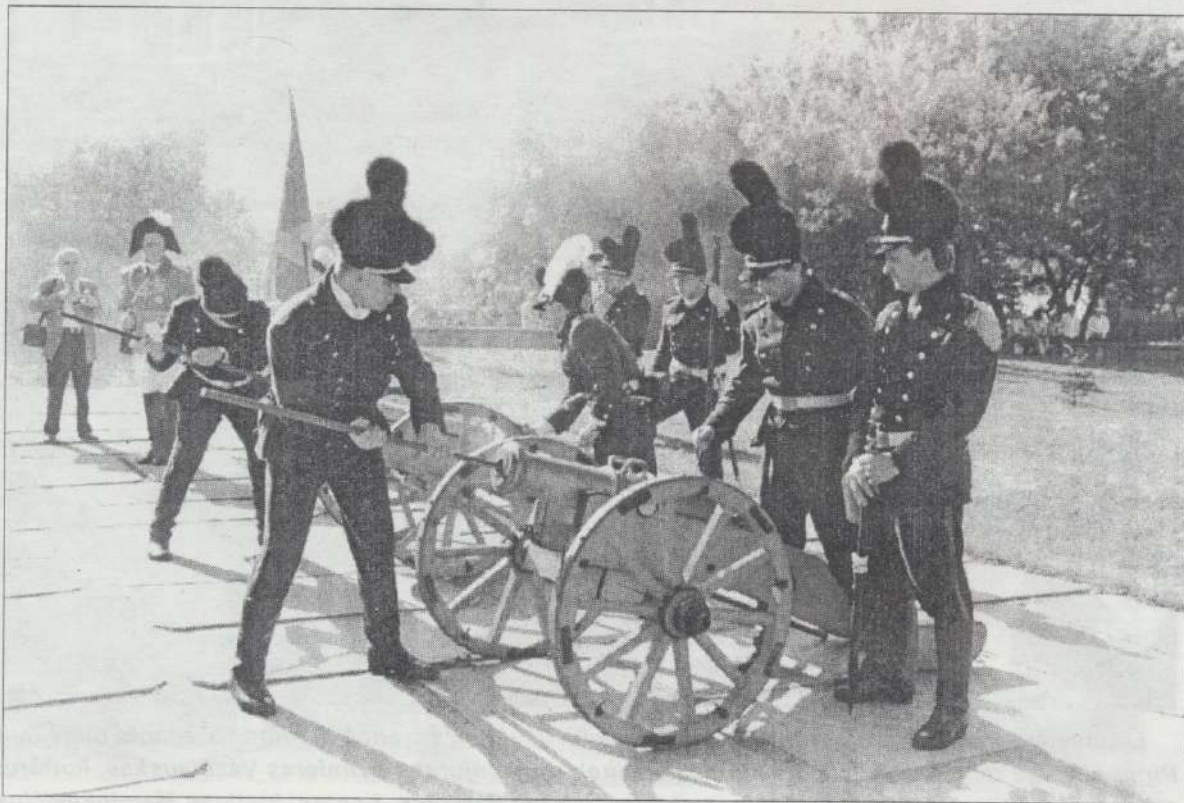
8 d. – Kultūros rūmuose vaikų koncertas, skirtas lietuviško darželio 100-osioms metinėms paminėti.

9 d. – Kultūros rūmuose margočių šventė asocialių šeimų vaikams.

10-11 d. – Jono Biliūno

Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkas Valentinas Sventickas ir profesorė Viktorija Daujotytė prie paminklo Konstantinui Sirvydui jo gimtinėje

Minint 80-ąsias išvadavimo iš bolševikų metines Anykščiuose šaudė patrankos

gimnazijoje Respublikinis jaunųjų filologų konkursas.

11 d. – Kultūros rūmuose rajono vaikų folkloro kolektyvų šventė "Pumpurėlis".

14 d. – Viešojoje bibliotekoje susitikimas su parodos "Prakalbinti molį" autore Skaidre Račkaityte.

16 d. – Koplyčioje koncertavo Judita Leitaite (mecosopranas), Andrius Vasiliauskas (fortepijonas) ir aktorė Edita Kauzaitė.

17 d. – Jono Biliūno 120-ųjų gimimo metinių minėjimas. J. Biliūno gimnazijoje konferencija "Dvasiniai J. Biliūno kūrybos horizontai", rašytojo tėviškės lankymas, atminties valanda prie kapo, vakaras J. Biliūno gimnazijoje. Dalyvavo profesorė V. Daujotytė, rašytojai J. Aputis, V. Sventickas, aktoriai B. Marcinkevičiūtė, D. Gavenonis.

18 d. – Kultūros rūmuose Tremtinių dainos ansamblio (vadovė Violeta Navalinskienė) 10-mečiui skirtas vakaras.

24 d. – Tradicinė rajono vaikų teatrų šventė "Pažaiskime teatrą".

28 d. Kultūros rūmų mėgėjų teatro spektaklio G. Kanovičiaus "Sudie ir sveiks, kalėjime" premjera. Režisierius Algirdas Gogelis.

29 d. – "Ievos namuose" aktorius Laimonas Norika skaitė eiles motinoms.

GEGUŽĖ

2 d. – Kultūros rūmuose koncertas "Palaimink, mama, mano kelią". Koplyčioje Kauno skiautinių klubo narių darbų paroda.

6 d. – J. Biliūno gimnazijoje mokyklų teatrų festivalis.

14 d. – A. Baranausko vidurinėje mokykloje kon-

Birželio 23-27 dienomis Anykščiuose vykusioje "Į Laisvę" fondo studijų savaitėje "Bendruomenė Lietuvoje: istorinė praeitis ir perspektyvos" dalyvavo ir garbus svečias poetas Bernardas Brazdžionis

ferencija "Aukštaitijos partizanų takais".

15 d. – Kultūros rūmuose rajono vokalinių ansamblių šventė "Pavasario versmė".

19 d. – Dabužiuose ir Anykščiuose Konstantino Sirvydo 420-ųjų gimimo metinių minėjimas.

21 d. – Anykščių išvadavimo iš bolševikų 80-mečiui skirti rengi-

Lietuvai pagražinti draugija Svėdasuose birželio 27 dieną surengė J. Tumo-Vaižganto minėjimą. Pirmoje eilėje renginio svečiai (iš kairės į dešinę): monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas, kultūros ministras Arūnas Bėkšta, Panevėžio vyskupas Juozas Preikšas, poetas Justinas Marcinkevičius, profesorė Viktorija Daujotytė

"Bėk, bėk, žirgeli" šventėje raitelių žirgai lengvai įveikė kliūtis

niai: savanorių kapų pagerbimas, A. Baranausko aikštėje karių rikiuotė ir motorizuotos pėstininkų brigados "Geležinis vilkas" pučiamųjų instrumentų orkestro (vadovas J. Jonušas) bei Anykščių savanorių ansamblio (vadovas R. Griauzdė) koncertas.

23 d. – Kultūros rūmuose vaikų šokių kolektyvo "Vijurkas" (vadovė J. Šimkienė) koncertas.

24 d. – Arklio muziejuje Niūronyse pradėjo darbą medžio drožėjų stovykla – išdrožtos skulptūros vaikų žaidimų aikštelei.

26 d. – Kopylčioje Anykščių muzikos mokyklos smuikininkų ir pianistų koncertas.

BIRŽELIS

1 d. – Kultūros rūmuose vasaros sutikimo šventė vaikams.

Renginyje "Ežerų sietuva" gausu buvo šokėjų

Viešojoje bibliotekoje Vilniaus dailės akademijos studentų tekstilės darbų paroda.

5 d. – Niūronyse tradicinė "Bėk, bėk, žirgeli" šventė.

6 d. – Kopylčioje Vidaus reikalų ministerijos vyrų choro "Sakalas" (vadovas R. Makarevičius) koncertas.

12 d. – Troškūnuose mokslinė konferencija "Troškūnai – praeitis, dabartis, ateitis".

13 d. – Papšiuose kopylčios atšventinimo iškilmės.

19 d. – Arklio muziejuje Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos respublikinis seminaras "Lietuvos kaimo ūkininkas ir arklininkystė" bei literatūros šventė "Gyvenimo knygą skaityk laps į lapą..."

26 d. – J. Biliūno muziejuje Biliūnų giminės suvažiavimas.

28 d. – Savivaldybės salėje kultūros programos "Anykščiai istorijos vygė" pristatymas visuomenei.

LIEPA

1 d. – Dainuvos slėnyje koncertas "Baltoji naktis Anykščiuose".

6 d. – Dainuvos slėnyje tarptautinio liaudies muzikos festivalio "Ežerų sietuva" atidarymas.

Ant Vorutos piliakalnio Mindaugo karūnavimo – Lietuvos valstybės dienos minėjimas, šaudymo iš lanko varžybos.

16 d. – Prie Puntuko akmens paminėtas S. Dariaus ir S. Girėno skrydis per Atlantą.

17 d. – Kopylčioje anykštėnų Vietinės rinktinės karių – plechavičiukų – susitikimas po 50 metų.

18 d. – Viešojoje bibliotekoje Alekso Navicko poezijos rinkinio "Pirmosios vagos" pristatymas.

24 d. – Dainuvos slėnyje ir seniūnijose Latvijos Maduonos rajono meno mėgėjų kolektyvų koncertas.

Ant Vorutos piliakalnio minint Valstybės dieną skambėjo lietuviškos dainos

Šauniai šoko latviai – svečiai iš Maduonos – lietuvišką šokį "Kalvelis"

25 d. – Anykščiuose Šv. Onos atlaidai. Savi-veiklininkų koncertai A. Baranausko aikštėje.

Koplyčioje visą mėnesį vyko anykštėnų tautodailės paroda.

RUGPJŪTIS

1 d. – Rubikių ežero Didžiojoje saloje Burbiškio bendruomenės sporto ir meno šventė.

7 d. – Koplyčioje jaunimo vokalinės instrumentinės grupės "Memoria" koncertas.

23 d. – Anykštėnai dalyvavo Baltijos kelio 10-mečiui skirtuose renginiuose Raguvos seniūnijoje.

RUGSĖJIS

7 d. – Koplyčioje Vaidoto Žuko tapybos, koliažų, liturginės tekstilės parodos atidarymas.

18 d. – Siaurojo geležinkelio 100-mečio minėjimas. Geležinkelio stotyje ekspozicijos atidarymas.

20 d. – Svėdasuose J. Tumo-Vaižganto 130-ųjų metinių minėjimas.

25 d. – Šv. Mato bažnyčioje naujųjų vargonų šventinimas. Vargonavo Leopoldas Digrys.

SPALIS

2 d. – Kultūros rūmuose liaudies muzikantų, pasakorių ir pokštininkų suėjimas.

Viešojoje bibliotekoje tautodailininko Roberto Breskaus darbų paroda.

5 d. – Koplyčioje Jaroslavo Markucko knygos

Vaidotas Žukas Anykščių Koplyčioje savo kūrinių parodos atidarymo metu

Jaroslavas Markuckas su žmona savo knygos "Kas širdy susikaupę" pristatymo vakare

"Kas širdy susikaupę" pristatymas.

7 d. – Koplyčioje meninės fotografijos, skirtos siaurojo geležinkelio 100-mečiui, parodos atidarymas.

8 d. – Koplyčioje Vilniaus M. K. Čiurlionio menų gimnazijos choro (vadovas R. Gražinis) ir merginų choro iš Čekijos "Amable" (vadovė A. Motiejovska) koncertas.

26 d. – Koplyčioje koncertavo solistė A. Krikščiūnaitė (sopranas), V. Juozapaitis (baritonas), A. Kisieliūtė (fortepijonas), N. Ralytė (fortepijonas).

29 d. – Kultūros rūmuose paroda "Anykščių ruduo – 99. Verslas, mokslas, kultūra".

LAPKRITIS

Viešojoje bibliotekoje Alfredo Motiejūno fotografijos paroda "Ruduo Anykščių parke".

Išleista partizano J. Urbono-Lakštučio kūrybos rinktinė "Neįveiksi, sūnau, šiaurės".

7 d. – Kultūros rūmuose Lietuvos kamerinio orkestro (vadovas S. Sondeckis) koncertas.

11 d. – Koplyčioje atidaryta netradicinio lino dailės simpoziumo "Plinars 99" darbų paroda.

12 d. – Muzikos mokykloje Utenos apskrities muzikos mokyklų festivalis "Aukštaitijos viltys".

14 d. – Anykščių Šv. Mato bažnyčioje Vilniaus miesto ir Karoliniškių muzikos mokyklos akordeonistų orkestro (vadovas R. Sviastkevičius) koncertas.

18 d. – Koplyčioje koncertavo M. K. Čiurlionio kvartetas ir gitaristas S. Lipčius.

Viešojoje bibliotekoje atidaryta alpinisto

Vlodo Vitkausko fotoparoda "Aukščiau pasaulio viršukalnių". Susitikimas su alpinistu.

GRUODIS

3 d. – Koplyčioje kunigo Salvijaus Pranskūno romano "Atviras" pristatymas.

8 d. – Bronės Buivydaitės muziejuje rašytojos laiškų Aleksandrai Šilgalytei ir neskelbtų eilėraščių pristatymas.

Viešojoje bibliotekoje Alfredo Krivicko fotografijų paroda "Senieji Rubikiai".

23 d. – Koplyčioje Anykščių muzikos mokyklos smuikinių ir pianistų koncertas "Uždekim muziką kaip žvakę žiemos naktį..."

28 d. – Koplyčioje juodosios keramikos paroda. Autoriai: S. Račkaitytė, S. Jurevičienė, R. Mataitienė, V. Šeškauskas, V. Valiušis, D. Petrakis, R. Prikockis, L. Šeškauskaitė, B. Šeškauskaitė, A. Gokas, D. Josinevičius, S. Petrakis.

29 d. – Koplyčioje kalėdinis–naujametinis vakaras "Atbėga elnias devyniaragis". Koncertavo folkloro ansamblis "Valaukis" (vadovė V. Juciuvienė).

2000 m.

SAUSIS

13 d. – Muzikos mokykloje moksleivių koncertas Sausio 13-osios įvykiams atminti.

17 d. – A. Baranausko ir A. Žukausko-Vienušio memorialiniame muziejuje vaizdajuostės "Baranauskas Seinuose" pristatymas.

A. Baranausko vidurinėje mokykloje raiškiojo skaitymo konkursas, skirtas poeto 165-osioms gimimo metinėms, ir Onos Pajėdaitės nuotraukų paroda "Antanas Baranauskas".

18 d. – Viešojoje bibliotekoje literatės Marijos Daugudienės poezijos knygelės "Rasakilė" pristatymas.

21 d. – Kultūros rūmuose vakaras "Jaunimas prieš nusi-

kaltimą ir smurtą". Koncertavo vokalinė instrumentinė grupė "Memoria".

25 d. – Koplyčioje Jono Kasčio ir Linos Macaitienės tapybos ir grafikos darbų paroda.

29 d. – Koplyčioje kino ir videofilmų apie Anykščių kraštą vakaras.

30 d. – Kultūros rūmuose koncertas "Baritonų trio". Dainavo Kauno muzikinio teatro solistai G. Maciulevičius, D. Vėbra ir B. Želvys.

VASARIS

16 d. – Kultūros rūmuose Jono Biliūno gimnazijos abiturientų spektaklis "Vasarvidžio nakties sapnas" (pagal V. Šekspyrą).

Kultūros rūmuose meno kolektyvų ir Muzikos mokyklos moksleivių koncertas "Diena atrištom akim".

18 d. – Koplyčioje atidarytas fotomenininko Vytauto Ylevičiaus fotografijų paroda.

KOVAS

4 d. – Kultūros rūmuose mokytojo Broniaus Petroko kūrybos vakaras–koncertas "Atrask mane".

5 d. – Kultūros rūmuose kaimo kapelų šventė.

10 d. – Koplyčioje Lietuvos nacionalinės filharmonijos kamerinės muzikos ansamblio "Musica humana" koncertas (vadovas Algirdas Vizgirda).

11 d. – Kultūros rūmuose Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dešimtmečio šventei skirtas A. Baranausko vidurinės mokyklos moksleivių koncertas.

Muzikos mokykloje jaunųjų talentų koncertas "Mūsų viltys 2000".

16 d. – Koplyčioje Aurelijos Končienės karpinių parodos atidarymas.

20 d. – Viešojoje bibliotekoje fotomenininko Algimanto Žižiūno fotografijos parodos atidarymas.

Parengė Vida ZASIENĖ

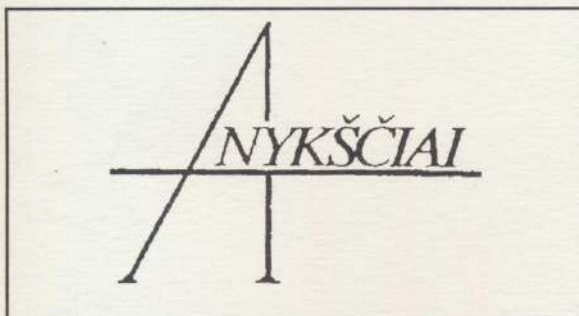
Skulptorius Gediminas Jokūbonis prie savo sukurto paminklo A. Baranauskui Seinuose maketo

Jono JUNEVIČIAUS nuotraukos

Roberto Breskaus drožinys "Rūpintojėlis"

**Anykščių A.Baranausko ir A.Vienuolio-
Žukausko memorialinio muziejaus leidinys**

2000-ųjų metų pirmasis pusmetis

Redakcijos adresas: A.Vienuolio 4, 4930 Anykščiai, tel. 5 15 54. SL 684. Spaudė AB "Utenos spaustuvė",
Kauno 33, 4910 Utena. Tiražas 500 egz. Užsakymo Nr. 1502

RENGĖ:

Alma AMBRAŠKAITĖ (palikimas)
Rasa BRAŽĖNAITĖ (lituanistika)
Jonas JUNEVIČIUS (fotografija)
Skaidrė RAČKAITYTĖ (dailininkė)
Vygandas RAČKAITIS (redaktorius)
Milda TELKSNYTĖ (red. pavaduotoja)
Antanas VERBICKAS (istorija)
Vida ZASIENĖ (personalijos, kronika)

Star